

magazin istoric

ANUL XXII NR. 9 (258) SEPTEMBRIE 1988





magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XXII
Nr. 9 (258)
septembrie 1988

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU



SUMAR

Lecția mereu vie a istoriei: <i>Ion Alexandrescu</i>	2
Permanență și continuitate. Judecata la români: <i>Ștefan Pascu</i>	4
„Cel mai vechi și numeroși locuitori ai țării“: <i>Antonie Plămădeală</i>	6
1866-1876. Independența — dorința unanimă a națiunii: <i>Dan Berindei</i>	8
● Constantin Brîncoveanu — „Interesele țării și ale neamului românesc“: <i>Virgil Căndea...12</i> ● O zi la curtea voievozului: <i>Panait I. Panait...20</i> ● Prin cîitorii brîncovenesci: <i>Gheorghe David ...37</i>	
● 23 August 1944 în documente străine. În slujba țelului suprem — lichidarea fascismului: <i>Eugen Preda... 23</i> ● 1940-1944. Postul de radio de la Marele Stat Major: <i>George Sbârcea...29</i> ● Un strănepot al lui Avram Iancu pe frontul antihitlerist: <i>Anton Moisin...30</i>	
Pe urmele strămoșilor: <i>Ion Popescu-Pufuri</i>	33
1848. Amintiri din vremea revoluției: <i>Iancu Bălăceanu</i>	43
În București, acum 50 ani	50
Constantin Dobrescu-Argeș. Slujind pe cei ce au format neamul și limba românească: <i>Romus Dima</i>	54
● Memorii de război. Un măr al discordiei: <i>Alphonse-Pierre Juin... 39</i> ● Republica Populară Democrată Coreeană 1948-1988. Mesajul istoriei...46 ● 1600-1750. Călătoriile prin orașele Europei apusene: <i>Pierre Chaunu...57</i> ● Cărți sosite la redacție... 56 ● Concursul Magazin istoric, ediția 1988, răspunsurile la întrebări...56 ● Poșta Magazin istoric...63	

COPERTELE NOASTRE

①④ Domnia lui Constantin Brîncoveanu (1688-1714) a lăsat urme durabile în timp, influențe artistice ale acestei perioade constituindu-se într-un autentic stil — numit pe bună dreptate brîncovenesc — ce a înfuriat dezvoltarea culturii și civilizației românești. În imagini, câteva reprezentative opere de artă. Coperta 1: act de cancelarie împodobit cu stema Țării Românești și cu miniatură; jilt domnesc încrustat în lemn; coperta 4: pandantiv de aur (detaliu) din prima jumătate a sec. XVIII (Constantin Brîncoveanu — „Interesele țării și ale neamului românesc“, p. 12)

② Mărturie arheologică ale civilizației coreene: frescă din marea necropolă de la Kanseu, sec. V (sus) și statuete din bronz aurit (sec. XV) (Republica Populară Democrată Coreeană 1948-1988. Mesajul istoriei, p. 46)

③ O imagine reprezentînd piața din orașul olandez Bois-le-Duc. Tabloul de un pictor anonim din primele decenii ale secolului XVI (1600-1750. Călătoriile prin orașele Europei apusene, p. 57)

LECȚIA MEREU VIE A ISTORIEI

DR. ION ALEXANDRESCU

Mai mult decît oricare altă disciplină umanistă, istoria s-a afirmat, încă de la începuturile ei, ca o magistrală lecție despre și pentru viață, pe care generațiile trecute o ofereau celor prezente și viitoare. „Învățătoare a vieții” i-au spus, pe bună dreptate, cărturarii Renașterii și această caracteristică a fost o trăsătură ce a înnobilit toate adevăratele scrieri istorice, acele opere care s-au întemeiat pe cunoașterea și promovarea adevărului.

Referindu-se la această cerință, secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, subliniază că istoria trebuie „să pornească de la analiza științifică a realității sociale, să înfățișeze faptele nu după dorințele subiective ale oamenilor, nu după nevoi politice de moment, după criterii de conjunctură, ci așa cum s-au petrecut ele, corespunzător adevărului vieții. Aceasta pentru că valoarea unei istorii cu adevărat științifice constă în înfățișarea obiectivă a faptelor, în interpretarea lor justă, constituind astfel o oglindă a conștiinței de sine a poporului, a claselor, înmănunchind experiența de viață și de luptă a maselor și a conducătorilor”.

În spiritul respectului pentru adevăr și-au alcătuit opera istorică cronicarii evului mediu, aceste trăsături le-au scos în evidență cărturarii patrioți și democrați ai sec. XVIII și XIX, în virtutea lor au analizat societatea românească socialistii români, animați de ideile socialismului științific raportate la condițiile interne, specifice țării și poporului nostru.

Cunoașterea istoriei, identificarea idealurilor de luptă cu năzuințele cele mai adînci ale maselor au reprezentat de asemenea pentru comuniștii români suportul care a însuflețit eroica luptă pe care au dus-o pentru libertate socială și națională, pentru progres și democrație. „Noi, comuniștii — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, considerăm că este o datorie de onoare de a studia, cunoaște și cinsti cum se cuvine pe cei care au contribuit la făurirea nașunii noastre, care și-au dat viața pentru libertatea națională și socială a poporului român. Noi, comuniștii, sintem continuatorii a tot ceea ce are mai bun poporul român. Partidul comunist nu a apărut întîmplător în România. El este rezultatul unui întreg proces istoric de dezvoltare economică-socială, care a dus la maturizarea clasei muncitoare, a luptei revoluționare și la formarea Partidului Comu-

nist Român... Or, tocmai pentru că partidul nostru continuă cele mai bune tradiții de luptă ale poporului, trage învățăminte din experiența trecutului și depune eforturi pentru a asigura mersul înainte spre o viață mai bună a poporului, pentru construirea orînduirii socialiste, el se bucură de stima și de încrederea nelimitată a întregului nostru popor”.

Prin puterea exemplelor pe care ni le oferă, prin forța de generalizare pe care o îngăduie asupra fenomenelor social-economice, politice, culturale, istoria ni se înfățișează, așadar, ca un puternic factor de educație, fundamentul oricărei activități ideologice, teoretice și politico-educative, deoarece — arată secretarul general al partidului — „nu se poate vorbi de educație patriotică socialistă, fără cunoașterea și cinstirea trecutului, a muncii și luptei înaintașilor noștri”. Această forță, această capacitate educațională a istoriei nu vine însă de la sine. Practica arată că nu o dată evenimentele istorice au fost tendențios alese și interpretate, astfel încît să justifice anumite teorii ce mergeau, de fapt, împotriva cursului istoriei. Și în zilele noastre, preinși istorici, acționînd în numele unei așa-zise obiectivități istorice, reînnoiesc idei de mult perimate, caută să justifice un trecut de multă vreme apus și promovează teorii menite să conducă la învrăjbirea între oameni, între popoare. Realitatea a dovedit, prin numeroase exemple, că un astfel de mod de interpretare nu poate contribui la instaurarea unui climat de înțelegere și colaborare. Ca atare, din acest punct de vedere, menirea istoriei este de a milita pentru statornicirea și dezvoltarea de relații de apropiere, colaborare și prietenie între oameni, națiuni, țări. Cu atît mai necesară este promovarea unui asemenea climat de înțelegere acum, cînd primejdia unei conflagrații, inclusiv nucleare, stăruie deasupra Terrei, primejdie împotriva căreia, în toată lumea, se înmulțesc acțiunile popoarelor, ale partizanilor păcii și destinderii internaționale. Relevînd semnificația unei atare istorii, secretarul general al partidului precizează că „șinînd seama de necesitatea ca știința istorică să pornească de la realități, de la cerințele respectării independenței naționale a popoarelor, ale concilierii active între ele, în vederea dezvoltării economico-sociale, pe principiile deplinei egalități și ale respectului reciproc..., sarcina istoricilor noștri este de a contribui activ la clarificarea acestor probleme pe baze științifice

și, în același timp, de a da o ripostă fermă oricăror încercări de a falsifica istoria, de a denatura realitatea. Întotdeauna și în toate cazurile, toate problemele trecutului trebuie să fie abordate în așa fel încât să ducă nu la ascuțirea divergențelor și contradicțiilor, ci la găsierea a ceea ce a fost și este comun, la sublinierea învățămintelor pe care trebuie să le tragem pentru prezent și viitor".

Desfășurat sub semnul acestor înalte principii, sub patronajul președintelui Nicolae Ceaușescu, vădind scopul constructiv al istoriei, cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice găzduit de România, în 1980, constituie și acum, la aproape un deceniu de la desfășurarea lui, o reușită a colaborării științifice internaționale, în cadrul căruia s-au dezbătut, cu obiectivitate și respect pentru adevăr, probleme de reală importanță, și care a prilejuit participări în premieră (cum au fost acelea ale istoricilor chinezi), „spiritul de la București” fiind evocat de istorici de pe multe meridiane ale globului.

De-a lungul anilor, nici istoria noastră nu a fost ferită de primejdiile unor interpretări subiective, tendențioase, care dintr-un motiv sau altul, din interese conjuncturale riscuau să transforme exemplul și argumentul istoric, să le răstălmăcească. În Expunerea secretarului general al partidului la Plenara C.C. al P.C.R. din 23 iunie 1988 se subliniază că într-o anumită perioadă și în cercetarea și înțelegerea istoriei îți făcuse loc un curs foarte periculos, de „negare a trecutului și istoriei milenare a poporului nostru, a caracteristicilor limbii române, de nihilism, de cosmopolitism, de ploconire față de tot ce era străin, de servilism, de lipsă de patriotism și spirit revoluționar”. Este un merit de mare semnificație pentru partidul nostru de a fi sesizat cursul eronat pe care îl luase, laolaltă cu alte domenii ale activității politico-educative, și cercetarea istorică și, mai ales, de a fi găsit soluțiile cele mai potrivite în abordarea realist-constructivă, patriotică, a problemelor de istorie a patriei, de corelare a trecutului poporului nostru cu istoria universală. Acest moment decisiv în viața și activitatea partidului nostru l-a constituit Congresul IX al partidului, eveniment ce a descătușat energiile creatoare, gândirea revoluționară a comunistilor, a întregului nostru popor, înlăturând tot ce era vechi, dogmatismul, conservatorismul, și afirmând forța și capacitatea creatoare ale partidului și națiunii de a asigura făurirea socialismului în România, corespunzător realităților din patria noastră.

Aceste trăsături s-au răsfrânt benefic și pe planul scrierii și pătrunderii istoriei în rândul maselor largi ale poporului. „Este bine să reamintim — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvântarea din 23 iulie 1988, rostită cu prilejul aniversării a 23 ani de la desfășurarea istoricului Congres IX — și de unele aspecte mai generale, de faptul că am redat poporului nostru sentimentul că este un popor

liber și independent. I-am redat sentimentul istoriei proprii, de luptă pentru libertate, pentru a fi stăpîn pe destinele sale — și poate că acestea reprezintă una din marile realizări care au descătușat energiile creatoare și au făcut ca poporul nostru să urmeze cu toată forța Partidul Comunist Român, ca stegar al luptei pentru existență, pentru asigurarea ființei libere a națiunii noastre”.

Un rol decisiv, de cea mai mare însemnătate, în restituirea adevăratei istorii a poporului român revine tovarășului Nicolae Ceaușescu, ale cărui orientări, concluzii și interpretări ale fenomenelor istorice au constituit și constituie, pentru întreg frontul istoricilor români, o călăuză de deosebită limpezime și cuprindere. În cei 23 ani care au trecut de la Congresul IX, istoria patriei, a poporului român a constituit deseori prilej de referire și analiză din partea secretarului general al partidului. Se poate afirma cu deplină temei că nu există epocă istorică, nu există moment de seamă din trecutul patriei care să nu-și fi găsit temeinice și pătrunzătoare analize în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu în spiritul adevărului riguros științific. Prin temeinicie și rigoare, prin capacitate de sinteză și putere de demonstrație, capitolele de istorie din opera președintelui țării se constituie într-o magistrală lecție pe care o oferă cercetătorilor din domeniul istoriografic, înarmându-i cu metodologia interpretării și înțelegerii fenomenelor istoriei pe toți slujitorii științei istorice, dînd oamenilor muncii cartea adevărată lor istorii.

Mobilizatoarele teze, analize și idei cuprinse în expunerile secretarului general al partidului la 29 aprilie 1988, 23 iunie 1988 și în celelalte cuvîntări din această perioadă sînt pentru noi un model de gîndire revoluționară, de abordare principală a realității economice, sociale și politico-ideologice; ele se constituie într-un program ferm de muncă și acțiune pentru toți comunistii, pentru întreg poporul român, și în care frontul istoric află — laolaltă cu toți cei care lucrează în domeniul cercetării, culturii și învățămîntului — orientări de largă deschidere, noi și bogate teme de studiu și cercetare.

Componentă dinamică a culturii române, cercetarea istoriei și-a cucerit un loc de seamă în formarea conștiinței cetățenilor României socialiste. În epoca de mari și profunde transformări, de spornică și continuă înălțare în civilizație, cunoașterea istoriei vine să clădească în sufletele tuturor dragostea față de acest pămînt și de acest popor, voința de bine și de înțelegere între popoare. Într-o lume în continuă schimbare, istoria ne așază rostul nostru și locul nostru pe temelii românești, între popoarele care știu ce vor și sînt hotărîte să lupte pentru a-și aduce contribuția lor la progresele general umane. Este un însuflețitor program care impune o deosebită exigență în realizarea tuturor sarcinilor și din domeniul științelor istorice. ■

Permanență și continuitate

JUDECATA LA ROMÂNI

Acad. ȘTEFAN PASCU



Viețuind de milenii în vatra străbună, poporul român și-a făurit, în decursul istoriei, forme de organizare și instituții specifice. Între acestea se înscriu și cele de tip juridic — scaunele de judecată, alcătuirii destinate menținerii, în cadrul comunității, a unor relații întemeiate pe dreptate, conform datinilor și obiceiurilor străbune. Organizate aidoma pe tot cuprinsul teritoriului locuit de români, conducându-se după norme străvechi, scaunele de judecată constituie — prin origi-

nalitatea și specificitatea lor de organizare — mărturii grăitoare ale vechimii de viețuire a românilor în vatra strămoșească.

Din capitolul Scaunele de judecată la români, cuprins în volumul IV al lucrării acad. Ștefan Pascu, Voievodatul Transilvaniei, în curs de pregătire la Editura Dacia, din Cluj-Napoca, prezentăm, în avangardă editorială, câteva fragmente privind structura, evoluția în timp și originalitatea acestor străvechi forme administrativ-juridice românești.

Scaunele satești — instituție juridică fundamentală

În societatea feudală din țările române — ca, de altfel, și în aceea din alte țări — împărțirea dreptății era de competența unei mulțimi de instanțe sau foruri de judecată. O ierarhie judiciară foarte complexă, începînd cu formele cele mai simple — ale obștii satești — pînă la cea mai înaltă, trebuia parcursă, din treaptă în treaptă, pînă la obținerea unei dreptăți care, adesea, era iluzorie. Căci a doua caracteristică a justiției feudale o constituia caracterul ei de clasă, mereu în favoarea claselor dominante, pentru a le asigura oprirea celor de jos.

În imagine: miniatură dintr-un document medieval românesc înfățișînd simbolul justiției.

Exista totuși în această succesiune de instanțe, una care făcea, în mare măsură, notă distinctă și aceasta era forul sateșc (*forum pedaneum*) — formă de justiție obștească supraviețuind din perioada de înflorire a obștilor satești și continuînd să joace un rol însemnat în viața comunităților rurale din țările române.

Explicația acestei supraviețuiri peste secole constă în faptul că ea s-a dovedit utilă, corespunzătoare nevoilor societății românești, unde viața de obște, cu mutațiile suferite odată cu prefacerile din societate, a continuat să fie o realitate.

Condușă de aleșii obștilor, dintre cei mai vrednici membri ai acestora, juzii sau cnezii de obște, și „oamenii buni și bătrîni”, justiția satească se

profilează ca fiind cea mai obiectivă și mai dreaptă dintre toate instanțele de judecată ale epocii, cu toate încercările stăpînului feudal de amestec în împărțirea dreptății — fie direct, fie prin intermediul juzilor, care adeseori erau mai mult în slujba nobilului sau a boierului, decît a obștii.

Forul de judecată satească judeca atît cazurile civile, cit și cele penale, afară de „faptele mari”: furt, tîlhărie, omucidere, incendiere — care erau de competența unor foruri teritoriale superioare. Judecata se făcea în prezența tuturor sătenilor, a „adunării satului”, după obiceiul pămîntului sau, cum mai era numit, „dreptul românesc” (*jus valachicum*). Scaunul de judecată era prezidat de jude,

ajutat de „oamenii buni și bătrâni”, aleși periodic — în-deobște, pe timp de un an — dintre membrii obștii. Acești „oamenii buni și bătrâni”, împreună cu judele, se adunau duminică și în zilele de sărbătoare, de obicei în fața bisericii, sub un arbore cu cunună bogată (*arbor frondosus*), spre a face rânduială în obște, de față cu întreaga adunare, care, astfel, asista și ea la judecată.

Justiția obștii a fost consemnată în documentele de cancelarie doar atunci când oficialitățile erau nevoite să-i recunoască puterea, deoarece se conducea după datini nescrise, după „obiceiul pământului”. Sau în cazurile în care se apela la foruri superioare, ori era constatată ca o „particularitate” de călătorii străini sau de istoricii timpului.

Astfel, călătorind prin Moldova, în anul 1616, francezul Baret remarcă „acest obicei lăudabil de a-și împăca toate pricinile prin mijlocirea prietenilor sau prin judecata voievodului, căruia i se supun ca unui oracol”. Referindu-se la ocolul Cîmpulungului Moldovenesc, Dimitrie Cantemir făcea și el, în *Descriptio Moldaviae*, precizarea că acest ocol cuprindea 15 sate „care, toate, foloseau legile lor proprii și judecătorii lor proprii”.

În Transilvania, instituția este menționată deseori, în întregul ei mediu în împrejurări diferite, de contestare a hotărârii unor instanțe sau de subliniere a deosebirilor dintre legile din Ungaria și legile transilvănene. În a doua jumătate a sec. XVIII, istoricul ungur Iosif Benkő știa că fiecare sat are un jude propriu (*proprius judex*), pe lângă care sînt jurați aleși de obști; aceștia se ocupă cu treburi de mai mică importanță și judecă pricinile care cad în dreptul lor de judecată, supraveghează strîngerea dării etc. Fiecare sat, de obicei, e condus de un jude.

Puterea „legii vechi” era reală și în teritoriile cu populație mixtă, menționată ca atare într-un document din 1426, dar cu siguranță asemenea forme existau și mai înainte, ceea ce înseamnă o mare vechime, anterioară așe-

zării seculilor în sud-estul Transilvaniei. În acest an, 1426, regele Sigismund de Luxemburg acorda românilor și seculilor din satul Brețcu dreptul de a nu fi reținuți și închiși, nici de judele regesc, nici de judele locului, ci numai de cnezul ce va fi ales, împreună cu sătenii și alți oameni pentru a judeca orice pricină.

În forme asemănătoare, instituția e întîlnită pe tot cuprinsul Transilvaniei: în Maramureș, ea se numea „sobor de judecată”, fiind condusă de un jude („județ” sau „giudeț” — cum este denumit într-o inscripție din Biserica de la Cuhea, locul de obîrșie al „descălătorului” Moldovei, Bogdan I). Judele prezida scaunul de judecată, care, în concordanță cu componența etnică a membrilor obștii, era numit și „scaunul românesc” (*sedes Valachicales*) și judeca potrivit normelor dreptului obișnuințnic (*jus valachicum*), ajutat de jurați.

În scaunul Săliște, din vecinătatea Sibiului, fiecare din cele șase sate componente (Săliște, Sibiul, Tilișca, Vale, Gașeș și Cacova) își avea judele său, care era ales în fiecare an, la Crăciun, dintre patruzeci de locuitori („bătrîni” satului). Cu privire la acest scaun ni s-au păstrat, din anul 1575, unele prescripții, o autentică „constituție”, ce cuprindea pedepse și norme juridice; ceea ce nu se prezentau în fața scaunului de judecată la prima chemare plăteau o amendă de 25 dinari, iar pentru pricinile sub 1 florin nu se putea apela la un for superior.

Satul Rășinari, de asemenea, din apropierea Sibiului, a avut, din vechime, scaun de judecată propriu, format din jude (*iudis*) și 40 bătrîni jurați (*constiti*), scaun care avea dreptul să judece pricini dintre săteni și să pronunțe pedepse (amenzi) ce nu întreceau 40 florini.

În districtul Rodnei, într-un litigiu din a doua jumătate a sec. XV, în legătură cu folosirea unor munți, locuitorii comunei Maier au fost judecați „în primă instanță de cnezul și sfatul locului sau satului”.

Tot potrivit obiceiului pământului, după luarea hotărîrii, vinovatul era dator să dea fiecărui membru al scaunului de judecată — în afara despăgubirii față de partea vătămată — o cantitate de rachiu măsurînd — după însemnătatea pricinii — între un sfert de cupă (*quadranto*), pînă la 50 cupe (*octalia*), cantitate ce era consumată pe loc. Era singurul „cîștig” pe care-l aveau membrii scaunului de judecată!

Existența scaunelor de judecată ce se conduceau după „legile vechi” este atestată de *Statutele Țării Făgărașului*, din 1639, care precizau că în acea „țară și district” se judeca după obiceiul vechi și de demult al acesteia țări.

Obiceiul pământului ori vechea lege românească fiind identică sau mult asemănătoare pretutindeni unde locuiau românii, asemenea erau și organizarea judecătorească. Astfel, în numeroasa și bine organizată comunitate românească din sudul Poloniei, cnezul era cel care făcea dreptate, dar asupra hotărîrii sale trebuia să se pronunțe întreaga obște („grămadă”), prezidată de un cnez — așa cum se precizează într-un document din anul 1406, prilejuit de strămuntarea unui iobag. Hrisoavele din sec. XIV-XVI privitoare la judecata din satele românești precizează, de fiecare dată, că judecata se făcea numai după legea românească, ce urma să se aplice întotdeauna (*incolae villae eiusdem monalis ius nisi ipse valachico iudicabuntur in eoque conservabuntur temporibus perpetuus*). Adunările generale ale obștii se întruneau de trei ori pe an.

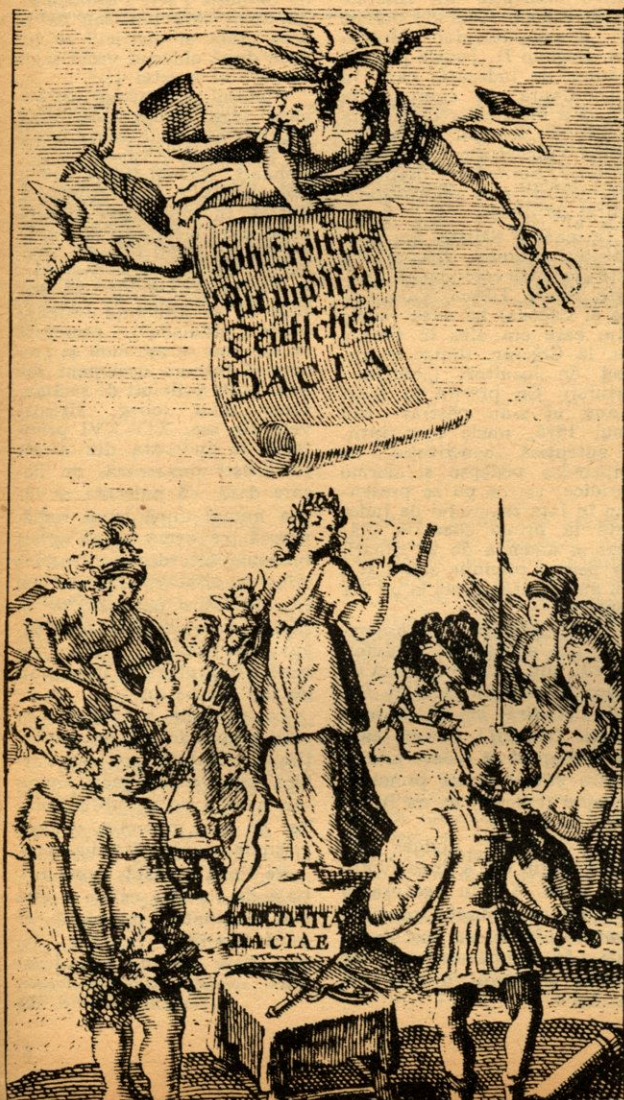
La românii balcanici, cea mai simplă formă de împărțire a dreptății era cea casnică: șeful familiei mari, singur sau asistat de membrii familiei de sex masculin, judeca pricinile iscate în familia mare.

Pe lângă această formă inițială de justiție, exista o alta mai evoluată, prezidată de șeful familiilor înrudite, iar mai tirziu ale unui grup legat

(Continuare în p. 32)

„CEI MAI VECHI ȘI NUMEROȘI LOCUITORI AI ȚĂRII”

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ



Johannes Tröster, sas din Sibiu, de la care ne-a rămas, printre altele, cartea: *Das Alt-und Neu-Teutsche Dacia* (Vechea și noua Dacie germană), apărută la Nürnberg în anul 1666, ne prilejuește o incursiune în istoria „vechimei, romanității, continuității și unității” poporului român în spațiul etnogenezei sale, Transilvania, Țara Românească și Moldova. Și-a alcătuit scrierea îmbinând observația personală cu o largă cercetare istorică, din care nu lipsesc nici unul din marii istorici o antici și medievali. Dincolo de cîteva inexactități pe care și le-a preluat de la Iordanes (sec. VI) și pe care le vor susține, nu mult după aceea, un alt istoric sas transilvănean, Laurentius Toppel-tinus (1667) și Miron Costin (*Letopiseșul*, 1675; *De neamul moldovenilor*, 1686-1691), tezele lui Johannes Tröster sînt mărturii istorice de cea mai mare importanță pentru trecutul românilor. A ceretat acest trecut cu pasiune și cu iubire pentru români. Obiectiv fiind, nu și-a ascuns compasiunea pentru soarta vitregă a românilor din Transilvania, lipsiți de drepturi, tocmai eicare erau „cei mai vechi” și „cei mai numeroși” aici.

Trebuie să menționăm ca pe un fapt cu totul deosebit și de mare importanță pentru valoarea operei sale: Tröster n-a avut la dispoziție și nu s-a putut documenta din operele vreunui istoric sau scriitor român. Doar Grigore Ureche își scrisese *Letopiseșul* cu cîteva ani mai înainte (1642-1647), dar cele mai vechi copii păstrate ale acestuia, în manuscris, sînt din 1670, deci cu patru ani mai noi decît cartea lui Tröster. Acesta n-a cunoscut deci opera lui Grigore Ureche. Cum în cartea lui face exces de indicare a surselor, dacă ar fi văzut *Letopiseșul* ar fi spus-o.

Toate ‘acestea sînt indicii ale absolutei lui originalități, și îndepărtează orice bănuială că Johannes Tröster s-ar fi aflat sub vreo influență românească, sau că ar fi scris cu păturire.

Ce știa, așadar, Tröster despre români, despre vechimea și originea lor, despre limba, obiceiurile și credința lor, în anul 1666?

Știa — trebuie s-o spunem din capul locului — foarte multe lucruri și, mai ales, foarte multe lucruri exacte, încât ne-am propus o reasezare mai mult decît meritată a cărții lui la loc de cînst în dosarul documentelor privitoare la trecutul nostru.

Tröster argumentează pe larg originea îndepărtată a românilor și afirmă cu claritate vechimea lor absolută pe spațiul transilvano-moldo-valah, deci pe întreg cuprinsul vechii Dacii. „Românii”, scrie el, *sînt cei mai vechi locuitori ai țării*, iar „Transilvania e un mic Latium”. Despre daci Tröster știa, de asemenea, că n-au dispărut ci că, împleună cu romani, au alcătuit poporul român, care a păstrat de-a lungul veacurilor caracterelor etno-culturale ale acestei simboze.

Se dovedește un excelent cunoscător al limbii, culturii, obiceiurilor și istoriei romane. Pe cele românești le cunoștea din propria experiență, din convingerea cu cei în mijlocul cărora se născuse și își trăise întreaga tinerețe. Mărturisește în cartea sa că vorbea românește. Ne dă, de altfel, primul și cel mai bogat dicționar româno-latino-german. Unul, numai româno-latin, alcătuisese înaintea lui Grigore Ureche.

Tröster reconstituie fidel războaiele daco-romane, descrie Dacia Traiană pînă la Aurelian și găsește dovezi importante și hotărîtoare cu privire la retragerea din Dacia, la sfîrșitul secolului III (271-275), *numai a armatelor romane*, nu și a populației romanizate sau în proces de romanizare ireversibilă, populație care a rămas pe loc.

Continuitatea românilor pe vatra etnogenezei lor — vechia Dacie — e urmărită apoi de-a lungul veacurilor și atestată prin inscripții și, mai ales, prin limba, obiceiurile, îmbrăcămintea pe care le identifică în viața românilor cu lux de amănunte. După ce localizează Transilvania, ca principat de sine stătător,

în care — scrie el — se afla vechea reședință a regilor daci, Tröster localizează și Dacia, arătînd că „Transilvania, împreună cu Moldova și cu Valahia, de la Tisa... și pînă la malul dundrean înspre sud, pînă în Tracia interioară, alcătuia vechia Dacie”.

Limba românilor, socoteste el, este fără puțință de tăgadă, urmașă directă a limbii latine populare. El anticipează astfel exact ceea ce în timpurile moderne cei mai mari lingviști din România și din Europa vor descoperi pe baza unor cercetări științifice riguroase.

Dovezile aduse de Tröster în această privință impresionează prin bogăție și argumentație. El identifică în toate obiceiurile, jocurile și îmbrăcămintea românilor, elemente care îl conving o dată mai mult de originea romană a locuitorilor.

Cu privire la numărul românilor din Transilvania, Tröster afirmă că „sînt atît de mulți, că îi întrec în număr și pe unguri și pe germani [laolaltă]”. Aceeasi situație o știe „și în Maramureș”, — unde nu a fost personal —, deci în partea cea mai nordică a Transilvaniei.

Analizînd diferitele denumiri pe care alte popoare le dădeau românilor, Tröster afirmă că „ei înșiși își zic *romanos*” în toate cele trei țări românești, văzînd și în aceasta o atestare a continuității și unității lor.

Chiar și numele de „valah”, — arată Tröster — despre care ungurii pretindeau că l-ar fi dat ei românilor, „este mult mai vechi decît însăși limba ungurească de astăzi”, așa încît „ungurii nu pot pretinde că ei au dat românilor numele de *olah*”.

Fîind protestant, Tröster nu s-a oprit prea mult asupra religiei românilor, dar arată totuși că „sînt foarte vechi creștini”, și anume „ortodocși”, de cînd se știu. „Așa am pomenit”, i-a auzit Tröster pe români explicîndu-și vechimea religiei. Dă totuși informații despre preoții ortodocși și despre forța tradiției în viața lor spirituală, la

care nu vor să renunțe cu nici un preț. Informațiile lui concordă perfect cu cele ale unui călător suedez care a vizitat Transilvania cu cîțiva ani înainte de a-și scrie Tröster cartea, anume Hildebrandt.

Johannes Tröster nu și-a scris cartea din vreo necesitate polemică. El a scris despre ceea ce, în vremea lui (1666), știa toată lumea, despre ceea ce vedea sub ochii săi și despre lucruri pe care nimănui nu i-ar fi trecut prin gînd să le pună la îndoială. El face istorie, istorie adevărată, adunînd fapte, documente, opinii istorice și observații personale. El le coroborează cu metodă și le interpretează cu scrupulozitate istorică. El respectă ca un istoric onest principiile metodologice, așa cum le vor stabili abia istoricii și istoriografii moderni, precum un E.H. Carr (*What is History?*) sau Jerzy Topolsky (*Metodologia istoriei*), ca să nu-i cităm decît pe doi dintre cei mai avizați teoreticieni din sec. XX.

Nu e lipsit de importanță să amintim aici și faptul că, atît înaintea sa, în studii și cronici rămase în manuscrise, cît și după el, în manuscrise și în tipărituri, un număr impresionant de alți istorici sași din Transilvania au scris și vor scrie despre români, despre vechimea, romanitatea, continuitatea și unitatea lor pe cuprinsul întregului spațiu al vechii Dacii, *în același sens și aproape cu aceleași cuvinte*. Ca și în cazul lui Johannes Tröster, de care ne ocupăm aici și într-o carte care se află sub tipar (*Romanitate, continuitate, unitate, pornind de la un izvor narativ din secolul al XVII-lea*), și numele și ideile celorlalți ar merita să fie scoase din cărțile uitate și din arhivele pecetluite care își așteaptă aducerea la lumină.

A-i scoate la lumină, pe vechii autori de istorie, e o datorie către ei, o dovadă de respect și prețuire și un act de dreptate. Dar, în cazul celor care scriu despre noi e, mai ales, o datorie față de sînta noastră istorie românească. ■

La începutul anului 1866, în Europa existau patru imperii (habsburgic, francez, țarist și otoman) — în 1871 li se va alătura Imperiul german, dar Franța va redeveni republică —, nouă regate (Anglia, Belgia, Danemarca, Grecia, Italia, Olanda, Portugalia, Spania și Suedia), cărora li se adăugau statele confederației germanice, în frunte cu regatele Bavariei, Hanovrei, Prusiei, Saxoniei și Württembergului, ce vor intra, din 1871, în componența Imperiului german mai înainte amintit, și republica confederală a Elveției. Aceste state își exercitau deplina lor suveranitate. Harta Europei se completa în sud-est cu principatele supuse suzeranității otomane: Principatele Unite Române sau România — denumire folosită de români, dar neacceptată de o parte a puterilor europene —, precum și Serbia și Muntenegru.

1866-1876. INDEPENDENȚA — DORINȚA UNANIMĂ A NAȚIUNII

DAN BERINDEI

Centrul politic al lumii continua să se afle în Europa, unde, în anii 1838-1913, s-au desfășurat 95 la sută din reuniunile internaționale — conferințe și congrese —, într-un cadru geografic marcat de Roma, Londra, Berlin și Stockholm. Relațiile politice și diplomatice internaționale erau reprezentate mai ales de cele șapte mari puteri (Anglia, Franța, Imperiul țărilor, Imperiul otoman, Germania, Austria și Italia), care dominau lumea în acea epocă, și cărora Tratatul de pace de la Paris din 1856, ce pusese capăt Războiului Crimeii și înălțurase protectoratul Imperiului țărilor, asupra țărilor române, instituit în 1829, le încredinșase sarcina de a garanta statul național român creat în 1859 prin unirea principatului Țării Românești cu cel al Moldovei.

Jocul

raportului de forțe

A doua jumătate a secolului XIX a fost o perioadă de explozie demografică europeană, populația continentului cres-

când cu 54 la sută în amintitul răstimp și ajungând să reprezinte, în 1900, 27 la sută din populația mondială. Concentrările demografice se remarcă mai ales la marile puteri continentale. Către 1871, Imperiul țărilor număra 86 milioane de locuitori, Germania 42, Franța (care tocmai pierduse Alsacia și Lorena) 37, Austro-Ungaria (fostul Imperiu habsburgic, reorganizat, în 1867, sub forma dualismului asupritor) 36, Anglia (cu Irlanda și Scoția) 31, Italia 27. Cu excepția Spaniei, populația celorlalte state suverane europene nu atingea, în fiecare dintre ele, zece milioane, la majoritatea nici cinci milioane de locuitori.

În cursul deceniului cuprins între abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza¹ și proclamarea independenței², deși stăpînită în afirmarea ei istorică europeană prin menținerea suzeranității otomane, România era un stat care tindea în mod evident să joace un rol de sine stătător pe continent. În 1872, în *Dictionarul topografic și statistic*... al lui Dimitrie Frunzescu se aprecia că „populațiunea

României se urcă la 5 000 000 de locuitori”³; chiar dacă cifra era exagerată cu citeva sute de mii, totuși, neîndoindu-nic, populația statului național constituit în 1859 era nu numai superioară celei a celorlalte state independente sau autonome din zona de influență a Imperiului otoman (Grecia, Serbia și Muntenegru), dar și celei a Danemarcei, Elveției, Olandei, Portugaliei, fiind apropiată de aceea a Belgiei și ceva mai mică față de aceea a Suediei (din care încă nu se desprinsese Norvegia).

Deși procesele de modernizare în România fuseseră mult timp întârziate (instituțiile și reformele menite a o așeza între statele europene evaluate datind mai ales din perioada inaugurată prin dubla alegere a lui Al. I. Cuza din 24 ianuarie 1859), sistemul constituțional introdus în 1866 marcase încadrarea fermă a țării printre statele cu structuri democratice ale epocii. Democratismul politic al societății românești era mai avansat, în urma adoptării menționatului sistem, decît cel constatat la unele mari puteri, mai ales la imperiile limitrofe. A fost și acesta un factor

¹⁻² Magazin istoric, nr. 8/1976; 5-6/1977 și 5-6/1987.

favorizant important pentru smulgerea României de sub suzeranitatea unui imperiu cu structuri înapoiate și vetuste.

În perioada 1866-1876, România se confrunta cu noile raporturi de forță dintre marile state ale continentului de care trebuia să țină neapărat seama în acțiunile ei menite firesc să-i deschidă drum spre atingerea principalului obiectiv în momentul istoric dat: *statutul de deplină independență*.

prezentat un gest constituțional și politic care i-a minat pentru viitor viabilitatea existenței și a însemnat de fapt condamnarea ei la dezagregare în primul moment de criză gravă.

Prin eliberarea Romei, în septembrie 1870, Italia și-a încheiat procesul de unitate națională și statală inaugurat în vara anului 1859, dar în perioada ce a urmat, așa cum remarcă diplomatul român

Petersburgului în problema orientală, care se va redeschide spre mijlocul celui de-al optulea deceniu al secolului.

Anglia continua să se afirme ca o mare putere. Imperiul otoman, deși susținut de aceasta, nu va putea evita treptata dezagregare.

Marea câștigătoare a acestor etape din istoria europeană a fost Prusia. Înfingând succesiv Danemarca (1864), Aus-



Bucurestii în 1866 și generalul N. Goleșcu, unul dintre membrii Locotenenței domnești, care asigura funcționarea normală a instituției supreme statale după abdicarea lui Al. I. Cuza (desene reproduse din revista L'Illustration)

Cel de-al doilea imperiu în Franța intrase în decădere. Relativ scurtul război din 1870-1871 n-a făcut decât să încheie un proces inaugurat mai înainte, iar celei de-a Treia Republici i-a trebuit o perioadă de refacere pentru a putea face ca Franța să ocupe din nou o poziție dominantă în concertul puterilor europene.

Înfrântă în războiul cu Prusia și Italia din vara anului 1866, Austria a căutat „soluția” menținerii puterii ei în dualism (17 februarie 1867)¹. Apariția acestui anacronism istoric, dubla monarhie, a re-

C. Eșarcu, ea a trebuit să-și concentreze eforturile „pentru ameliorarea instituțiilor ei economice” și mai ales s-a străduit, fără a reuși pe deplin, să „sădeze” nordul și sudul în cadrul noului regat, neputându-se deci evidenția în domeniul relațiilor externe.

Înfringerea Franței a dat posibilitate Imperiului țarist să înceapă înlăturarea stipulațiilor ce nu-i conveneau din Tratatul de la Paris din 1856, ea reluându-și în primul rând libertatea de mișcare în Marea Neagră. De asemenea, se profila într-o apropiată perspectivă istorică o reimplicare a

¹ Magazin istoric, nr. 3-4/1986.

tria (1866) și Franța (1870-1871), Prusia s-a impus în fruntea statelor germane și, în ianuarie 1871, în Sala oglinzilor de la Versailles, a fost creat Imperiul german în evidentul ei beneficiu, la cîteva luni doar după prăbușirea regimului lui Napoleon III. Armata germană (de fapt, în primul rînd cea prusiană) fusese biruitoare, iar Bismarck, făuritorul abil al Germaniei imperiale, devenise o personalitate dominantă a epocii. Cancelarul Germaniei s-a dovedit „cel mai meșter dintre oamenii cari au știut vreodată să tragă consecințe dintr-o mare victorie”, cum scria N. Iorga, omul de stat care cu siguranță de sine, cinism, dar și cu finețe diplomatică, atunci cînd a fost necesar, a creat „alianța celor trei împărați”¹. O alianță lipsită, cum s-a remarcat, de o coerență fundamentală, dar care i-a folosit din plin lui Bismarck în domeniul diplomatic al unei Europe, unde, după atîtea răboaie, cancelarul dorea pacea necesară consolidării statului pe care îl crease.

Dacă constituirea statului național român în 1859 prilejuse afirmarea unui sprijin din partea unei părți a puterilor garante, dacă Franța lui Napoleon III sprijinise, efectiv și pe multiple planuri, Principatele Unite în vremea lui A.I.I. Cuza, în perioada 1866-1876, România n-a mai beneficiat de o situație similară. Treptat, Franța a renunțat la rolul pe care îl deținuse, fapt dorit într-un fel și de noul principe de la București, Carol, interesat într-o apropiere politică de patria sa de origine. Italia, secundanta Franței în vremea lui Cuza, s-a situat și ea pe o poziție de rezervă; ajutor n-a venit României nici din partea Prusiei, respectiv a Germaniei, Bismarck neînțelegînd nici un moment să acorde un concurs real principelui de Hohenzollern devenit domnitor în țara

de la Dunăre și Carpați. Acțiunile diplomatice ale României în acea etapă au reflectat această situație. În complicate împrejurări, românii au știut să demonstreze capacitatea lor de manevră în domeniul altor de lăbil al politicii marilor puteri.

Valoarea faptului împlinit

Statului modern românesc consolidat îi era necesar un nou statut internațional, un statut de „drepturi depline”. „Nu poate Anglia [în realitate, aluzia privea toate puterile!] să vadă că noi am crescut în mod firesc din hainele care ne-au fost făcute în 1858 [prin Convenția de la Paris]; că acestea necesită să fie lărgite și că ne este imposibil să fim tot mereu înghesuși în scutecele care ne-au fost făcute în copilărie?” Astfel sintetiza H.C. Vivian, agentul diplomatic la București, lordului Derby, în toamna anului 1874, poziția interlocutorilor săi români. Același diplomat avea să sesizeze cu luciditate, spre sfîrșitul aceluiași an, tactica pe care, în situația dată, înțelegeau s-o urmeze bărbatul de stat ai României acelei vremi. „Românii — raporta el lordului Derby — sînt foarte grăbiți să vadă și să profite de șansa de a-i dezbina pe cei șapte stăpîni ai lor în orice chestiune care le afectează interesele”.

Prin fapte împlinite fusese făurită și menținută România. Utilizînd stipulațiile internaționale care obligau marile puteri garante la consens, românii creaseră deci situații ireversibile. De astfel de fapte se temea mai ales Austria. „Exemplul din trecut — remarca cu evidentă amărăciune ministrul de externe al împăratului Franz Iosif, la începutul primăverii anului 1866 — a demonstrat din plin valoarea pentru București a faptului împlinit”. Românii au creat climat necesar mult doritei modificări fundamentale a statutului internațional al României. Concluziile în această privință le va trage ducele Decazes, ministrul de externe al Fran-

ței, cînd în cadrul unei convorbiri cu Ion Ghica, trimis special al guvernului român la Paris, îi va spune, în toamna anului 1876: „Ați devenit o națiune, ați știut să vă faceți necesari Europei și ea nu poate să nu vă menție și să nu vă garanteze existența. Nu puteți pieri decît cu distrugerea echilibrului european... De fapt, sînteți independenți, aveți toate prerogativele unui stat suveran; înăuntrul faceți cum vreți și ce vreți, în afară încheiați tratate cu puterile Europei...”

Abdicarea principelui Cuza și imediata desemnare în locul său a unui principe străin au provocat iritarea puterii suzerane și a unora dintre puterile garante². S-a creat atunci, cum a remarcat cercetătoarea americană Barbara Jelavich, o situație „extrem de primejdioasă pentru români”. A existat pericolul unei intervenții otomane, acela al desfacerii Unirii și la acestea s-au adăugat și „combinațiile” politicii secrete a principalului protector, Napoleon III. A fost, neîndoielnic, un moment hotărîtor, dar, pînă la urmă, ca și în anii Unirii, prin atitudinea hotărîită a cercurilor politice conducătoare românești, criza a fost depășită și s-au găsit soluțiile cele mai potrivite intereselor naționale.

Ca urmare a intențiilor lui Cuza de a renunța la domnie și de a-și asigura succesiunea printr-un principe străin, în sensul dorinței exprimate de Adunările ad-hoc în 1857, în cercurile diplomatice europene se discuta această problemă chiar înainte de 11/23 februarie 1866. La 27 decembrie 1865/8 ianuarie 1866, contele Apponyi, ambasadorul Austriei în Anglia, raporta la Viena îngrijorarea lordului Clarendon privind candidatura unui principe străin în Principatele Unite, deoarece, credea el, puterile garante nu s-ar fi putut înțelege asupra persoanei acestuia. Locotenența domnească (formulă instituțională fericit aleasă pentru a nu irita Europa conservatoare!) l-a proclamat ca principe pe Filip de Flandra³ și, în aceeași zi, într-o

¹ La 6 iunie 1873, la Schönbbrunn, s-a semnat un acord între țarul Alexandru II al Rusiei și împăratul Austro-Ungariei Franz Iosif I, prin care, în cazul unei agresiuni din partea unei terțe puteri, ambii monarhi se obligau să se consulte în vederea adoptării unei linii de conduită comună; la 23 octombrie același an, Wilhelm I, împăratul Germaniei, a aderat la acest acord.

^{2,3} Magazin istoric, nr. 9/1976: 10/1976.

una și nedespărțită

ședință comună extraordinară, Adunarea Deputaților și Senatul au consolidat, prin votul lor, inițiativa noii conduceri. Europa nu era deci pusă în fața unei probleme ce trebuia soluționată, ci în fața unei probleme *soluționate!* De altfel, alegerea lui Filip de Flandra nu fusese întâmplătoare. El reprezenta Belgia, statul național modern „model” pentru cei ce voiau să făurească o „Belgie a Orientului”, atât în ceea ce privea democratismul (de aici și utilizarea din plin ca model a Constituției belgiene), cât și statutul internațional de independență și neutralitate. Publicistul Armand Lévy, un bun cunoscător al românilor, mărturisea chiar în acea vreme că alegerea se făcuse avându-se în vedere respectul pe care Leopold I îl manifesta față de libertățile constituționale ale țării sale. S-ar mai putea adăuga că soluția principelui belgian fusese avută în vedere nu din 1857, cum credea în 1930 istoricul francez Paul Henry, autorul unei excelente lucrări despre domnia lui Al.I. Cuza, ci încă din 1855, când frații Hurmuzaki, printr-un intermediar, sugeraseră acest lucru secretarului particular al regelui Belgiei.

Dar chiar a doua zi după adoptarea hotărârii la București, cum raporta ambasadorul Franței la Bruxelles, Filip de Flandra a comunicat la Londra refuzul său. La 14/26 februarie, refuzul lui Filip a fost comunicat și la București — ceea ce, neîndoielnic, a creat o situație de criză. A trebuit să treacă încă o lună pentru ca o altă soluție să fie găsită. Nici de data aceasta un consimțământ imediat nu putea fi obținut, dar cel puțin sortii unei reușite apăreau ca foarte probabili, mai ales că era vorba de candidatura unui principe de Hohenzollern, înrudit și cu regele Prusiei și cu Napoleon III, ultimul susținându-i candidatura. Ar mai putea fi adăugat că principele german era și viitorul cumnat al celui care refuzase tronul de la București, al lui Filip de Flandra.

În ziua în care la București sosea refuzul principelui belgian, Imperiul otoman cerea acordul puterilor garante pentru a trimite un comisar în capitala României însărcinat cu misiunea de a pune capăt Unirii. Soluția nu era nici realistă și nici nu ținea seama de faptul că un nou stat se constituise și că el nu mai putea fi zdrobit. Și de astă dată, divergențele dintre puteri s-au dovedit utile cauzei românești. În locul trimiterii comisarului otoman, a fost decisă convocarea, la Paris, a unei Conferințe a puterilor garante și a puterii suzerane. Intrată pe făgașul diplomației, problema avea să fie soluționată, până la urmă, în sensul intereselor naționale românești.

Conferința de la Paris și-a început activitatea la 26 februarie/10 martie 1866², vedându-și de la început slăbiciunea din pricina divergențelor dintre reprezentanții ce luau parte la lucrările ei. „Europa, constituită în areopag — declara cu evidentă amărăciune cancelarul rus Gorceakov ambasadorului austriac Revertera — are aerul că urmează impulsul unui mic stat de mîna a treia”.

Între timp, se depuseseră eforturi și pentru o „împăcare” a Porții otomane. La Istanbul fuseseră trimiși Manolache Costache Epureanu, Gh. Costaforu și Al.G. Golescu, pentru a cere puterii suzerane să nu se împotrivească „dorinței unanime a națiunii române”. Demnitarii otomani, susținuți și de reprezentanții diplomați ai celorlalte două imperii limitrofe Principatelor Unite Române, s-au dovedit lipsiți de simțul realității. Ei au căutat chiar să profite de împrejurare și să accentueze o dominație care-și trăia în mod obiectiv ultima etapă, considerînd statul român o „provincie privilegiată” și intenționînd să retragă parte din concesii făcute lui Al. I. Cuza. Istoria nu putea fi însă oprită din mersul ei înainte!

Avansată de I.C. Brătianu și de Ioan Balăceanu, la 14/26 martie, ideea candidaturii lui Carol de Hohenzollern, acceptată în principiu de cel interesat la 19/31 martie, a fost sancționată prin plebiscitul desfășurat în România între 3/15 și 8/20 aprilie 1866. Contestate de Conferința de la Paris, evenimentele petrecute în Principatele Unite erau de fapt ireversibile, deși reprezentanții marilor puteri stăruiau stereotip asupra necesității desemnării unui principe pămîntean. Adunarea Deputaților a votat, la 1/13 mai, o moțiune prin care se proclama că România „era una și nedespărțită sub domnia ereditară a unui principe străin”, acesta fiind Carol de Hohenzollern. Principele odată sosit în România³, puterile Europei au fost puse în fața unei situații pe care, pînă la urmă, aveau s-o accepte. Poarta n-a putut obține acordul Conferinței de la Paris pentru a organiza o intervenție militară. Ea a primit sfatul să se înțeleagă direct cu România și, deși noul principe n-a fost recunoscut, în acel moment represiunea dorită de Istanbul n-a fost sancționată la Paris, unde Conferința și-a încheiat lucrările la începutul verii.

În luna iunie, chiar fără asentimentul puterilor garante, Poarta otomană plănuia să acționeze militar împotriva statului român, concentrîndu-și un corp de intervenție la Ruscuk. Dar, la rîndul ei, România și-a constituit o tabără pe Sabar și a procedat la formarea unui corp de voluntari. O ciocnire româno-otomană nu era însă dorită de puteri, care au intervenit pentru diminuirea tensiunii. Totodată, România l-a trimis pe Ion Ghica la Istanbul. Poarta l-a acceptat ca interlocutor. Deși au trebuit să treacă cîteva luni înainte ca un compromis să fie realizat, s-a intrat pe drumul găsirii unei soluții negociate. Între timp, Austria, aflată în conflict cu Prusia, se opunea cu înverșunare instalării noului principe la

(Continuare în p. 32)

² Despre împrejurările sosirii lui Carol, vezi relatarea generalului Gri-gore Cantilli, în *Magazin istoric*, nr. 3/1977.

³ *Magazin istoric*, nr. 11-12/1976.

CONSTANTIN BRÎNCOVEANU — „INTERESELE ȚĂRII ȘI ALE NEAMULUI ROMÂNESC”

VIRGIL CÂNDEA



La răscrucea veacurilor XVII și XVIII, țările române traversau una din cele mai dificile perioade ale zbuciumatei lor istorii. Din 1683 (asediul nereușit asupra Vienei) și pînă în 1699 (Pacea de la Karlowitz), timp de 16 ani, teritoriul de la Dunărea Mijlocie și de Jos a fost teatrul unor aproape neconținute înfruntări austro-otomane, marcate de grele înfrîngerii înregistrate de Poartă (Buda — 1686, Zenta — 1697). Imperiul otoman, ajuns la apogeul întinderii sale teritoriale, își începuse declinul pe care, cu deosebita sa capacitate de observație istorică și politică, îl intuise Dimitrie Cantemir. Dar Poarta continua să fie unul din cei mai importanți factori politici ai acestei zone, exercitînd o influență considerabilă.

După despresurarea Vienei, Imperiul habsburgic a înregistrat mari succese militare. Fluturînd steagul eliberării unor popoare și teritorii de sub dominația otomană, imperialii și-au consolidat, la rîndul lor, propria dominație, supunînd popoarele cucerite la o cruntă opri-mare socială, națională și religioasă. Regatul Poloniei, care sub Ioan Sobieski — biruito-rul de la Viena — cunoștea o perioadă de înflorire, încerca de asemenea să-și impună au-toritatea asupra unei zone afla-tă, altădată, sub suzeranitatea sa, mai mult sau mai puțin nominală. În răsăritul Europei, se ridica o nouă forță politică și militară cu veleități domina-toare, Imperiul rus, care, sub țarul Petru I, va ajunge la țarmul Mării Negre, aștin-du-și privirea spre Strîmtori, a căror stăpînire va deveni o obsesie a politicii țariste. Ten-diințele cuceritoare ale Suediei, fluctuațiile Franței — cînd sprî-jinitoare a Austriei, cînd adver-sară a acesteia, în funcție de interesele politice de moment —, ca și politica de echilibru a An-gliei (mediatoare a Păcii de la Karlowitz), conturează tabloul politic al Europei acelei peri-oade.

Constantin Brîncoveanu Basarab Voievod (1688-1714), domnitor și gospodar de țară, abil diplomat, cîtor și ocrotitor al culturii (detaliu din fresca de la Hurezi)

„O fire de om deosebită”

Principatele române erau deci atât teatru de război, cât și obiect de dispută al intereselor puterilor dominatoare, îndeosebi al celor trei imperii vecine: „Așezate între niște vulturi cumpliti — observa cu îndreptățire A.D. Xenopol — ...ele trebuiau să îngrijească, ca fiecare ființă viețuitoare, de păstrarea existenței lor sub îmboldirea instinctului lor de conservare. La început, ele luptase cu arma în mână pentru mintuirea vieții lor și vitejiile săvârșite de ele înminușau lumea. Era epoca eroică, aceea a lui Ștefan cel Mare. Când mersul împotrivirii fu cu totul tăiat, instinctul conservării îmbracă această de pe urmă formă [anume] șiretenia vulpii..., care-și găsește suprema ei expresie în persoana lui Brîncoveanu”.

Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Constantin Brîncoveanu înseamnă, la câte un secol depărtare, o schimbare radicală în mijloacele de a asigura continuitatea de viață statală a poporului român. Constantin Brîncoveanu este una din rarele excepții în scaunul domniei în care el stă vreo 25 ani. „Acest simplu fapt — scrie Xenopol — ne arată că el trebuia să fi fost o fire de om deosebită... Dacă ne gândim la vremurile grele când el a domnit, când Poarta purta două mari războaie care trebuiau să aducă asupra domnului român cele mai mari greutăți..., trebuie ca mintea lui Brîncoveanu să fi fost de o ghibăcie cu totul afară din cale, pentru ca el să stea în tot acest răstimp de strajă pe tronul muntean”.

Așa este caracterizat domnia celui ce s-a intitulat „*Io Constantin Brîncoveanu Basarab voievod*”¹ și așa s-a înfă-

țișat ea românilor din prima zi a instaurării sale — 29 octombrie 1688 — și pînă în cea din urmă clipă, când secura călăului a pus capăt, la 15 august 1714, vieții marelui voievod, mazilit la 24 martie aceleiași an.

Fiu al lui Papa Brîncoveanu — boier ucis de seimeni, în timpul răscoalei acestui corp de oșteni-mercenari — și nepot al lui Preda Brîncoveanu, marele boier elogiat de contemporani, între care călătorul sirian Paul din Alep, Constantin Brîncoveanu a avut o copilărie nefericită. Orfan de tată când încă nu împlinise un an și fără bunic, executat în anul 1658 din dispoziția domnitorului Mihnea III (Mihail Radu), a rămas în grija mamei sale, Stanca, fiica postelnicului Constantin Cantacuzino. A beneficiat de o educație aleasă, de care s-a îngrijit cu deosebire unchiul său, stolnicul Cantacuzino, om învățat, cu înalte studii la Padova, care i-a fost ca o părinte: „Eu tată n-am pomenit — va arăta mai tirziu voievodul —, de vreme ce am rămas mic [fără] de tată, fără de cit pe dumnealui tata Constantin l-am pomenit în locul tătine-meu”.

De acest cărturar „care a călătorit prin mai toate părțile lumii..., priceput în controversele religiei sale, ca și în științele liberale..., de asemenea foarte cunoscător în ale politicii” — cum îl caracteriza Edmund Chishull², secretar al ambasadorului britanic la Poartă, lordul William Paget — a fost Brîncoveanu inițiat în atît de complexe taine ale diplomației europene și cu deosebire din această zonă a continentului, învățăminte pe care le-a pus în practică cum nici un domnitor nu o făcuse pînă la el. A intrat de vreme în dregătorii (la nici

douăzeci de ani, ca logofăt al doilea), urcînd apoi treptat în ierarhie, pînă la rangul de mare logofăt, adică de șef al cancelariei țării.

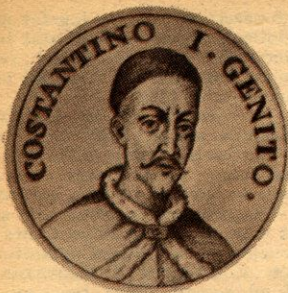
În această slujbă era în toamna anului 1688, când, la moartea lui Șerban vodă Cantacuzino — să-l aleagă domnitor pe Constantin Brîncoveanu, fiind socotit drept personalitatea politică cea mai îndreptățită să conducă țara. Și într-adevăr, încă din primele sale zile de domnie, Brîncoveanu s-a dovedit profund atașat „intereselor țării și ale neamului românesc întreg” — cum îl caracteriza domnia N. Iorga. „Iată — spunea el după alegere — am ascultat eu de rugămîntea dumneavoastră de mi-am lăsat toată odihna și toate moșile mele și mai mult fără voia mea m-ați ridicat domn. *Acum, dară, se cade și dumneavoastră să vă arătați credința adevărată, fără nici o îndoială, precum și noi făgăduim să aveți dumneavoastră și toată țara de la noi dregătate* [s.n.]”.

„Folosul cel de obște”

Ca un vrednic gospodar, Brîncoveanu s-a preocupat în primul rînd de orînduirea treburilor interne, căci mărirea el, datorită unui domn este că „întîi, trebuie să caute folosul cel de obște”. Nu i-a fost ușor. Primii ani de domnie au fost marcați de prezența aproape continuă a unor trupe străine — austriece, tătărești, otomane — care au jefuit, adesea concomitent, țara. Abia după bătălia de la Zărnești (21 august 1691), țara a fost la adăpost de invaziile oștilor străine, ceea ce a îngăduit stabilitatea internă și, pe baza ei, revigorarea agriculturii, a creșterii vitelor, a meșteșugurilor și a negoțului. Documentele vremii, atît cele cu caracter public, precum *Condica de venituri și cheltuieli*, cît și cele personale, precum *Catastihul*

¹ În cursul a peste două decenii, începînd cu primul număr, *Magazin istoric* a publicat numeroase articole consacrate unor momente și evenimente din timpul domniei lui Brîncoveanu: nr. 1/1967, 1/1968, 5/1969, 1/1971, 1, 12/1973, 7/1975, 1, 6/1976, 1, 7, 10/1977, 6, 9/1980, 8/1981, 3, 6/1982, 3/1985, 3/1986.

² Edmund Chishull (1670-1733), reputat istoric și epigrafist, *Bachelor of Arts* (1690) și *Master of Arts* (1693) al Universității din Oxford, a fost capetan al „factoriei prea cinstitei companii a Turciei” din Smirna (1698-1702). Însotindu-l pe fostul ambasador al Angliei la Poartă, în 1702, la întoarcerea acestuia la Londra.



Fiii domnitorului:
Constantin...



...Ștefan...

jurnal (publicat pentru prima oară în paginile revistei noastre), vădesc eforturile domnului de a ține o evidență cât mai completă a finanțelor țării și ale curții domnești. Acestor izvoare de bază li se adaugă un impresionant fond de acte interne — peste 13 000 de documente — cuprinzând tranzacții și vânzări, danii, întăriri de proprietăți, succesiuni, partaje, impozite etc., ilustrative atât pentru intensitatea vieții economice a țării, cât și pentru prosperitatea familiei domnitorului.

I s-a creat lui Brîncoveanu reputația de a fi aplicat o fiscalitate excesivă. Afirmatia, în bună măsură corectă (să nu uităm că Brîncoveanu era un mare feudal, cu mentalitatea specifică, firește, categoriei sale sociale), trebuie rejudecată, atât în raport cu stările de lucruri anterioare domniei, cât și în raport cu obligațiile mereu sporite la care îl supunea Poarta. Deși multe și apăsătoare, dările obișnuite nu le-au depășit pe cele impuse de înaintașul său, Șerban Cantacuzino. Se cuvine să arătăm, totodată, că Brîncoveanu a fost conștient de necesitatea introducerii unui sistem fiscal unitar pentru întreaga țară. În acest sens, în anul 1701, arată Radu Greceanu, autorul cronicii oficiale a domniei, „șezînd Măria Sa în scaun, făcut-au socoteală și s-au sfătuit cu toată boierimea pentru dăjdiile și nevoile țării, cum și în cel fel s-ar putea afla mijloc ca acela cât și toată țara să răsuflă și dările să se mai ușureze. Și așa, cu înalta

și înțeleapta socoteală a Măriei Sale, împreună și cu sfatul boierilor, au aflat ca să facă un așezămint să știe fiește ce să dea într-un an”.

Acest sistem fiscal în virtutea căruia dările trebuiau plătite în patru rate (*sămi*) și numai în bani, a fost aplicat mai întîi în cîteva sate (Flămînzești, Curtișoara, Păcălești, Brebu) — „experimental”, am spune astăzi. Din păcate, el nu a putut fi pus în practică decît doi ani, pentru că visteria s-a văzut nevoită să facă față unor suplimentări de tribut, prilejuite cînd de numirea unui nou vizir, cînd de investirea unui nou han tătar — ș.a.m.d.

În pofida fiscalității, realizarea unui cadru intern propice dezvoltării economice și-a arătat roadele. Pe unele moșii ale voievodului, ca și ale unor mari boieri, au apărut ateliere meșteșugărești. La Afumați, de pildă, stolnicul Cantacuzino „au făcut case, heleșteu și alte nemestii [clădiri] cu multă chibzuială”. La Baia de Fier și la Tîrgșor a fost reluată exploatarea minereului de fier, iar în „schelele” (adică porturile) de la Dunăre au început să se construiască nave („caice”) comerciale și militare. Pe bună dreptate, un călător prin Țara Românească a acelei vremi scria despre pămîntul Cîmpiei Române ca de „tot ce poate fi mai desfătător”, iar cărturarul grec Chesarie Daponte elogia pe acest voievod „în zilele căruia Valahia era ticșită de oameni ca o rodie”.

Politică suplă, țeluri constante

Interesului major al dezvoltării și independenței țării i-a consacrat Constantin Brîncoveanu și politica sa externă. În împrejurările politice ale vremii, în care, după cum se știe, imperiile vecine făceau din teritoriul principatelor teatrul de operații și obiect de dispută al intereselor lor, domnul și oamenii săi de credință au folosit orice mijloc, orice împrejurare pentru a asigura autonomia țării, considerînd, pe drept cuvînt, că de ea depindeau îndeplinirea celorlalte aspirații naționale. De la primul act politic, realizat imediat după alegere (cînd a schimbat misiunea soliei trimisă de Șerban vodă la Viena, pentru încheierea tratatului cu imperiul, sub justificatul motiv că aceștia nu ofereau suficiente garanții pentru statutul țării) și pînă la actele de prudență din timpul războiului rusomoldavo-otoman din 1711, toate inițiativele și acțiunile externe ale lui Brîncoveanu au avut drept preocupare primordială punerea la adăpost a Țării Românești de posibilele implicații pe care le-ar fi avut antrenarea ei directă în conflictele din zonă.

În activitatea sa, Brîncoveanu a dovedit calități deosebite de om politic și diplomat, subliniate de toți cei care l-au cunoscut. „Este o fire afabilă, blîndă și îndatoritoare” — scria despre el Edmund Chishull. Cu această „fire afabilă” l-a cucerit nu numai pe ambasadorul englez lordul Paget, ci și pe contele italian Luigi Ferdinando Marsigli, emisar al generalului austriac Veterani, pe marele dragoman al Porții Alexandru Mavrocordat Exaporitul sau pe generalul rus Rhönne (acel misterios R., din *Catastihul-jurnal*, caietul de însemnări intime al voievodului), pentru a nu aminti decît pe cîțiva dintre diplomații vremii. „Punctual și nelăsător în toate treburile sale — remarcă

unul din secretarii săi, florentinul Anton Maria Del Chiaro —, nu numai de acasă, ci și străine, întreținea mai mult ca oricând o corespondență, prin scrisori cu felurite potențați, avînd „mai mulți secretari pentru limbile italiană, latină, germană și polonă (pe limbă cea greacă și turcă)”. Depunînd o muncă plină de energie în interesul țării, domnul a știut, totodată, să se înconjure de colaboratori iscusiți și devotați. În acei ani, Curtea domnească din București a concentrat cea mai intensă activitate diplomatică din Europa de sud-est. Fire tainice, care atingeau în nord-vest Viena, în nord-est Moscova, în sud Istanbul și Ierusalimul, în sud-vest Venetia se innodau în neștiute încapări de la Curtea Veche, avînd drept principal mînuitor pe sfetnicul apropiat al lui Brîncoveanu, stolnicul Cantacuzino, cel care, ne spune același Del Chiaro, „dirija corespondența domnului cu suveranii creștini”. El dădea instrucțiuni verbale sau în scris numeroșilor agenți diplomatici care seoseau și plecau neconținut din Capitală. El era consilierul de politică externă al domnului în ceasurile de seară, expertul la tratative oficiale de dimineață cu ambasadorii străini, în trecere, sau cu solii puterilor vecine, convîlul fin de la banchete, amfitrionul oaspeților de marcă, și tot el încheia programul noaptea tîrziu, la lumina tremurată a făcliilor de ceară, descifrînd mesajele secrete ale trimișilor munteni la curțile vecine.

O cancelarie numeroasă redacta, tălmăcea, scria neîntrerupt, visteria însoțea acțiunile din țările străine cu pungile de taleri și de ducați, cămara domnească cu zibeline și stofe scumpe, hergheliile cu cai frumoși, moșiile cu buți de vin, stupi, turme de oi și care cu grîne. Nicăieri, între Viena, Moscova și Stambul nu se ducea o mai vie și mai atentă încheiere de relații internaționale ca în capitala Țării Românești.



...Radu...



...și Matei

Toate trei principatele

O caracteristică esențială a politicii lui Brîncoveanu este aceea că el a acționat permanent pentru întreg blocul românesc, Curtea domnească din București fiind centrul acțiunilor politice ce vizau interesele tuturor celor trei principate. În acest sens trebuie înțelese strînsa colaborare și coordonare cu acțiunile politice ale Moldovei și Transilvaniei, largul sprijin acordat de Țara Românească diverselor acțiuni politice de peste Milcov sau de peste Carpați.

Începîndu-și domnia în împrejurările impunerii dominației habsburgice asupra Transilvaniei, Brîncoveanu a intuit grava primejdie ce plana asupra acestui principat. De aceea, el a susținut menținerea unui principat autonom transilvan, acordîndu-i ajutor militar împotriva imperialilor. Apoi, după ce Habsburgii și-au instaurat stăpînirea, românilor pe plan ecleziastic, împotriva unirii bisericilor ortodoxe cu Roma, sub presiunea Curții din Viena și a misionarilor catolici. Pe bună dreptate, domnul vedea în această acțiune prozelitistă o gravă primejdie de înstrăinare sufletească și națională a românilor transilvăneni. Sprijinul său s-a manifestat pe multiple căi: tipărirea și difuzarea de cărți de cult în limba română, ctitorirea mănăstirii de la Simbăta, în Făgăraș, unde domnul muntean avea o mo-

șie, sau chiar solicitarea intervenției unor personalități influente în favoarea românilor: lordul Paget, patriarhii Constantinopolului și Ierusalimului ș.a.

Foarte apropiate, în permanentă coordonare, au fost, de asemenea relațiile cu Moldova. Nu numai cînd pe tronul acesteia se aflau domni înrudiți cu Brîncoveanu, cum au fost Constantin Duca (Duculeț), căsătorit cu fiica domnului muntean, sau Nicolae Mavrocordat, al cărui frate, Scarlăt, s-a căsătorit și el cu o fiică a lui Brîncoveanu, ci și în timpul Cantemireștilor, socotiți de istoriografia tradiționalistă drept în conflict cu domnul Țării Românești. Documente recente, îndeosebi *Catastihul-jurnal*, atestă că, sub vîlul aparent al rivalității politice, între Brîncoveanu și cei doi domni Cantemir (Antioh și Dimitrie) existau totuși obiective comune și o strînsă colaborare. Documentul menționat relevă sprijinul material acordat lui Dimitrie Cantemir în perioada pregătitoare a campaniei din 1711, precum și ajutorul substanțial, dat după eșecul acestei lupte, lui Antioh Cantemir, care se găsea ostatic la Istanbul. Colaborarea moldo-munteană s-a vădit, de asemenea, în schimburile de solii și economice, în larga circulație a tipăriturilor și cărților manuscrise, care au întretinut vie ideea unității de neam, limbă, datini și interese ale tuturor românilor în acțiunile comune împotriva prozelitismului catolic.

Înaltă generozitate culturală

Dar înfățișarea complexei personalități a domnitorului Țării Românești ar fi incompletă fără cunoașterea rolului — cu totul deosebit și de mare reputație — de oblăduitor al culturii și spiritualității popoarelor asuprite din cuprinsul Imperiului otoman. În sprijinul acestora, Brîncoveanu a desfășurat o susținută activitate, ale cărei bogate roade pe plan politic, economic, educativ și spiritual au contribuit la sporirea faimei domnitorului în istoria culturii și civilizației universale.

După Vlad Tepeș și Mihai Viteazul, Constantin Brîncoveanu a fost, desigur, domnitorul cel mai frecvent amintit — în timpul vieții și mult după săvârșirea lui — dincolo de hotarele Țării Românești. Este o evidență impusă de mulțimea și varietatea mărturiilor despre el sau referitoare la acest domnitor al nostru și păstrate în arhive, biblioteci, muzee de peste hotare.

Mărturiile existente pe o largă arie geografică probează convingător locul și rolul principelui Țării Românești în susținerea materială și culturală a popoarelor din zona de dominație otomană.

Mult timp au fost studiate aproape exclusiv relațiile lui cu lumea greacă, privilegiată și în ce privește atenția și sprijinul lui Constantin vodă. Dar Brîncoveanu a avut legături directe și cu comunitățile din Asia Mică și Siria, din Ierusalim și Egipt, dintr-o preocupare distinctă a domnitorului către acele insule de civilizație și cugetare de tradiție bizantină din această parte a lumii, mai defavorizate decât numeroasa și influentă lume grecească din Constantinopol și decât popoarele creștine din zona europeană în general. Voievodul a manifestat o deosebită soliditudine pentru scaunele patriarhale din Damasc, Ierusalim sau Alexandria, solicitu-dine concretizată în importante și variate ajutoare.

Imaginea lui Brîncoveanu despre lumea care a ocupat un loc atât de însemnat în preocupările și strădaniile lui era formată prin lecturi, relații ale oaspeților de acolo sau ale călătorilor români, ale solilor și capuchehaierilor țării, deoarece domnitorul nu a făcut călătorii în Orient (cele din 1703, la Adrianopol, și din 1714, la Istanbul au fost forțate de împrejurări și nu au depășit hotarul continentului).

La adăpostul raporturilor pe care le avea cu Poarta (este drept, costisitoare), domnitorul putea să desfășoare, oarecum nestinjenit, opera sa de solidaritate și sprijin în favoarea enclavelor creștine din cel mai întins stat islamic. Toate cele patru patriarhate orientale au apelat la Brîncoveanu, toate au aflat la el înțelegere și ajutor în variate forme. În îndelungată sa domnie de peste un sfert de veac, voievodul a fost contemporan cu nouă patriarhi la Constantinopol. La Ierusalim, în același interval, au fost doi patriarhi, la Alexandria — doi, la Antiohia — doi. Cu toți, Brîncoveanu a întreținut relații de prietenie, pe toți i-a sprijinit material și cultural.

Dintre acești ierarhi, cei mai învățați (Dositheii și Hrisant Notara, Athanasie Dababas) au fost ani de-a rândul nu doar simpli oaspeți, ci adevărați curteni ai lui Brîncoveanu, colaboratori, sfetnici și prieteni. Numeroși alți înalți clerici s-au numărat, de asemenea, între beneficiarii daniilor, ai cărților liturgice și ai altor înlesniri, necesare desfășurării cultului. Cu toți, voievodul a purtat o întinsă corespondență, scrisorile cele mai numeroase fiind schimbate cu Dositheii și Hrisant Notara (ultima din 25 martie, a doua zi după mazierea lui Brîncoveanu). La cele cunoscute se vor adăuga desigur acte și epistole păstrate în diferite arhive, speranță îndreptățită de descoperiri recente ca, de pildă, corespondența dintre Hagikiriakis din Vurla, călugăr și gravor la mănăstirea Sf. Ecaterina din

Sinai și alți sinaiți cu Constantin Brîncoveanu, stolnicul Cantacuzino și marele spătar Mihai Cantacuzino, corespondență interesantă nu numai prin informațiile de istorie politică, eclesiastică și culturală românească, dar și prin știrile referitoare la relațiile principelui cu protejații săi din departările orientale.

Aceste relații constau în danii (bani, produse, cărți, manuscrise, lucrări de artă — orfevrerie, broderii etc.), burse de studii la Academia domnească din București, găzduirea unor cărturari veniți în Țara Românească pentru a scrie sau a publica în condiții înlesnite de princip, dar, mai ales, în formarea și întreținerea unei autentice „curți itinerante”, formată din înalți ierarhi, căpetenii spirituale, dar și politice, ale comunităților creștine din Orient, dascăli de înaltă școală, artiști, traducători, dragomani, neguțători, clerici. În schimbul înaltului patronaj și al bogatelor ajutoare, ei li întrețineau faima în Levant, își angajau în favoarea lui influența (variabilă, dar nu de neglijat), pe lângă diferiți dregători ai Porții, diplomați occidentali la Istanbul sau suverani apuseni care aveau legături cu sultanul; tot ei furnizau lui Brîncoveanu prețioase informații privind anumite aspecte ale politicii interne otomane și intrigile de la curtea din Istanbul.

O operă durabilă în spațiu și timp

Dărnicia lui Brîncoveanu se manifesta și față de marile centre patriarhale și de unele așezăminte de tradiție din Istanbul (Sf. Nicolae din Galata Sarayi și Panaghia de la Vlah Sarayi), din insula Proti, din Trabzon, de la Muntele Sinai și a.m.d. Documentele ne păstrează mențiunea daniilor statornice, pe care domniii următori le-au continuat până la secularizarea din 1863, ceea ce amplifică dimensiunile operei lui Brîncoveanu. Dar câte danii „din mină” nu se vor fi făcut cu prilejul frec-



بسم الاب والابن والروح القدس
 السيد المذبح والسميكة
 فاصاروا ويكونوا
 بلا دنس ولا عيب
 الذم لك من الابن الضابط الكل وسيد
 المسيح والروح القدس الذي
 يحولنا الى الله
 فرح عظيم مثل السمينة

ventelor vizite ale inaltilor prelati la București sau Tirgo-
 viște! E puțin probabil să
 poată fi vreedată evaluat cuan-
 tumul exact al acestor donații
 brincovenești!

Între numeroasele sale ac-
 te de munificență, cel mai sem-
 nificativ, cel mai însemnat,
 cu consecințe durabile de ordin
 cultural, dar și politic, ră-
 mîne introducerea tiparului în
 culturile arabă și georgiană.
 S-a scris puțin despre această
 operă brincovenească, văzută
 ca o acțiune de semnificație
 local-românească, siriană, gru-
 zină deși de fapt, ea are va-
 loare și ecouri mult mai dura-
 bile în spațiu și timp.

Înființarea unei secții de
 limbă arabă la tiparnița de la
 Snagov reprezintă primul epis-
 od în adoptarea artei tiparu-
 lui de către cultura arabă. E
 adevărat, cărți în arabă se
 mai tipăriseră: în 1514, un
 Ceaslov la Fano, lângă Roma,
 din inițiativă catolică. În sec.
 XVI-XVII, alte cărți arabe
 religioase (creștine și musul-
 mane, inclusiv *Coranul*, Ham-
 burg 1694) ieșiseră de sub
 teascuri italiene, franceze, o-
 landeze, engleze, dar ele re-
 prezentau inițiative europene,
 datorate zelului misionarilor
 catolici și protestanți. Isla-
 mul se arăta, în continuare,
 potrivnic adopării noului
 meșteșug, care ar fi „profan-
 nat” transmiterea manuscrisă
 a operelor sacre. Inițiativa
 domnului Țării Românești de
 a tipări, în arabă, cărți de
 cult pentru comunitatea din
 Siria și, apoi de a trimite
 acolo o imprimerie constitu-
 iau, așadar, acțiuni cu adevă-
 rat revoluționare, ce confirmă
 statutul privilegiat al româ-
 nilor în cuprinsul Imperiului
 otoman.

Actul lui Brincoveanu mar-
 chează însă și o epocă în cul-
 tura și afirmarea națională a
 lumii arabe. *Cartea celor trei*
sfinți Liturghii cu alte adaosuri
 trebuitoare slujbelor orto-
 doxe, tipărită la Snagov în
 1701, a devenit, pentru mai
 bine de un secol, *textus recep-
 tus* al liturghiei ortodoxe în

Scrieri și tipărituri apărute cu sprijinul și sub oblăduirea domnitorului Țării Românești pentru așezămintele din Orient

limba arabă. Cel mai răspândit *Ceaslov* în aceeași limbă era cel tipărit la București, în anul 1702, iar *Psaltirea* în arabă de la Alep (1706) poartă în frontispiciu de titlu stema lui Constantin Brîncoveanu. Beneficiarul tiparniței mutate de la Snagov la Alep, patriarhul Athanasie Dabbas, aducea



Citiva dintre contemporanii lui Constantin Brîncoveanu: Leopold I...

laude principelui român în prima lucrare tipărită în Siria: „Am tipărit mai întâi acești *Psalmi* din care vă trimitem un exemplar pentru a recunoaște generozitatea cu care ne-ați coplesit”.

Un act de cultură trebuie măsurat nu numai după efectele lui imediate, ci și după consecințele mai târzii. Tiparnița trimisă de Brîncoveanu a funcționat mai întâi la Alep, între 1706 și 1711. Transferată după această dată la mănăstirea Sf. Ioan din Suwair, nu departe de Beirut, ea a îngăduit tipărirea, până în 1899, a circa 76 cărți. A fost, așadar, *imprimeria cu cea mai lungă activitate din lumea islamică*, dar esențial este faptul că introducerea tiparului a avut consecințe variate, de ordin politic, cultural, educativ în cadrul procesului de modernizare al lumii arabe, determinând apariția primelor ziare, manuale școlare, a primei *Enciclopedii arabe* (a lui Buros Bustani), a primelor acte de afirmare a identității națio-

nale a popoarelor din această zonă.

Frecvent e întâlnit numele principelui și în paginile de titlu ale unor lucrări în limba greacă, tipărite pentru comunitățile din Orient. Exemplare din aceste cărți se află azi în bibliotecile unor prestigioase așezăminte din Istanbul, Damasc, Ierusalim, Alexandria. Muntele Sinai ș.a.m.d. Asemenea prezențe ale operei de mecenat brîncovenesc contribuie la măsurarea spațiului străbătut de faima domnitorului român; este însă ușor de închipuit aprecierea și recunoștința contemporanilor care, prin intermediul acestor lucrări ce li se adresau direct, fie în arabă, fie în greacă, vedeau că în lumea dominată de împărăția otomană existau principii care vegheau la păstrarea tradițiilor și idealurilor bizantine, făgăduind astfel un viitor de libertăți și dezvoltări și pentru aceste zone aflate de veacuri sub stăpânire otomană.

Conștiința menirii istorice

Au rămas relativ puține opere de artă dăruite de Brîncoveanu așezămintelor din Orient. Din bogata sa colecție de săbii de paradă, trei se

...Emeric Tótholy...



...F. Velerani...

păstrează la Topkapi Sarayı Müzesi și în Tezaurul Sf. Mormînt din Ierusalim. Un frumos portret în ulei păstrat în sala de primire de la mănăstirea Sf. Ecaterina ni-l înfățișează pe Brîncoveanu în 1696. E un portret de factură occidentală, diferit de cele ctitoricești (de la Hurezi, de pildă). Prezența lui la Sinai s-ar putea explica prin relațiile acestui așezămint cu mănăstirile închinat lui din Țara Românească.

Un reflex al atitudinii lui Brîncoveanu față de lumea creștină din cuprinsul Imperiului otoman îl constituie scrierile închinat de cărturarii din această zonă protectorului lor, *Laudele* în versuri și în proză, ce-i sînt aduse în prefețe sau chiar în texte de sine stătătoare. Între cei care au adus constant prinos de recunoștință marelui voievod s-au numărat cărturarii vestiți ai vremii: Sevastos Kymenites, Ieremia Cacavela, Samuil Kapasoulis, Neofit din Peloponez, Hrisant Notara ș.a.

Ajutorul acordat popoarelor din Orient a îmbrăcat însă multe alte forme. Principele român oferea învățaților laici sau clerici și tinerilor dornici de învățătură mijloace de trai (slujbe, găzduire, bani), locuri de dascăli sau „spudei”

(studenți) la Academia domnească, posibilități de a-și vedea tipărite cărțile. Mecena-
tul devenea astfel mai real și
activ decât în timpul lui Ma-
tei Basarab sau Șerban Can-
tauczino (domnitori cunoscu-
ți și recunoscuți pentru
sprijinul acordat lumii orien-
tale), vădindu-și ecurile în
timp. La un veac și mai bine
după moartea lui Brîncoveanu,
„principii” fanarioți îi
vor urma pilda — din vani-
tate sau atașament pentru
„Marea idee elină” — dar cu
mindra afirmare a unei no-
bleți, puteri și opulențe „mol-
do-valahe” — românești.

Faima lui Brîncoveanu în
lumea Orientului a crescut și
mai mult după tragicul său
sfârșit. Evenimentul a zguduit
profund pe contemporani, care
au consemnat, în diverse oca-
zii, împrejurările tragice ale
detronării și sfârșitului celui
ce constituise o adevărată pa-
văză pentru spiritualitatea
creștină din cuprinsul Imperiu-
lui otoman.



...Hrisant Notara...

Consemnând și analizând
documentele, fără să-și în-
găduie a ieși din litera lor,
istoricul poate reconstitui por-
tretul înaintașului în coordo-
natele lui precise. Așa a fost
Brîncoveanu în imaginea

Orientului pe care l-a ajutat
din plin, după mărturiile pă-
strate. Fie-i îngăduit însă
istoricului — pentru o clipă
— un pas mai departe, inte-
meiat tot pe documente, dar
dincolo de ele, în numele ac-
telor ce nu ni s-au păstrat și
al cursului posibil al unei
domnii și al unei opere brutal
întrerupte prin mazierea din
24 martie 1714.



...Petru I...

Putem aprecia, fără îndo-
ială, că, dacă ar fi reușit să-și
continue domnia, opera de
cultură a principelui ar fi
fost mai bogată. El ar fi
avut, poate, răgazul să-și vi-
ziteze reședințele (între care
strălucea acel Vlah Sarayi —
palatul domnilor Țării Româ-
nești din Istanbul) și ctitoriile
din capitala otomană și, fără
îndoială, s-ar fi odihnit în
mormîntul frumos pregătit
la Hurezi. Multe din cărțile
tipărite de Hrisant sau de
alți cărturari, sprijiniți de
Mavrocordați, ar fi fost ded-
icate tot principelui Brîncoveanu.

Sub îndrumarea lui, noul
curs al culturii românești,
eline și din întreg Levantul
ar fi cunoscut o mai lesnicioasă
și rapidă dezvoltare. Întreaga
istorie a Europei sud-estice
și a Mediteranei Orientale ar

fi fost marcată prin prelungi-
rea opereii Brîncovenești...

...Rigoarea cercetării in-
terzice însă să construim ipo-
teze pe asemenea conside-
rații. Știința istoriei nu ne
îngăduie să păstrăm din me-
moria lui Brîncoveanu decât
ceea ce atestă fără dubiu pre-
zența lui în istoria patriei și,
pe un plan mai larg, în con-
textul sud-est european, în
care a trăit și activat. O
prezență de binefacere, lu-
mină, de întărire sufletească,
pentru sute și sute de mii de
păstrători ai tradițiilor națio-
nale și a celor ale Bizanțului,
care-și hrăneau dorința de
mai bine, de libertate din
acte de solidaritate ca acelea
ale principelui român.

În vecinătatea imediată a
țărilor române, marile imperii
habsburgic și țarist, ceva mai



...și Ahmed III

departe regatele Franței și
Angliei, sau republicile Vene-
ției și Țărilor de Jos n-au fă-
cut pentru întreg Orientul
de la sfârșitul secolului XVII
și începutul celui următor cit
au făcut românii principelui
Constantin Brîncoveanu,
apăsăți, greu încercați de vi-
treگیle vremurilor, dar conști-
enți de menirea lor istorică. ■

O ZI LA CURTEA VOIEVODULUI

Dr. PANAIT I. PANAIT

„Numele domnului este Io Constantin Basarab și se bucură de domnie de treisprezece ani, urmînd lui Șerban Cantacuzino... El este un sprijinitor al ordinii și disciplinei în țară, un ctitor al reînvierii arhitecturii, un ocrotitor al învățăturii și la București și în celelalte locuri din principate, în care a introdus două sau trei tiparnițe și de aici a scos o serie de cărți de folos pentru luminarea și edificarea ortodoxiei. Este în vîrstă de vreo patruzeci și șapte de ani și are zece copii, patru dintre ei băieți; al doilea dintre ei este bine instruit în limbile latină și greacă”.

Acesta era portretul — după cum se poate constata, foarte exact și luminos — pe care i-l făcea domnitorului Țării Românești reverendul englez Edmund Chishull, cu prilejul vizitei lordului Paget în Țara Românească în primăvara anului 1702. Edmund Chishull consemna totodată în jurnalul său de călătorie primirea de care se bucurase superiorul său la Curtea domnească din București, unde a fost martorul „unor dovezi neobișnuite de curtenie, ospitalitate și purtare amabilă din partea boierimii românești, dar îndeosebi din partea domnului însuși”.

Curtea domnească revine desori, ca un leit-motiv, în descrierile mai tuturor călătorilor vremii; episoadele și evenimentele relatate în cronici gravitează, îndeobște, tot în jurul acestui „centru” al vieții politice, economice, culturale și diplomatice — care era reședința domnească. Și pe drept cuvînt. Aici se afla nu numai reședința celui ce era domn și voievod al țării, ci și sediul statului domnesc (organ reprezentativ al feudalității, avînd, în general, atribuțiile unui guvern din zilele noastre), ale cărui întruniri aveau loc de obicei într-o încăpere din vecinătatea apartamentelor domnești. De la Curtea domnească, porneau spre toate colțurile țării po-

*Ușa de la intrarea în ctitoria voievo-
dă de la Hurezi, o splendidă dante-
lărie în piatră și lemn, și detalii arhi-
tectonice (în pp. 21-22) de la
aceeași ctitorie*

runci care reglementau cele mai variate aspecte ale vieții și activității din orașele și satele noastre; aici se hotăra pacea sau războiul, aici veneau și de aici plecau solile diplomatice sau comerciale, în sfârșit, aici își căutau dreptatea, la suprema instanță judecătorească a țării — domnul asistat și ajutat de statul său — cei nemulțumiți de justiția provincială.

Cu atât mai mult se evidențiau asemenea caracteristici ale Curții domnești în timpul domniei lui Brîncoveanu, voievod recunoscut de contemporani și urmași pentru stăruitoarea activitate depusă pe toate țărmurile vieții de stat a Țării Românești. Din zorii zilei și pînă seara tirzii, adeseori și la tainice ore de noapte, o mulțime de slujbași și dregători, în frunte cu domnul însuși, desfășurau o muncă susținută.

Să încercăm, prin intermediul documentelor și relatărilor de epocă, al diferitor altor izvoare istorice să reconstituim desfășurarea unei zile la curtea lui Brîncoveanu. Dar, mai înainte, să vedem, prin intermediul acelorși izvoare, cum se înfățișau Bucureștii și Curtea domnească la sfîrșitul de secol XVII și începutul celui următor.

Dovezi de curtenie și prietenie

Să revenim, așadar, la vizi-ta lordului Paget și a însoțitorilor săi. Ajuns la Tur-tucaia, la hotarele țării, oaspetele englez a fost întâmpinat de doi înalți demnitari, reprezentanți ai domnitorului: marele sluger Toma Cantacuzino (văr al lui Brîncoveanu) și marele șetrar (cel ce avea în grijă cortul domnesc în timpul dep-lasărilor acestuia) Pătrașcu Brezoianu.

Conduși cu mare alai, după un popas de o noapte la Po-pești, solii englezi au intrat în București la 24 aprilie. La Văcărești, le-au ieșit în întîm-

pinare cei doi feciori mai mari ai voievodului. Constantin și Șerban, împreună cu trei mari boieri și o gardă de 500 ostași. Solii au fost găzduiți în casa părintească a lui Brîncoveanu, aflată la poalele Dealului Mitropoliei. Era, după cum scrie Chishull, o construcție „frumoasă și elegantă, făcută din piatră și acoperită, după data-na locului, cu șindrilă”, cu încăperile aranjate „după moda creștinilor”, deci europeană, avînd un aspect măreț. Un pod peste Dimbovița făcea legătura cu Curtea domnească. Palatul voievodului era pe malul stîng al Dimboviței, ocupînd un perimetru ce avea



în centrul său actualele vestigii ale Curții Vechi. Intrarea se făcea fie prin „poarta de sus” (un turn aflat la actuala intersecție a străzilor 30 Decembrie, Șelari și Smîrdan), fie prin „poarta de jos” (un alt turn, unde este acum intrarea Hanului Manuc). În interiorul Curții, construcția cea mai importantă era palatul domnesc, cu o suprafață de aproximativ 3 000 metri pătrați, alcătuit din mai multe corpuri de clădire, cu subsol, parter și unul sau două caturi. Fațada era orientată spre Dimbovița, fiind străjuită de coloane sculptate cu motive vegetale. Două foișoare se găseau de-o parte și de alta a loggiei, de unde se trecea la catul superior printr-o impunătoare scară de mar-

mură. Cea mai largă încăpere era sala Marelui Divan, cu tronul domnesc. Alte încăperi: Spătăria Mare, Spătăria Mică (cu tavanul pictat cu stele aurii), iatacul domnesc, vistieria ș.a.

Capitala țării, București, se înfățișa călătorilor britanici ca un oraș înecat de verdeată, cu ulițe sinuoase, întretăiate de artere mai largi, podite cu birne de lemn (numite, din acest motiv, poduri), între care cele mai importante erau Ulița Mare, care trecea prin dreptul hanului Sf. Gheorghe Nou, Podul Șerban Vodă și, mai ales, Podul Mogoșoaiei, deschis cu abia un deceniu în urmă de Constantin Brîncoveanu, pentru a înlesni drumul la mult iubitul palat voievodal de la Mogoșoaia. A doua zi, 25 aprilie, oaspetele englez a fost primit la Curte (cu o zi înainte, vodă însuși venise să-ureze bun venit, la reședința rezervată ambasadorului).

Scurtul drum de la casele părintești ale lui Brîncoveanu pînă la „poarta de jos” a fost parcurs de oaspetele englez într-o caretă — „cea mai frumoasă”, nota Chishull —, trimisă de voievod, urmată de alte trei carete. Paget era însoțit de ginerele lui Brîncoveanu, Radu, fiul lui Iliș Vodă (1666-1668). La palat, în fața monumentalei scări de marmură, Paget a fost întîmpinat de beizadelele Constantin și Șerban, care l-au condus în foișorul unde îl aștepta domnitorul.

Pentru această întîlnire, Brîncoveanu îmbrăcase ținuta de mare ceremonial: caftanul de mătase și mantia cu guler lat de samur, cu mîneci lungi, îmblănite, cu ceaprazuri aurite și copci în briliante; în picioare avea botfiori roșii de meșină fină și pe cap cuca de samur, cu surguci și rozeta cu diamante, în valoare de aproape 40 000 galbeni. Sub brîul lat, din mătase roșie, fină, atrîna sabia grea, cu minerul bățut în nestemate. În mod asemănător va fi fost îmbrăcat și la primirea altor soli; bunăoară, în toamna anului 1690, cînd l-a primit pe contele italian Luigi Ferdinando Marsigli, a-

flat în slujba împăratului de la Viena, care venise la curtea lui Brîncoveanu pentru a-l informa asupra tratatelor dintre otomani și austrieci. „M-a primit cu mare alai și dovezi de cinstire, într-o sală frumoasă — avea să scrie mai târziu Marsigli, în relatarea călătoriei sale — [unde], punînd să se închidă ușile, a început să mă întrebe despre urmările marii victorii a imperialilor și despre simțămintele turcilor privind pacea”.

Revenind la ceremonialul desfășurat în acea zi de aprilie 1702, după cuvenitele saluturi, domnitorul l-a condus pe lord Paget în sala Divanului, unde căpitani, ceauși și stegarii, așezați pe două rânduri, de-o parte și de alta, prezentau onorul. Au trecut apoi în Spătăria Mare, unde boierii din Divanul țării l-au salutat și ei pe oaspețe, pe urmă voievodul și demnitarul britanic au intrat în Spătăria Mică.

Și gazde și oaspeți se „cercețau” cu afabilitate. Între marii boieri ai țării, se aflau și stolnicul Constantin Cantacuzino, despre a cărui știință de carte Paget auzise cuvinte de mare laudă la Istanbul, precum și fratele său, marele spătar Mihail Cantacuzino, care călătorise prin Italia, Austria, la Muntele Sinai, la Istanbul și Edirne (numele otoman al străvechiului Adrianopol).

Domnul țării și oaspețele au trecut, apoi, iarăși în sala Marelui Divan. Brîncoveanu, rămas singur cu ambasadorul englez, a avut o întrevedere de o oră și jumătate cu acesta. Au fost discutate, desigur, problemele politicii zilei. Între ele, una care-l preocupa în mod deosebit pe domnitor: situația românilor din Transilvania, față de care Brîncoveanu se simțea dator cu aceeași grijă și ocrotire ca și față de supușii săi din Țara Românească. Frații de peste munți trăiau o grea opresiune, îndeosebi pe plan religios, spre a fi siliți să accepte uniția cu biserica catolică. Iată pentru ce lordul Paget era rugat să primească a înmîna, la trecerea prin Viena, o scrisoare către împăratul Leopold I prin care

domnul român îi solicita, în termeni simpli, dar hotărâți, sprijin pentru românii care trăiau în Transilvania. Paget a primit, tot atunci, încă o scrisoare pentru împăratul habsburg, tot în favoarea românilor, trimisă de patriarhul Calinic al Constantinopolului.

La ora prînzului, musafirii au fost conduși în sala de oșpețe. „Masa — consemnează Edmund Chishull — s-a, prelungit mai bine de șapte ore”, în care timp s-au închinat mai multe „sănătăți [toasturi], mai întîi pentru sultan, împăratul Germaniei și regina Angliei, toate, pe rînd, însoțite de salve trase de soldății-meia din curtea alăturată”.



La sfîrșitul ospățului, Brîncoveanu a dăruit ambasadorului — după obiceiul curții — „un contăș lung din mătase, făcut după moda din Țara Românească și căptușit cu o blană de samur foarte frumoasă”.

În următoarea zi, Paget a vizitat Bucureștii. În 27 aprilie, dimineața, Brîncoveanu a venit să-l vadă la reședința sa, iar după-amiaza oaspețele i-a întors vizita, luîndu-și rămas bun. A părăsit cetatea de scaun în 28 aprilie, „rămînînd adînc pătruns de generozitatea, curtenia și prietenia primirii sale la această curte”. L-au însoțit generile domnitorului și Toma Cantacuzino, împreună cu toți dregătorii și ostașii care-l întîmpinaseră la sosire.

Colaboratorii de nădejde ai domniei

Călătoria lordului Paget prin Țara Românească, popasul și întrevederile sale cu Brîncoveanu nu erau întîmplătoare. Ele se înscriseră în cadrul mai larg al evenimentelor politice care se derulau în această parte a continentului și în a căror desfășurare Constantin Brîncoveanu și curtea sa dețineau un autentic rol de placă tur-nantă. De acest adevăr se putuse convinge și Paget, mai cu seamă în timpul desfășurării tratatelor de pace de la Karlowitz, în medierea căreia ambasadorul britanic avusese un rol important. Cît timp se aflate în misiune la Istanbul, avusese prilejul să cunoască îndeaproape orientările politice ale lui Brîncoveanu — cu care a întreținut, de altfel, o bogată corespondență —, apreciînd atît eforturile domnitorului român de a păstra statutul politic de autonomie a țării, cît și deschiderea sa către o politică de angvergură europeană. Brîncoveanu își trimisese un reprezentant personal la tratativele de la Karlowitz, pe Ianache Porfirița, capuchehaia Țării Românești la Istanbul, care-l informa aproape zilnic despre mersul negocierilor.

În acest fel, deși nu a participat direct la Karlowitz, Brîncoveanu a obținut o certă victorie diplomatică: țara sa nu a făcut obiectul negocierilor, subliniîndu-se astfel statutul ei deosebit de al provinciilor otomane și, implicit, rolul ei aparte în relațiile dintre statele din această parte a continentului.

Pe ruta ce lega Bosforul de Viena, Paris, Londra, Bucureștii se înscriseră astfel ca un centru politic și diplomatic de prim ordin, fiind, așadar, explicabilă preferința lordului Paget pentru această rută de înapoiere în patria sa (în locul celei maritime), rută, care, de bună seamă, permitea și perfectarea unor căi și metode

(Continuare în p. 36)

Din documente întocmite de Marele Stat Major Român după 12 mai 1945

A acțiunea militară a României declanșată imediat, efectiv și unitar a făcut posibilă exploatarea și extinderea la maximum a avantajelor militare pe care le-a adus Națiunilor Unite prin Actul de la 23 August 1944... A produs atât direct cât și indirect o răsturnare a raportului de forțe din Sud-Estul Europei în favoarea Națiunilor Unite atât de importantă, încât, dacă se are în vedere momentul și regiunea în care s-a produs, ar putea fi considerată catastrofală pentru Germania...

[Ca urmare] a acțiunii imediate, efective și unitare a armatei române — alături de armata sovietică — nici o rezistență germană n-a mai fost posibilă, astfel că, într-un timp record de 8 zile [de la 23 august] s-a putut realiza: descleștarea armatei noastre de cea germană și curățirea întregului teritoriu al României de germani;

anihilarea diviziilor germane care se găseau pe frontul român din Moldova și Basarabia, deoarece li s-au răpit posibilitățile de retragere;

acoperirea pe cont propriu a granițelor noastre de Vest și Sud, pe un front de 1 400 km; păstrarea intactă a tuturor comunicațiilor, stabilimentelor industriale și petrolifere, porturilor și depozitelor, precum și asigurarea navigației pe Dunăre.

Datorită acestor realizări, armatele sovietice au executat marșul lor strategic prin România, spre Ungaria și Bulgaria, și au efectuat concentrarea lor în centrul și Vestul Transilvaniei, în deplină siguranță... De la 7 septembrie, forțele române de pe frontul din Transilvania și de pe Dunăre au intrat sub ordinele Frontului 2 ucrainean, sub conducerea căruia au trecut la ofensiva care a dus la eliberarea Ardealului de Nord, la înfrângerea Ungariei și cucerirea Budapestei, precum și la eliberarea unei mari părți din teritoriul Cehoslovaciei.

(23 August 1944. Documente, vol. IV, București, 1985, pp. 509-510 și 552)

23 August 1944 în documente străine

ÎN SLUJBA TELULUI SUPREM — LICHIDAREA FASCISMULUI (VII)

Dr. EUGEN PREDĂ

„Între prăbușirea fascismului [italian, în vara 1943] și sfârșitul războiului, cel mai mare șoc pentru «noua Europă» a lui Hitler a venit în august 1944 cu eliberarea Franței și desprinderea României”, aprecia autoarea britanică Elisabeth Wiskeman într-un amplu studiu consacrat Axel Roma-Berlin. Dând o lovitură ireversibilă planurilor politice și militare hitleriste de dominație asupra Europei, intrarea României în războiul împotriva fascismului

și-a făcut, din primele momente, resimțite efectele și prin dereglarea sistemului de comandament nu numai la Slănic Moldova („haosul” de care pomenea Friessner¹), dar și la cartierul general al lui Hitler.

¹ Articolele anterioare din acest ciclu, consacrat mărturiilor străine privitoare la eoul internațional al rezistenței antihitleriste din România și al Actului de la 23 August 1944, au fost publicate în *Magazin istoric*, nr. 8/1982, 8/1983, 7/1984, 7,8/1987, 8/1988.

Capcana paralelelor istorice

În 23 august, la Rastenburg, unde se afla cartierul general subteran (Viziuna lupului), înainte de a i se raporta primele informații de la București¹, Hitler intenționa să examineze și să emită o nouă directivă de operații privind Balcanii. În acest sens fusese convocat de la Belgrad, unde își avea sediul, feldmareșalul Maximilian von Weichs, comandantul Teatrului de război Sud-Est, în componența căruia intrau Grupurile de armate E (Grecia) și F (Iugoslavia și Albania), acesta din urmă conducându-l personal. În însemnările lui von Weichs se poate citi: „După amiază ni se anunșă desprinderea României. Situația este tot mai încordată. După raportul de seară, pregătit pentru consfătuirea [care urma să aprobe Directiva privind Balcanii] care, din pricina situației confuze, n-a putut avea loc.”² De fapt, Hitler și O.K.W.-ul fuseseră absorbiți de evenimentele din România. După ce în jurul orei 23, i s-a comunicat propunerea generalului Gerstenberg de a se bombarda București și de a-i ocupa cu divizia antiaeriană germană de la Ploiești, Hitler, cum observă istoricul britanic Albert Seaton, „în mod vădit socotea că situația poate fi stăpinită prin câteva măsuri energice similare celor luate când italienii au fost dezarmați în 1943”.

¹ Magazin istoric, nr. 8 1983.

² Arhivele Statului București, Colecția Microfilme R.F.G., Rola 67, cadrele 553-560 (Arhiva federală, Arhiva militară, Postumele von Weichs, Campania din Balcani 1944, transcrierea unor note de jurnal stenografice); traducerea acestor note aparține lui D. Hincu. În mod eronat (probabil în timpul copierii notelor stenografiate ale lui von Weichs) pasajul citat mai sus se află în consemnarea datată 22 august. O investigație ulterioară a tuturor elementelor va permite să se stabilească, prin confruntarea cu alte surse, dacă nu cumva întreaga datare a fost devansată, probabil în timpul aceleiași operații de transcriere, cu 24 ore, fapt ce apare, de pe acum, cert în unele cazuri. Precizăm că acest document, cuprinzând date relevante despre implicările Actului de la 23 August 1944 asupra evenimentelor politico-militare din Sud-Estul continentului, este pentru prima oară prezentat cititorilor români prin intermediul revistei Magazin istoric.

Prezența la Rastenburg a feldmareșalului von Weichs nu făcea decât să stimuleze o asemenea paralelă. Acesta fusese numit în funcția de comandant al Teatrului de război Sud-Est la 26 august 1943, o lună după înlăturarea lui Mussolini. Cînd, la 8 septembrie 1943, la ora 19.45, Radio Roma a anunțat armistițiul Italiei cu Națiunile Unite, după 15 minute, Hitler a dat ordinul de a se transmite parola „Achse” (Axa) pentru aplicarea planurilor de dezarmare a trupelor italiene din nordul peninsulei, dar și echi-valentul a circa 30 divizii italiene din Balcani și sudul Franței. „Acesta — reamintește același analist britanic A. Seaton — s-a îndeplinit cu succes în doar câteva zile, [întimpinându-se] o foarte mică rezistență”. Una dintre principalele cauze ale acestei situații, printre ale cărei consecințe tragice a fost și deportarea a 615 000 ostași italieni în Germania, a decurs din faptul subliniat de unul dintre conducătorii luptei de eliberare națională și antifascistă din Italia: „la 8 septembrie, aproape toți înalții comandanți militari italieni au capitulat rușinos, lamentabil în fața somatilor naziste”³. Patru zile mai târziu, un comando german a aterizat pe virful izolat din Munții Abruzzi, unde Mussolini se afla arestat, și l-a luat de acolo. Drept urmare, constată istoricul britanic Lord Dacre, „sub protecția lui Hitler, Mussolini a devenit acum conducătorul marionetă al Italiei ocupate de germani”⁴.

În noaptea de 23 spre 24 august 1944, pe lângă convorbirea prin telefon cu Friessner și semnarea ordinelor prin care sconta o reeditare a reușitei din septembrie 1943, Hitler a supravegheat îndeaproape dispozițiile transmise de O.K.W.-de Statul major general al forțelor armate terestre și de statul major al Luftwaffeii către comandamentele în subordine din România. De asemenea, von Weichs a fost instruit să trimită un puternic

„grup mobil” de la Belgrad la București⁵. Dar, cum înregistra A. Seaton, „cu toate acestea, românii, dovedind încomparabil mai multă energie și hotărâre decât au arătat vreodată italienii, au ocupat sau asediat toate locurile din țară unde erau instalați germanii”. Au existat și avertismente, chiar din partea germană, că ordinele lui Hitler nu vor putea fi aplicate. Astfel, generalul E. Hansen, șeful Misiunii militare germane din România (la 24 august, ora 4.05) comunica telefonic generalului H. Grolman și apoi generalului H. Friessner: „Noul guvern român trebuie luat în serios... În spatele lui se află întregul popor român și mai ales întregul corp al generalilor”.

Dinamica imprimată evenimentelor de către revoluția română a pecetluit implacabil soarta planurilor naziste. La 26 august ore 7.00 generalului H. Friessner i-a parvenit ordinul semnat de mareșalul W. Keitel — șeful O.K.W. —, avînd premisa că guvernul român „se consideră ca fiind în stare de război cu Germania”: „Întreaga Românie constituie zonă de acțiuni militare”. Ordinul conținea și prevederi referitoare la „tratarea militarilor români din interiorul și din afara României”. În acest sens, dînd dovadă de o totală miopie politico-militară, Keitel cerea, în paragraful IV, punctul 2, ca militarii români care „vor să lupte în continuare de partea noastră” să fie folosiți „pentru muncă”, unitățile respective urmînd a fi puse la dispoziția lui H. Himmler, șeful S.S. Ordinul cuprindea și următoarea sentință: „Toți militarii români necuprinși în punctul 2 devin prizonieri de război”. „Alternativa” lui Keitel — înrolarea în detașamente de muncă forțată sub paza S.S. ori prizonieratul — s-a prefăcut în praf și pulbere în fața dirizienii patriotice și luptei vitejești a întregii armate române. Ea păstrează însă pentru istorie, încă o mărturie

³ Zădărnicea acțiunilor întreprinse din aria Teatrului de război Sud-Est de sub comanda mareșalului von Weichs este amply tratată în Eugen Bantea, *Operația română de acoperire. Septembrie 1944 în Sud-Vestul României*, Editura Militară, București, 1985.

⁴ Luigi Longo, *Poporul italian în armele, Editura politică, București, 1970*, p. 53.

⁵ H.R. Trevor-Roper (Lord Dacre) *Hitler's War Directives 1939-1945*, Pan Books Ltd, London, 1966, p. 215.

despre soarta rezervată țării, dacă intențiile naziste n-ar fi fost spulberate.

Tenebroase planuri spulberate

„22 august [1944] — marți. Cu avionul, la Cartierul general al Fűhrerului. Convorbire împreună cu Neubacher¹. Despre problema Draza Mihailović². Intenția de a-l înhăma în stil mare respinsă, dimpotrivă, aprobate «mici manevre tactice». În acest cadru, acum pot avea loc cedări de arme. Făgăduite trupe germane pentru Serbia³. Însemnarea din jurnalul lui von Weichs dezvăluie unul dintre mobilurile prezenței comandantului Teatrului de război Sud-Est la Rastenburg.

¹ În momentul respectiv H. Neubacher era imputernicit (trimis) special al Ministerului de externe al Reichului în Europa de Sud-Est cu reședința la Belgrad (Magazin istoric, nr. 2/1986).

² General (1893-1946), conducător al „cetnicilor”; în timpul războiului, a colaborat cu guvernul marionetă profascist srb al lui Nedeci și cu armata germană de ocupație; a fost judecat, condamnat la moarte și executat, în 1946, la Belgrad.

Pentru a pătrunde dincolo de limbajul criptic folosit de von Weichs se impun câteva precizări. La 6 aprilie 1944, premierul W. Churchill, cerind să nu fie delegată o misiune O.S.S.⁴ la cartierul general al lui Mihailović (care „acționează în sprijinul inamicului”), președintele Roosevelt a răspuns, după două zile: „nu va fi trimisă”. Totuși misiunea a plecat, în pofida apelului premierului de „a pune sub control «puternicul lobby» pro-Mihailović”, condus, după cum susținea el, de Donovan și O.S.S.⁵. Șeful grupului era un fost profesor de studii balcanice la Universitatea din Boston, colonelul Robert McDowell, caracterizat de istoricul american B.F. Smith ca „un conservator antititoist, care, evident, l-a încurajat pe Mihailović să creadă că britanicii și americanii îl

³ Oficiul Serviciilor Strategice — organism american de spionaj și diversivne, avînd în frunte pe generalul W. Donovan.

⁴ Expresie desemnînd în argoul politic american un grup care se ocupă cu traficul de influență.

⁵ Bradley F. Smith, *The Shadow Warriors, O.S.S. and the Origins of the C.I.A.*, Basic Books, New York, 1983. Datele privind misiunea care nu au indicată altă sursă corespund acestei lucrări.

vor ajuta, în cele din urmă, în lupta sa cu comuniștii. În timpul cît a stat la Mihailović, McDowell a consimțit să aibă contacte cu agenții germani, care au prezentat propuneri pentru o pace separată între națiști și forțele anglo-americane⁶. Aceste „contacte” au culminat în prima jumătate a lunii august.

În memoriile sale, H. Neubacher⁷ arată că, în primăvara 1944 „omul meu de legătură cu Draza Mihailović a avut o primă discuție cu McDowell”. Pentru continuarea „contactului” „am obținut apro-

⁶ Misiunea O.S.S. a fost retrasă abia în noiembrie 1944. După remarcă lui B.F. Smith, cînd luptele în Iugoslavia s-au mutat în nordul țării, misiunile O.S.S. și S.O.E. (Direcția Operațiunilor Speciale, britanică) „au cheltuit mai mult timp umplînd rapoarte despre partizani, decît pentru studierea germanilor în retragere”.

⁷ *Sonder-Auftrag Südost, 1940-1945, Bericht eines fliegenden Diplomaten*, Musterschmidt-Verlag, Göttingen, Berlin, Frankfurt, 1956. Deși memoriile lui Neubacher au apărut în 1956, sursa americană citată nu le menționează, sugerînd, contrar fostului diplomat nazist, că inițiativa a aparținut „agenților germani”. Faptul este posibil. Oricum, textul scrisorii colonelului Robert McDowell, nu a fost contestat de nimeni. Mai mult, el n-ar fi putut fi publicat de Neubacher, fără o încuviințare a autorităților americane competente.

Septembrie 1944: trupe române înaintează spre centrul Transilvaniei, respingînd pe cotropitorii hitleriști și horthyști



barea lui Hitler" — mai scrie Neubacher, căruia McDowell i-a transmis o scrisoare „spre sfîrșitul lunii iulie sau începutul lui august 1944". În document erau propuse convorbiri pentru „a se ajunge la o înțelegere care se referă la forțele armate germane din Balcani", dar și în „probleme care depășesc Balcanii" și „în cazul unei convorbiri cu dr. Neubacher pe pămînt sîrbesc aș aprecia ca Dr. Mihailović, al cărui oaspete sînt, să fie prezent". Hitler era de părere că „totul depinde numai de forța militară". În acest sens fusese croită Direcția de operații privind Balcanii pe care voia să o semneze după examinarea, împreună cu von Weichs, căruia i se promisese de acum noi trupe în Iugoslavia și i se aprobasese furnizarea de arme pentru cetnici și „mici manevre tactice" împreună cu ei, cum s-a exprimat în jurnalul său.

Concomitent cu intensificarea operațiilor în Iugoslavia, la O.K.W. se avea în vedere declanșarea unei puternice ofensive împotriva forțelor de eliberare națională din Grecia și Albania. După cum subliniază istoricul britanic A. Seaton, existau și planuri de ocupare a părții europene a Turciei și a litoralului asiatic, de la Dardanele pînă la Bosfor, planuri stimulate de decizia adoptată la 2 august, la Ankara, de rupere a relațiilor diplomatice cu Germania.

În aceste condiții a provenit o avalanșă de informații despre senzaționalele evenimente de la București. „Raportul de seară" de la Hitler, cum denușește von Weichs obișnuita conferință de război, începe cu o considerabilă întîrziere, la 2.00 a.m., iar despre cuprinsul discuțiilor notează: „Modificarea fundamentală a strategiei. Grecia, poziție avansată care, în caz de atacuri inamice, poate fi evacuată (în special Peloponezul). Schimbarea punctului de greutate în Nord. Primejdie ca Bulgaria [urmînd exemplul României] să pîndă mină pe calea ferată Niș-Skopje, pentru Aliați. Fîhrerul pî se mare preț pe menținerea

acestei căi ferate, singura legătură cu Grecia. Problema insulelor încă deschisă. Neînțelegem să nu se mai execute zboruri spre Creta". Astfel, chiar din 24 spre 25 august se conturează abandonarea definitivă a planurilor privind Turcia, părăsirea insulelor grecești din Marea Egee, și a Peloponezului, implicațiile unei schimbări a poziției bulgare, elementul esențial de reținut fiind acela că actul românesc provoacă o modificare fundamentală a strategiei.

Jurnalul lui von Weichs reține: „Plecăt înapoi cu avionul. Escală la Viena. Mic dejun cu Neubacher, apoi dormit la hotel «Imperial». Seara înapoiere la Belgrad.

25 august. Situația se înrăutățește. Atitudine tot mai dușmănoasă a Bulgariei. Soldații care se întorc acolo par să fie dezarmați. Retrageri treptate a trupelor de ocupație [bulgare]¹. Pregătire de concentrare în jurul Nișului".

„Marea retragere"

Pentru datele 26-29 august în textul dactilogramei jurnalului lui von Weichs întîlnim doar o laconică indicație a celui care a efectuat transcrierea: „Nu există însemnări". La cartierul său general tensiunea creată de turnura evenimentelor din România, despre care generalul Gröلمان — șeful de stat major al Grupului de armate germane „Ucraina de Sud" — îl informase telefonic pe generalul-locotenent August Winter — șeful Statului major al Teatrului de război Sud-Est — încă la 23 august, ora 23.20 declanșase o activitate plină de înfrigurare. După 23 august 1944, cum reamăra A. Seaton „Grupul de armate F al lui von Weichs și Grupul de armate E [al generalului] Lohr în Iugoslavia,

¹ Se referă la trupele de ocupație bulgare ce se aflau în nordul Greciei și în Iugoslavia. De fapt, cum avea să arate o însemnare a lui von Weichs datată 30 august, era vorba despre o întărire a trupelor de ocupație bulgare care „se concentrează în jurul Nișului".

Grecia și insulele grecești erau acum în pericol mortal". Un alt istoric britanic, subliniind că „23 august 1944 s-a dovedit a fi una dintre zilele decisive ale întregului război", arată: „23 august a transformat înfrîngerea militară germană într-o promptă catastrofă, care s-a făcut resimțită departe, dincolo de limitele unui singur grup de armate [«Ucraina de Sud»]... În fața armatelor sovietice se așterneau drumul spre Cîmpia ungărilor, porțile de intrare spre Cehoslovacia și Austria, ca și calea spre Bulgaria și Iugoslavia, prăbușirea întregului sistem defensiv în Teatrul de operații Sud-Estic. Toate acestea au fost precipitate de lovitura de la București"². Încă la 26 august, lui von Weichs i s-a ordonat să se retragă în Grecia, pe linia Corfu-Ianina-Kalabaka-Olimp, în nordul fârii, să înceapă evacuarea insulelor din Mările Egee și Ionice, „concentrînd forțele germane spre centrul Balcanilor".

La 29 august, intenția de a declanșa o operație împotriva forțelor de rezistență din Grecia, reține A. Seaton, „a trebuit să fie abandonată, de asemenea, din lipsă de mijloace și a situației amenințătoare din România". Pentru 30 august, cînd sînt reluate însemnările din jurnalul lui von Weichs, se poate constata: „Situație extrem de serioasă. Desprinderea României poate duce la o invăluire pe la nord a spațiului balcanic. Orice zi poate aduce cu sine o defecțiune a Bulgariei".

Să urmărim în paralel însemnările din *Jurnalul de război al Înalțului comandament al Wehrmachtului* O.K.W. (K.T.O.K.W.³) și cele ale lui von Weichs pentru 31 august, consemnînd suita dezastrelor provocate de revoluția română în sistemul strategic al Wehrmachtului din Balcani:

² J. Erickson, *The Road to Berlin*, Weidenfeld and Nicholson, London, 1983, p. 360.

³ *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmacht Führungsstab)* Band IV: 1 Januar 1941-22 May 1945, Teilband I, Eingeleitet und erlăutert von Percy Ernst Schramm, Bernard & Co. Graef Verlag, München, 1982, pp. 816, 861, 864.

K.T.O.K.W.

— „În frontul german s-a creat o uriașă breșă de la Carpați la Dunăre, pentru a cărei închidere, deocădată, nu există la dispoziție nici o unitate militară”.

— „La sfârșitul lunii august 1944 declarația de război a României și iminenta desprindere a Bulgariei necesită înjghebarea unui front spre Est din nimic”¹.

— „Prin despărțirea României [de Germania] se produce un gol în frontul răsăritean care lasă deschisă Ungaria”.

Vuietul prevestitor finalului

Să parcurem în continuare transcrierea din jurnalul lui von Weichs:

„1 septembrie. Situație îngrijorătoare în flancul nordic”.

¹ Acest pasaj face parte dintr-o recapitulare a Grupului de armate F. Incorporată în K.T.O.K.W. în ianuarie 1945, capitolul respectiv fiind intitulat: Marea retragere de trupe din Sud-Est.

² Calificativ atribuit în documente germane mișcării de rezistență.

³ „Conducătorul” (A. Paveliș).

⁴ După ce în zilele de 25 și 26 august, în zona Turnu Severin, au silit, prin luptă, să capituleze 54 ofițeri, 280 subofițeri și 914 soldați germani, unități ale Corpului 1 teritorial și ale Diviziei 19 Infanterie române, printr-o operație încheiată chiar la 1 septembrie, au lăsat, după bătălii violente, rezistențele germane dintre Vîrciorova și Gura Văii, asigurând comunicațiile între Turnu Severin și Orșova și captivând 81 ofițeri, 416 subofițeri și 1 782 soldați inamici. Conform raportului Corpului 1 teritorial, 36 nave inamice au fost scufundate, incendiate sau avariate, celelalte fiind silit să se refugieze în porturi de pe malul drept al Dunării. În raportul Diviziei 19 Infanterie, care pînă la 1 septembrie lăchidase și rezistențele germane de la Teregoava, Crușovăț, Pușchița, Reșița, Oravița, Anina, Topileț, Hinova, gara Simian, aeroportul Lugoj, Ada Kaleh, zona Orșova-Moldova Veche se mai consemnează: „În Serbia au fost încercute localitățile Colubac și Grădiștea de către patrioții sîrbi, care au început acțiunea de curățire a trupelor germane [28 august]”. „S-a luat legătura cu patrioții sîrbi de peste Dunăre pentru conlucrare [29 august]”. (Cf. Pe drumurile biruinței, pp. 74-82).

Von Weichs

— „Situația din Bulgaria e foarte critică. Defecțiunea sau chiar trecerea ei de partea inamicului dau la o rupere în adîncime a flancurilor...”.

„Pregătiri pentru evacuarea Greciei, în special a Peloponesului... Din cauza acestei situații, încep să se agite și celelalte națiuni. În Grecia, intensificarea activității bandelor... În Croația, situația foarte confuză. Zvonuri despre un prețins puci. Poglavnicul² i-a arestat pe miniștrii de război și de interne, sub acuzația că ar întreține legături cu englezii...”.

„În Ungaria, situația pare pînă acum mai bună, deși nici aici nu se poate avea totală încredere”.

De la flancul sudic al Grupului de armate Ucraina de Sud, din Carpații Nordici și pînă la Porțile de Fier nimic [pentru rezistența și reluarea inițiativei germane]. Pericol ca rusul să răzbească cu forțe motorizate, din nordul Dunării în Banatul iugoslav și Ungaria³. Brigada motorizată 92, completată cu alte elemente, trimisă înainte spre Porțile de Fier. E prea puțin însă pentru a împiedica un atac mai puternic. Divizia 1 de munte se concentrează la Niș cu mare întîrziere, din cauza distrugerilor de căi ferate [provocate de Armata populară de eliberare iugoslavă, aflată în ofensivă]. Divizia 4 S.S. se apropie în ritm mai rapid. E urmată de Divizia 11 de trupe de aviație. Retragerea pe calea aerului din Creta continuă. Se prevede și evacuarea celorlalte insule. Grecia [apărarea germană] e intenționat slăbită în favoarea Nordului. Tot ce e de prisos e evacuat.

2 septembrie. Între timp, situația din Bulgaria e tot mai critică...

⁵ În Jurnalul de război al Comandamentului superior al Teatrului de război Sud-Est, la 1 septembrie e consemnat: „Drumul de la București prin Craiova spre Belgrad este practic deschis pentru inamic. Strîmtorarea decisivă pe unde străpunge Dunărea [defileul Cazanelor] se află în minile forțelor române, care acționează în interesul lui” (Apud E. Bantea Op. cit., p. 274).

3 septembrie. După ce ieri un puternic atac aerian [american] a distrus instalațiile de comunicații de la Niș, prin atacul de astăzi asupra Belgradului au fost grav avariate toate podurile peste Dunăre și Sava⁴. Legătura de cale ferată cu Grecia a încetat, ca și, temporar, cea cu Reichul. În felul acesta, situația a devenit și mai grea. Sosește generalul Schmitt, comandantul Diviziei 10 blindate, care, cu mici rămășițe ale diviziei sale, a izbutit să răzbată din România, peste Dunăre, în Bulgaria. Situația în Bulgaria în continuă deteriorare. Din partea noastră sînt preconizate represalii.

4 septembrie. Rușii înaintează la Nord de Dunăre spre Bulgaria⁵. Declarația de război

⁶ Între 1 și 8 septembrie 1944, forțele aeriene americane și britanice au lansat 3 000 tone bombe asupra căilor ferate dintre Atena și Belgrad, dintre Belgrad și Ljubljana, grav avariate fiind căile ferate și șoselele dintre Belgrad și Niș (The Army Air Forces in World War II, Volume Three, Europe: Argument to V-E Day, January 1944 to May 1945, USAF Historical Division, US Air Force, The University of Chicago Press, 1951, Third Impression 1965, pp. 473-474).

⁷ Ca urmare a Actului de la 23 August, trupele sovietice ale Frontului 3 Ucrainean, efectuind un marș strategic, au ajuns la 5 septembrie, la frontiera româno-bulgară din Dobrogea. Anterior sosirii trupelor sovietice în această zonă, „forțele hitleriste, aflate sau pătrunse în

rusească adresată Bulgariei pentru că aceasta nu se arată destul de conciliantă în tratative...

5 septembrie. Înaintarea rușilor spre Dunăre poate avea drept consecințe: fie, mai întâi, ocuparea Bulgariei, bolșevizarea acesteia și ocuparea Dardanelor, fie o cotire spre Vest pentru cîștigarea Serbiei. Ultima eventualitate mi se pare cea mai probabilă...

6 septembrie. Se anunță coloane rusești [motorizate] spre Tinchu Soverin [Turnu Severin]...

7 septembrie. După cum rezultă acum, situația Grupului de armate Ucraina de Sud este foarte serioasă. Armata 6 nu mai are decît rămășițe cu o slabă capacitate de luptă și depărtat eșalonate...

8 septembrie. Știri îngrijorătoare despre Ungaria. Defecțiunea poate surveni curînd, ca urmare a cererilor imposibile de satisfacut ale Consiliului de Coroană în ce privește trimiterea de trupe germane sau, în caz contrar, negocieri de pace... Bulgaria se declară în

Dobrogea, în speranța de a se retrage în Bulgaria... au fost silite să capituleze la Constanța, Medgidia, Cernavodă, Hirsova etc. Flota germană din Marea Neagră a fost obligată, în pofida superiorității pe care o deținea, să se autosecunde, pentru a nu putea fi capturată de forțele sovietice și române. Numai în luptele de pe teritoriul Dobrogei au fost luați [de armata română] în prizonierat peste 10 500 militari germani" (Pe drumurile biruinței, p. 29).

¹ Evenimentul a avut loc la 5 septembrie; vezi și precizarea din nota la acest articol în legătură cu datarea acestor însemnări din jurnalul lui von Weichs (nota 2, p. 24).

² La 8 septembrie, trupele române eliberaseră orașul Sfîntu Gheorghe. Între timp, în centrul podisului Transilvaniei, unități ale Armatei 4 române duceau lupte înverșunate împotriva puternicei ofensive germano-ungare, declanșată la 5 septembrie de pe aliniamentul Cluj-Tîrgu Mureș spre Alba Iulia, pentru ajungerea pe Carpații Meridionali. E drept că evenimentele din România, după cum scria istoricul american H. Feiss, au provocat la Budapesta „aproape

stare de beligeranță cu Germania". Se poate aștepta deci o iminentă intrare a rușilor acolo, iar apoi o mișcare de învăluire împotriva Macedoniei și Serbiei. În urma dispozițiilor Ministerului de externe [din Berlin], diversele oferte de negocieri venite din partea englezilor și americanilor trebuie întrerupte. Din păcate!"

Aici se oprește textul avut la dispoziție din „transcrierea unor note de jurnal stenografiate”, aparținînd feldmareșalului von Weichs. Pasajele citate sînt însă revelatoare pentru modificarea survenită, după 23 august 1944, pe plan strategico-militar, cît și în ce privește planurile tenebroase de a disloca coaliția antihitleristă, planuri care, în ajunul

o criză de cabinet și la 30 august un nou guvern și-a asumat funcția" (Churchill, Roosevelt, Stalin: The War They Waged and the Peace They Sought, Princeton University Press, 1957, p. 419). Actul de la 23 August 1944, cum sublinia o publicație budapestană, „a creat posibilitatea Ungariei să iasă din război, din ultima și cea mai dificilă etapă a acestui război ce [o] amenința cu distrugerea. Dar pătura dominantă ungară mizînd pe neînțelegerea dintre Aliați nu a ales această cale — cea a interesului național — ci a preferat atacarea Transilvaniei de Sud" (Magyarország, nr. 27/13.07.1969). La 20 septembrie, Horthy a oferit Marii Britanii și Statelor Unite să ocupe poziții cheie în Ungaria, dar armistițiul ce le-a fost propus a fost respins la opoziția U.R.S.S. Abia la 11 octombrie, cinci zile după ce înaltul Comandament Sovietic declanșase Operația „Debrețin”, la care armata română a participat cu peste 182 000 militari, la Moscova au fost semnate „condițiile preliminare” ale armistițiului cu Ungaria. Referindu-se la motivele pentru care acest acord „n-a intrat în vigoare”, istoricul și diplomatul sovietic V. Israelian nota: „Tendințele favorabile continuării războiului erau încă puternice în slul clicii horthyste și lucrurile trenau. Afînd că Ungaria avea intenția să înceteze războiul, hitleristii l-au răsturnat pe Horthy [la 16 octombrie] pe care l-au înlocuit cu alt fascist, Szalasi, șeful partidului «Crucile cu săgeți». (La coalition antihitlerienne, Editions du Progrès, Moscova, 1971, p. 418).

³ Evenimentul a avut loc la 9 septembrie, cînd la Sofia a început insurrecția și s-a format guvernul Frontului Patriei. În ajun, 8 septembrie, trupele Frontului 3 Ucrainean începuseră operații ofensive în Bulgaria.

marelui act al României, Berlinul le considera că depînd de „forța militară”. În ce privește Comandamentul Teatrului de război Sud-Est, acesta constata, încă la 1 septembrie, că are „un flanc deschis de la Egee pînă la Dunăre”. Peste trei zile, generalul-locotenent german A. Winter remarcă, înciudat, că, prin acțiunea României, între Grupul de armate „Ucraina de Sud” și grupurile de armate ale Teatrului de război Sud-Est „vuiete o mare gaură” și în cazul în care „rușii folosesc acest chilipir e posibil să plesnească chiar flancul adînc și spatele Grupului de armate F”⁴. Ceea ce s-a și întîmplat. Numai că nu era vorba despre un chilipir. Încă la începutul anului 1944, Partidul Comunist Român, reînnoind chemarea de a se uni „toate forțele naționale” și subliniînd că „odată marelui Front Național constituît armata țării va refuza ascultarea trădătorilor, va lupta alături de toți patrioții pentru salvarea țării, salvarea poporului”, aprecia că „în unire cu Armata de eliberare iugoslavă, cu armatele anglo-americane și sovietice, am mătura hoardele nemțești înfrînte de pe pămîntul țării, din întreg Balcanii” (România liberă, 28 ianuarie 1944). După 23 august 1944, războiul împotriva cîmpitorilor străini, împotriva fascismului a căpătîit în Balcani o altă dimensiune. În luptele glorioase pînă la victoria finală, între popoarele din Balcani s-a creat o veritabilă solidaritate, au apărut noi legături și premisele unor noi relații, s-a evidențiat ideea necesității îngropării în arhive a politicii răspunzătoare de faimosul „butoi de pulberă” și de afirmare în perimetrul lor geografic a unui statut permanent de pace și colaborare strînsă. ■

⁴ Apud E. Bantea, Op. cit., p. 276.

1940-1944. POSTUL DE RADIO DE LA MARELE STAT MAJOR

GEORGE SBÂRCEA

La 30 august 1940, prin odiosul dictat de la Viena¹, pus la cale de Germania hitleristă și Italia fascistă, partea de nord-vest a României a fost anexată de Ungaria horthystă.

Cum se știe, această sentință cu un pronunțat caracter imperialist a determinat ample manifestări de protest ale păturilor largi de muncitori, de țărani, ale intelectualității, ale întregului popor. Speranța reunificării teritoriului cedat în urma dictatului a rămas mereu vie în inimile tuturor românilor. În acea perioadă situația politică a țării nu îngăduia acțiuni fășse, dar factorii de decizie politico-militară au luat o gamă largă de măsuri pentru pregătirea mijloacelor și forțelor necesare refacerii integrității teritoriale naționale. În același timp, cu acordul autorităților guvernamentale, s-a trecut la organizarea unor acțiuni propagandistice, care să mențină trează conștiința națională a populației românești din teritoriul anexat de Ungaria și să sensibilizeze opinia publică internațională asupra drepturilor legitime ale poporului român. În cadrul unui asemenea program, s-au înscris cicluri de conferințe (cum

au fost acelea ținute de Liviu Rebreanu în diferite țări ale Europei), au fost editate lucrări (unele în limbi de circulație internațională), prin care s-au evidențiat caracterul românesc și drepturile dintotdeauna ale românilor asupra acestui teritoriu.

Între acțiunile de propagandă organizate în acel ani grei, în slujba cauzei dezrobirii părții de nord-vest a țării, se înscrie și înființarea postului de radio „România Mare”, organizat de Marele Stat Major al armatei române. Activitatea acestuia nu poate fi însă pe deplin apreciată decît în contextul general al mișcării de rezistență antihitleristă, organizată și condusă de Partidul Comunist Român. Obiectivele programatice de importanță vitală pentru întreaga națiune formulate de P.C.R., activitatea sa generală pusă în slujba libertății și independenței patriei se regăsesc și în activitatea emisiunilor postului de radio „România Mare”.

Unul dintre colaboratorii acestui post de radio, scriitorul și muzicologul George Sbârcea, își amintește:

Urmăriți de hitleriști

În clădirea Marelui Stat Major de pe strada Știrbei Vodă a luat ființă, în toamna tirzie a anului 1940, un post de radio destinat informării și încurajării românilor rămași în teritoriul răpit de horthyști, combaterii propagandei celor răspunzători de deciziile dictatului de la Viena. Postul emitea dimineața, la amiază și seara, timp de cîte o jumătate de oră, pe mai multe lungimi de undă, sub genericul de Radio „România Mare”.

De organizarea și buna funcționare a acestui post, creat în secret de guvernul român, răspundea colonelul I. Ghimuș. Adunase în jurul său o mîină

de oameni pregătiți, care scriau textele emisiunilor și le rosteau apoi în limbile română, maghiară, germană și italiană. Nu i-am putut cunoaște pe toți, deoarece eram împărțiți pe grupe, care nu se întâlneau între ele. Existența postului, care funcționa chiar în clădirea Marelui Stat Major al armatei, era ținută în cel mai mare secret, încît nici ofițerii de serviciu nu aveau habar de rostul unor civili necunoscuți între atîția militari.

Camionete ale armatei germane, echipate cu aparate de goniometrie, căutau zilnic să dea de urma noastră. Statul Major avea însă o mulțime de observatori postăți pe arterele ce duceau la clădirea de unde emiteam, încît amuțeam de îndată ce ni se sem-

nala, prin linii telefonice de campanie, apropierea iscoadelor pornite să ne depisteze.

Tot ce nu se putea publica în acea vreme în ziare sau nu putea fi rostit la posturile oficiale de radio românești în legătură cu Transilvania — datorită cenzurii impuse prin așa-numitul „armistițiu” de presă, intervenit între guvernul de la București și guvernul de la Budapesta — era binevenit în emisiunile noastre. Textele alcătuite criticau pe un ton indignat „arbitrajul de la Viena” (cum era numit atunci acest act samavolnic) și implicațiile lui, ele denunțau numeroasele fărădelegi săvîrșite de ocupanți în teritoriul răpit, încurajau populația românească rămasă dincolo de frontiera vremelnică, atrăgînd

¹ Magazin istoric, nr. 6/1976, 8-10/1985, 5,7,8/1987.

luarea aminte administrației horthyste asupra consecințelor ce vor avea de suferit cei vinovați de comiterea actelor de barbarie. Combăteam, de asemenea, zvonurile derutante, colportate în teritoriul cedat de către agenții horthyști.

O dată sau de două ori pe săptămână — la nevoie chiar mai des — ne întruneam, pe echipe, într-un birou dosnic, ale cărui ferestre veșnic închise dădeau spre curtea interioară a clădirii. Colonelul Ghimuș ne comunica acolo instrucțiunile de rigoare și se consulta cu noi asupra conținutului emisiunilor. Subiecte aveam destule.

Primeam zilnic ziarele ungare, germane și italiene, împreună cu buletinele trase la șapilograf ale Centrului militar de radioascultare. Lui Ghimuș îi plăcea să stea de vorbă cu noi. Ne ruga de fiecare dată să nu scăpăm nici o clipă din vedere că orice indiscreție — fie ea cit de neînsemnată — ar putea să atragă după sine complicații internaționale și, bineînțeles, pedepse pentru cei

vinovați. Bănuiesc însă că în sinea sa avea deplină încredere în noi, fiind mulțumit de ceea ce făceam și încântat pe deplin de colaborarea noastră. Îi bucurau spiritul nostru de inițiativă, entuziasmul și combativitatea noastră. Aproape toți colaboratorii lui la postul clandestin de emisiune eram proaspăt refugiați din partea de nord-vest a României, așa că nu trebuia să ne stimuleze prea mult. Ne alesese cu un fel de al șaselea simț, fără să ne fi văzut vreodată, întemeiat doar pe referințele furnizate — în cea mai mare parte — de unitățile militare cărora le aparțineam.

Speranță și încredere

Grupa din care făceam parte era alcătuită din dr. Octavian Buzea, fost ajutor de primar al municipiului Cluj, soția lui, profesoară de istorie, avocatul Preda, inginerul N. Ercuță, Puia Barbu, fiul ultimului director al Bibliotecii Universi-

tății din Cluj, și un căpitan de transmisiuni, răspunzând de partea tehnică a emisiunilor. Deși nu ne prea văzusem până atunci, între noi s-a legat în câteva zile o strânsă prietenie. Am fi dorit să ne cunoaștem mai bine și să prelungim scurtele noastre convorbiri, dar eram obligați să părăsim clădirea Marelui Stat Major unul câte unul și la intervale diferite. Nici la venire nu ne era îngăduit să ne dăm întâlnire, spre a evita orice risc de a fi reperați.

Activitatea pe care am desfășurat-o la postul de radio „România Mare” a fost dificilă, dar în același timp pasionantă. La sfatul colonelului, făceam zilnic exerciții de vorbire, cu scopul de a ne modifica accentul și de a ne accelera debitul vorbirii, lăsând în acest fel impresia că am fi cu toții bucureșteni de baștină. În pofida urechii mele muzicale și a eforturilor de a-mi schimba dicțiunea, se pare că nu mi-am putut altera prea mult felul de a pronunța, căci

Un strănepot al lui Avram Iancu pe frontul antihitlerist

In condițiile extrem de complexe create prin întoarcerea armelor de către țara noastră împotriva Germaniei naziste, la 23 august 1944, un număr de ostași și ofițeri români, îndosebiți din cadrul unităților ce se aflau dispuse de-a lungul părții nordice a graniței de atunci a României, au fost capturați de inamic și duși pe jos, ca prizonieri, într-o zonă din centrul Ungariei. De aici, au fost îmbarcați în tren și transportați la Wustrau, lângă Berlin, unde au rămas ca prizonieri până la eliberarea lor, în mai 1945, de către trupele sovietice.

Grație mărturiei unuia dintre supra-vieștului, Vasile Rasiga, decedat în 1985, amintim câteva informații necunoscute până acum elemente tabloului general al luptei antifasciste a poporului român. Precizăm că în cele ce

urmează ne-am întemeiat atât pe relațiile maritorului amintit, cât și pe însemnările dintr-un carnet de 218 pagini ce l-a aparținut și care a fost scris în lagăr; acesta cuprinde numele, adresele și unitățile din care făceau parte ofițerii români prizonieri, precum și o serie de adnotări ale acestora. Interesanta plesă documentară se păstrează astăzi de către familia celui cărui l-a aparținut.

Wustrau nr.8 era unul din cele mai mari lagăre de prizonieri din Germania hitleristă. Avea o pază foarte severă și era împrejmuit cu mai multe rețele de sîrmă ghimpată. De la început, prizonierilor li s-a spus că orice tentativă de evadare va fi pedepsită cu împușcarea. Pentru a-l scoate de sub influența ofițerilor și a-l putea, eventual, manevra mai ușor, soldații au fost cazați într-o secție separată a lagărului.

La aproape trei luni de la internarea militarilor români, în lagăr și-a făcut apariția o comisie de ofițeri germani, însoțită de un reprezentant al legionarilor transilvăni, care au făcut prizonierilor propunerea de a se înrola într-o așa-numită „Armată albă”, destinată să lupte, alături de hitleriști, împotriva trupelor sovietice și românești care înaintau în Ungaria și Cehoslovacia. După mai multe încercări infructuoase, hitleriștii au renunțat pentru moment la tentativa lor, acordând prizonierilor un răgaz de gândire.

Profund de ocazie, plutonierul-adjutant Vasile Rasiga, ce se bucura de mare autoritate în rândul soldaților, a desfășurat o susținută acțiune de contrapropagandă, îndemnând ostașii ca „nici unul să nu facă acest pas”, care ar fi însemnat încălcarea jurămîntului de credință către țară. Între prizo-

— după război — am aflat de la mai multe cunoștințe rămase sub ocupația horthystă că mă auziseră nu o dată la postul „România Mare”, recunoscându-mă după timbrul vocii.

În emisiunile noastre, redactorii postului de radio „România Mare” nu au instigat niciodată la ură sau la violență. Crescuseră cu toții în respectul hotarelor țării, iar când ele au fost știrbite, nu au stat pe gânduri să militeze, cu întreaga lor capacitate, pentru restabilirea teritoriului național în granițele lui istorice și etnice, așa cum îl primiseră de la străbunii lor și se socoteau datori de a-l da mai departe urmașilor. Dacă o parte din țară se pierduse vremelnic, asta nu trebuia să fie motiv de a ne pleca fruntea. Dimpotrivă, greaua lecție suferită putea să ne slujească de învățătură.

În acest spirit au fost concepute materialele pe care le difuzam zilnic pe calea undelor, făcând neîncetat apel la

oamenii de bun simț — unguri, germani, italieni — să respecte drepturile populației românești. Stăruiam asupra trecutului istoric al Transilvaniei, îi prezentam structura etnografică majoritar românească, citam autorii străini care, prin obiectivitatea lor, relevaseră de-a lungul vremii caracterul românesc al acestui teritoriu. Nu uitam, îndeosebi, să evocăm eroii și datele semnificative din trecut, de la Gelu și Menumorut la Avram Iancu, prezența lui Mihai Viteazul, înfăptuitorul unirii țărilor române surori la 1600, evenimentele legate de revoluția lui Horea și cele de la 1848, procesul Memorandului. Urmăream mai cu seamă ceea ce se întâmpla în teritoriul cedat, de unde ne parveneau mereu informații detaliate despre actele de teroare, nedreptățile și crimele autorităților horthyste de ocupație, ca și ale bandelor huliganice ce terorizau orașele și satele ardelene.

Citeam zilnic la microfon în limbile maghiară, germană și italiană, ca după un timp să mi se încredințeze doar emisiunile în românește, și, ulterior, să revin la textele în limbi străine. Am încetat după aproape doi ani colaborarea mea cu postul de radio clandestin de la Marele Stat Major. De la microfonul lui a continuat însă să li se insuflă și pe mai departe ascultătorilor din teritoriile răpite de horthysti speranța și încrederea că nedreptatea va fi înlăturată, că numai optimismul rodește, că el este singura stare prielnică muncii, progresului, vieții.

Aceasta a fost lecția pe care postul de radio „România Mare”, din birourile secrete ale Marelui Stat Major de pe strada Știrbei Vodă, a servit-o în anii grei 1940-1944 tuturor românilor năpăstuiți prin ruperea vremelnică a pârții de nord-vest de patria lor. ■

nieri s-a creat o atmosferă de solidaritate patriotică, ce n-a putut fi zdruncinată de insistențele comisel. Cu toate eforturile depuse, comisia n-a reușit să recruteze decât un singur om, un sergent. Acesta l-a denunțat pe curajului subofițer, care a fost scos dintre soldați și mutat în secția de represalii a lagărului, laolaltă cu ofițerii.

Plutonierul adjutant Vasile Rasiga era unul din strănepoții lui Avram Iancu. Bunicii marelui revoluționar, pe nume Gh. Iancu, a avut șapte copii, trei băieți și patru fete. Una dintre fete, Ana, a avut un fiu, Gheorghe, numit Rasiga, după sotul ei; acest Gheorghe Rasiga a avut, la rândul său, o fiică Ana Rasiga, mama plutonierului adjutant Vasile Rasiga (pe numele său corect Rasiga, dar devenit Rasiga prin-o greșeală de transcriere a funcționarului care l-a completat actul de naștere). Așadar, Vasile Rasiga era strănepotul după soră al lui Avram Iancu, cel care se păstra în memoria generațiilor de urmași sub legendarul nume de Craiul munților.

V. Rasiga rămăsese orfan la 6 ani și plecase din comuna natală Avram Iancu; la 12 ani a fost luat de o rudă la Timișoara și la vârsta de 17 ani a intrat în armată. A învățat singur să scrie și să citească și cunoștea limbile maghiară, germană, rusă și sârbă. În timpul primului război mondial a luat parte la lupte și a fost rănit la gât și la mână de explozia unui proiectil. Căzuse prizonier la unguri, dar reușise să evadeze, participând apoi activ la evenimentele care aveau să ducă la



Plutonierul adjutant Vasile Rasiga (1897-1985)

Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918.

Ajuns, în împrejurările arătate, în secția de represalii a lagărului Wustrau 8, Vasile Rasiga și-a continuat activitatea patriotică, depunând eforturi pentru salvarea conaționalilor săi supuși de hitlerişti unui aspru regim de înfometare. Știind bine limba germană, V. Rasiga a fost repartizat să lucreze la aprovizionarea cantinei, ceea ce l-a dat posibilitatea să sustragă neobservat mici cantități de alimente pentru suplimentarea rațiilor celor mai slăbiți dintre camarazi. Pe una din filele carnetului de care așteptam, un alt ofițer român nota cîteva cuvinte de aducere aminte pentru V. Rasiga, „bunul camarad” care „s-a devotat pentru noi în lagărul Wustrau 8”. Demn de subliniat este faptul că în ciuda tuturor greutăților pe care le-au avut de suportat, a umilinelor de tot felul și a regimului de înfometare la care au fost supuși, cu excepția unui sergent, cei 444 militari români din lagărul Wustrau nr.8 au rămas credincioși jurămîntului depus în fața drapelului sump al țării.

Starea lor de prizonierat a înecat odată cu capitularea garnizoanei hitleriste din Berlin și cucerirea orașului de către trupele sovietice. V. Rasiga căzut prizonier la 26 august 1944, s-a întors acasă, în comuna Veștem (Sibiu), în septembrie 1945.

Dr. Anton MOISIN

(Urmare din p. 5)

și prin alte interese. Instanța imediat superioară era scaunul de judecată sâtesc, prezidat de cnez, asistat de jurați (zuzi), aleși de „bunii satului” (dobri caluniari).

Pedeapsa consta, de obicei, în amenzi (gloabe), cu reținerea animalelor, drept garanție. Conducătorul valahilor nu putea aplica pedeapsa capitală: „nu trebuie spinzurat nimeni dintre ei, pentru nici o greșeală”. În sistemul juridic al românilor din Croația, în cadrul proceselor până la valoarea de 4 „bolonfia” era admisă proba cu „martori” — aceștia urmînd să fie de aceeași categorie socială cu imprecipitații.

Foarte adesea — și aceasta era una din atribuțiile cele mai importante ale scaunelor sâtesci — litigiile dintre locuitori se încheiau printr-o împăcare mijlocită de jude și „oamenii buni și bătrîni”, potrivit obiceiului pămîntului.

Formă primară de organizare juridică, rezultată din nevoia resimțită de membrii obștii de a-și reglementa diferențele în cadrul restrîns al comunității lor de viață, scaunele de judecată sâtesci au reprezentat o realitate vie a mediului rural din teritoriile etnice românești, ilustrare atît a vechimii formelor de organizare juridică cît și a răspîndirii lor, pretutindeni unde existau comunități românești. ■

INDEPENDENȚA — DORINȚA UNANIMĂ A NAȚIUNII

(Urmare din p. 11)

București. Dar fiind înfrîntă, a trebuit să devină maleabilă și să accepte **faptul împlinit** în România. Poarta pretindea însă ca la București să fie instalat un rezident turc și refuza să recunoască caracterul ereditar al noii domnii. Nu era vorba decît de timp pentru ca o soluție să fie găsită.

Napoleon III își continua politica plină de oscilații. Pe deoparte, el susținea, prin reprezentantul său la Conferința de la Paris, cauza României, dar, pe de altă parte, tot în primele luni ale anului 1866, reînviase vechiul său plan de a da Austriei principatele române, iar aceasta să cedeze Franței Veneția, pe care Napoleon III s-o acorde Italiei. Războiul pruso-italo-austriac izbucnise însă și Austria, înfrîntă, trebuise să cedeze Veneția. În aceste condiții, împăratul francez a dat curs solicitărilor de la București și a intervenit la Istanbul în favoarea reglementării problemei românești. Răscola antiotomană din Creta din 1866-1868 și somația adresată de Mihail Obrenovici Porții, ca forțărețele sîrbești, și în primul rînd Belgradul, să fie evacuate de armata otomană, au contribuit și ele ca, în sfîrșit, dregătorii Porții să se arate mai concesivi și să se ajungă la o soluție ac-

ceptabilă în tratativele dintre cele două părți. La sugestia lui Moustier, ambasadorul Franței la Istanbul, a avut loc un schimb de scrisori în care fiecare parte a putut utiliza un limbaj propriu, expunîndu-și anumite rezerve și limite; la 11/23 octombrie 1866, firmanul de recunoaștere a lui Carol de Hohenzollern a fost emis. Noua domnie ereditară era recunoscută, confirmîndu-se astfel **faptul împlinit**, dar, pe de altă parte, erau puse nu mai puțin de nouă condiții, care reprezentau tot atîtea încercări ale Porții otomane de a frîna drumul României către independență. Rînd pe rînd, factorii politici români au găsit, folosind cu abilitate împrejurările externe, soluțiile potrivite spre a eluda aceste obstacole, pregătind terenul pentru proclamarea independenței absolute de stat a României. ■

(Va urma)

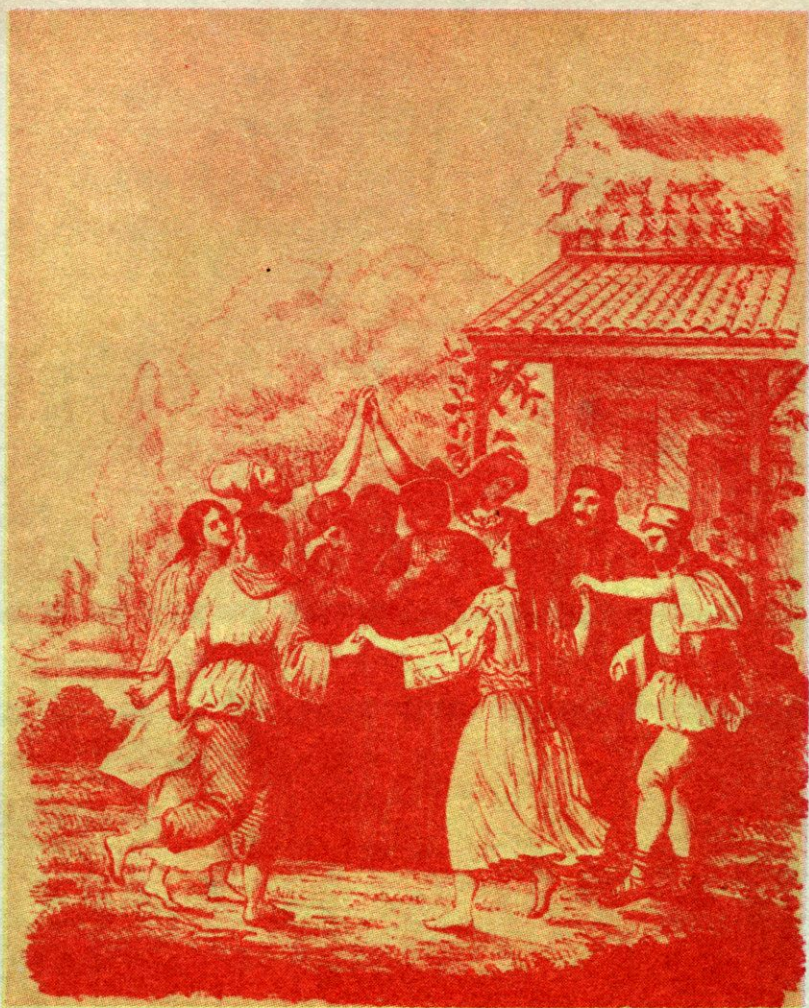
¹ Ele se refereau la: respectarea dreptului de suzeranitate al Porții și al integrității Imperiului otoman în componența căruia erau integrate și Principatele Unite; armata română să fie limitată la 30 000 oameni; emisia de monedă numai în înțelegere cu Poarta; acceptarea caracterului obligatoriu al tratatelor și convențiilor încheiate de Poartă — care n-ar atînge drepturile Principatelor Unite — și încheierea de către acestea numai a unor înțelegeri „particulare și locale” cu alte puteri; neemiterea vreunui ordin sau a unei decorații; nelăgăduirea transformării teritoriului „ca punct de întîlnire provocatorilor de tulburări”; protejarea supușilor Porții pe teritoriul românesc; sporirea tributului; prezentarea domnitorului la Istanbul pentru investitură. Toate acestea erau cuprinse în scrisoarea pe care marele vizir Mehmed Rusdi pașa a trimis-o domnitorului Carol și, pentru moment, acceptate în răspunsul domnitorului din 19 octombrie 1866 (vezi pe larg, inclusiv documentele respective, în *Magazin istoric*, nr. 6/1978).

PLANSELE NOASTRE

Alte gravuri și litografii executate în atelierul de litogravură al lui Gh. Asachi, unul dintre pionierii răspîndirii acestei arte în țările române.

1) Hora; 2) **Calendar istoric pentru români** pe anul 1856; 3) Alexandru I cel Bun primind solii împăratului bizantin Ioan Paleologul; 4) Ștefan cel Mare în fața Cetății Neamțului, după bătălia de la Războieni; 5) Ștefan cel Mare rostindu-și testamentul politic; 6) Sosirea unor oșteri români în Franța, spre a-l ajuta pe regele Filip VI de Valois (1328-1350) (ilustrarea unei legende istorice).

Gravurile de la nr. 1 și 6 sînt executate de A. Asachi, fiul lui Gh. Asachi, din a cărui creație am prezentat o selecție și în numărul trecut al revistei



1

ALBUM
de grafică istorică
românească



2



3



4



5



PE URMELE STRĂMOȘILOR (XXVIII)

ION POPESCU-PUTURI

Cu spiritul lor multilateral, interesat de diverse laturi ale cunoașterii umane, cărturarilor uniști ai Renașterii¹ lărgiseră considerabil orizontul cunoștințelor omenești în toate domeniile, inclusiv al istoriei. Redescoperirea antichității și a scrierilor istorice ale unor autori „uitați” în scriptoriile unor mari abații multiseculare îmbogățiseră informația oamenilor evului de mijloc cu sumedenie de istorisiri despre popoare, personalități și evenimente a căror existență chiar dacă nu fusese uitată abia acum, prin răspindirea tiparului, căpăta o largă circulație în rîndurile învățaților.

Eliberați de tutela instituțională, coruptă și apăsătoare, a Bisericii (care, desigur, continuă să exercite o considerabilă influență) meticuloși cărturari renașcențiști din veacurile XV și XVI descopereau că și înainte de era creștină popoarele din rîndul cărora făceau parte avuseseră o istorie bogată în evenimente și personalități, pe care istoricii vremii, firește, sub înfriurirea concepției religioase predominante, nu ezitau s-o coboare, în timp, pînă la strămoșii biblici ai omenirii. Nu numai în lumea bizantină, dar și în lumea germană, slavă sau nordică, apăreau numeroase istorii ce începeau cu Facerea Lumii.

Lipsa spiritului critic, creditul aproape total acordat informațiilor din operele antice — fie că acestea erau riguroase, fie că îmbrăcau adesea haină legendară — s-a răsfrînt însă asupra unora dintre aceste scrieri medievale renașcentiste, în care nu o dată lipsa unor informații sau elemente de legătură dintre fapte erau înlocuite prin introducerea unor personalități sau evenimente pe de-a-ntregul sau parțial inventate. Bunăoară, pasiunea numismați ai veacurilor XV-XVI, cînd începuse o adevărată goană după descoperirea de antichități, negăsind serii complete monetare ale unor împărați sau regi au confecționat ei înșiși monedele și medaliile care lipseau, cu efigiile respectivilor suverani.

Pentru istoria noastră, unul din cele mai sugestive exemple îl constituie cărturarul Enea Silvio Piccolomini (1405-1464), ales papă în anul 1456, cu numele Pius II. Istoric erudit, care a lăsat între altele valoroase însemnări despre istoria românilor, Piccolomini nu și-a putut explica îndeajuns denu-

mirea de valahi dată locuitorilor spațiului carpato-danubiano-pontic și atunci a imaginat un general roman „Flaccus”, din ai cărui oșteni și-ar fi tras numele locuitorii de la Dunăre. Autoritatea științifică a autorului, dublată de autoritatea sacerdotală, au făcut ca această explicație etimologică să prindă rădăcini puternice, fiind cu mare greutate eliminată de știința istorică.

Din secolul XVII și mai cu seamă de la începutul veacului următor, un nou spirit — analitic și raționalist — s-a făcut tot mai puternic simțit în lumea istoriografică. Meritele cele mai importante în această direcție au revenit unui istoric și filosof italian, napolitan ca și Carlo Troya, anume Gianbattista Vico (1668-1744). Trînd cu un veac înaintea lui Troya, profesor de retorică la Universitatea din Neapole și istoriograf, din 1735, al regatului, Vico a întreprins o analiză de esență filosofică asupra informațiilor istorice, ajungînd la concluzia (e drept, nutrită de religie) că omul nu poate cunoaște bine decît ceea ce el însuși a creat. Istoria, fiind făcută de oameni putea fi, astfel, după părerea lui Vico, perfect cognoscibilă; și mai importantă era concluzia că putînd fi cunoscută, istoria se conducea după legi bine definite, fiind deci o știință! Firește și pînă la Vico, scrierea istoriei respectase anume criterii științifice, izvorite din însăși succesiunea evenimentelor. După cum, și după Gianbattista Vico, istoria a fost, uneori, scrisă în dezacord flagrant cu adevărul științific. Ceea ce aducea nou concepția lui Vico era ideea evoluției organice a omenirii și îndeosebi concepția că omul este făuritor al propriei istorii — concepție preluată și de clasicii socialismului științific, Karl Marx și Friedrich Engels. Puțin răspîdită în timpul vieții sale, concepția lui Vico a dat totuși roade, chiar în veacul XVIII dar mai cu seamă în secolul următor, odată cu apariția cîruntului romantic în istoriografie. Traducerea pe care istoricul francez Jules Michelet a făcut-o, în anul 1827, lucrării fundamentale a lui Vico, *Principi di scienza nuova d'interno alla comune natura delle nazioni* (Știința nouă — cum este îndeobște cunoscută) a contribuit considerabil la impunerea pe plan universal a operei istoricului și filosofului italian.

Unul dintre teoreticienii studiilor istorice — deseori citat de Carlo Troya în *Istoria Ita-*

¹ Magazin istoric, nr. 7/1988.



Doi reprezentanți de seamă ai istoriografiei iluministe ale căror scrieri au influențat considerabil opera istorică a lui Carlo Troya: Gianbattista Vico...

liei — a fost savantul german Johann Christoph Gatterer (1727-1799). Profesor la Göttingen (din 1759), acesta a fost fondatorul unui institut de istorie, care a avut una din cele mai pozitive influențe asupra școlii germane de istorie. Gatterer era de părere că opera istorică de ansamblu trebuia să fie un rezultat al contribuției aduse de toate disciplinele auxiliare ale acestei științe: geografie, cronologie, numismatică, diplomatică, artă heraldică, discipline ce tindeau să se dezvolte de sine stătător și rupte unele de altele. Nu întimplător, școala germană de istorie a fost una dintre cele mai armonios dezvoltate în perioada ce a urmat acestui învățat cu bună influență în istoriografia din țara sa.

Numele lui Johan Christoph Gatterer este legat direct și de istoria strămoșilor noștri, el fiind autorul unei teorii istorice care a stîrnit multe discuții la vremea ei, anume originea geto-gacică a slavilor. Părerile lui Gatterer au fost preluate de o serie de reprezentanți ai istoriografiei poloneze¹, între care G.E. Grodeck și, mai cu seamă, Ioachim Lelewel, autor al „primei sinteze științifice a întregului trecut al Poloniei” — cum este apreciat de istoriografia din țara sa.

Dese trimiteri face Carlo Troya și la istoriografia britanică, aceasta avînd în fruntea ei în Veacul Luminilor pe reputatul istoric Edward Gibbon (1737-1794). După studii la Oxford și Lausanne, călătoria făcută la Roma în 1764 i-a influențat istoricul britanic, în chip decisiv, activitatea științifică. *Istoria declinului și prăbușirii Imperiului roman*, amplă scriere istorică în șase volume, apărută în intervalul 1776-1788, a fost în mare măsură rodul impresiei puternice pe care i-au produs-o monumentele și ruinele celebrului oraș.

Prin titlu, ca și prin concepția științifică ea este asemănătoare cu nu mai puțin celebră lucrare a lui Dimitrie Cantemir *Istoria creș-*



...și Edward Gibbon

terii și descreșterii curții otomane, a cărei ediție princeps s-a realizat tot în Anglia; scrierea lui Gibbon a fost una din cele mai cunoscute și răspindite opere istorice, bucurîndu-se de un succes imens. Troya a consultat-o pe larg, dată fiind atît informația ei deosebit de bogată, cît și faptul că tema abordată — istoria romană, începînd din sec. II e.n. (o dată cu războaiele daco-romane) și sfîrșind cu căderea Bizanțului, deci acoperind o perioadă de treisprezece secole, a coincis, în linii mari, cu preocupările istorice ale lui Troya, care, se știe, a studiat evoluția Italiei în secolele în care peninsula a venit în contact cu unele popoare socotite migratoare: ostrogoți, longobarzi ș.a.

În unele privințe, opiniile celor doi istorici coincid (cum se deduce și din indiciile de evenimente, locuri și fapte alcătuit de Troya la Capitolul *Faptele goșilor sau geților*, din care publicăm noi fragmente). În alte privințe, ei au păreri deosebite. De pildă, în aprecierea unor momente ale epocii evului mediu de început: Gibbon — influențat de concepția raționalistă predominantă în vremea sa — vedea aceste evenimente precumpnitor în latura lor negativă, în vreme ce Troya le privea exclusiv sub latura lor favorabilă. Judecata istoriei avea să sublinieze că, în mai mică sau mai mare măsură, și unul și celălalt greșeau, recurgînd la afirmații categorice. Evoluția societății omenești a fost, din cele mai vechi timpuri, un proces complex, determinat de interacțiunea unui număr de factori și adevărata istorie este aceea care reușește să discearnă cauzalitatea fenomenelor. Așa cum arătam însă și în capitolul anterior, referitor la unele momente ale istoriografiei din epoca umanistă, esențială este nu atît opera istorică în sine pe care ne-au lăsat-o acești istorici (și mulți alții amintiți în cadrul serialului nostru), ci efortul de a da noi impulsuri cercetării istorice, de a împinge cu un pas mai departe cunoașterea umană.

¹ *Magazin istoric*, nr. 7/1980.

Perioada 6;

vizigoții în Gallia

și în Spania;

ostrogoții supuși hunilor

lui Mundich și Attila

Amalasunta nu mai trăia și Amaliul nu mai stăpneau în Italia, cînd Iordanes, nepotul secretarului unuia dintre aceștia, înregistrează cea de-a 17-a generație a acelor Amali. Dar cîna oare dintre goți a negat Amaliilor onorurile datorate celor mai nobili dintre ei? Voi încheia acum cu o scurtă trecere în revistă a scriitorilor de versuri și de proză, lăudați de mine în Tabelul Cronologic; notînd, mai înainte de orice alt lucru, că măsura cuvintelor getice și gotice era aceeași; și că în acest mod poezii puteau folosi nestîngerii, în versurile lor, cînd o limbă cînd cealaltă.

1. Claudianus: „Crinigeri sedere Patres, pellita Getarum Curia” (Stau bătrîni! cel pleștit, Senatul getilor îmbrăcat în piei).

2. Sf. Girolamo: „Barbara Getarum lingua Hebraicam quaceret veritatem... Getarum exercitus [Christianus]” (Prin limba cea barbară a getilor, armata [creștină] de geți caută adevărul ebraic).

3. Paulin din Nola: „Nec Gothici tenere metus” (Și nu au avut frică de geți).

4. Idem: „Instantes Getas p̄sis jam faucibus Urbis [Și geții care deja amenință la porțile Orașului (Roma)].

5. Getarum nationem in omne aevum domitam” (neamul getilor supus pentru vece).

6. Paulinus Pontentul: „Hospite tunc et jam Gothico quae sola ca-

reret... Pax ipsorum consensu opata Gothorum” (care doar ea singură era scutită din cînd în cînd de dusmanul got).

7. Poemul providenței: „Tu quae pulvereus plaustra et inter arma Getarum” (Chiar și tu, praf, printre carele și armele getilor).

7. Rutillus Namatianus: „perpessus Geticas ense vel igne manus” (Care a trecut prin luptele getilor, prin foc și sabie).

8. Măsurătoarea lumii: „Dacia, Getia finitur desertis Sarmatiae” (Dacia, Getia, se sfîrșesc la pusturile Sarmatiei).

9. Flavius Morobaudes: „Et quavis Geticis sulcum confundat aratris, barbara a vicinae refugit consortia gentis” (Și, cu toate că desfundă brazda cu flurul de plug getic, fuge de tovarășia barbară a neamului din vecinătate).

10. Sîdonius Apollinaris: „Theodorici, Rex is Gothorum civilitas” (Ștîlînța de guvernămint a lui Theodorici, regele getilor). Printre contemporanii lui Theodorici din neamul Amaliilor este suficient să amintim, în afară de Cassiodor și Iordanes pe:

1. Ennodius care folosește în mod egal cuvîntul goți și cuvîntul geți. „Geticum robur [Forța getică], (în Pangeiricii lui Theodorici); Tholosae alumnos Getas [Pe discipolii geți la Toulouse], (în Viața Sf. Epifanie; 2. Sf. Avitus din Viena (Epist. 78): „Rex Getarum, secuturse praesagus ruinae” (Regele getilor prevestește dezastrul iminent).

3. Aratores: Mulsisti Geticas verbis felicitibus aures [Ai mîngîiat urechile getice cu cuvînte fericite].

4. Marcellinus Conte: (Anul 517) Usque Thermopylas veteremque Epirum Getae equites deprædatis sunt [Cavalerii geți au jefuit pînă la Termopile și străvechiul Epir].

5. Procopiu: „Oraculo Sibilla, precum că Roma nu ar trebui să se mai teamă de nimic din partea getilor în luna Iulie; deci, nimic din partea ostrogoților (De Bello Gothico Cartea I, cap. 24). Voi aminti aici o veche inspirație sepulcrală la Almal-

nus (De Gestis Francorum, Cartea II, cap. 29) așezată la Sf. Vîcențiu, sau mai bine spus la Sf. German din Paris de regele Childeric I; Caus et Allabrogos metuebant solvere leges. Dacus... Gotthus, Iberus, etc. (și aliorbogi se temeau să încalce legea acestuia, și dacul și gotul și iberul). În acest Epita, vizigoții învingi de Clovis, tatăl lui Childeric, sînt numiți daci. Dar voi încheia aceste citate cu unul care valorează cit toate: acela al lui Iordanes, care afirmă că Bellagines, legile scrise de Deceneu au durat pînă în zilele sale usque nunc conscriptas fiind folosite de ostrogoți. Legile, limbă, arhitectura, continuiți permanență, în aceeași locuri, și identitatea aceleiași familii a Amaliilor cu geții sau daci lui Deceneu și Deccebal, uzanțele și obiceiurile, ca și absența guirgildoului de origine germanică, dovedesc identitatea geto-dacilor cu ostrogoții și cu vizigoții, în detrimentul modernelor etnografil, și demonstrează radicala diversitate a rasei getice sau gotice, de cea germană. John Pinkerton a scris în zilele noastre o carte pentru a demonstra identitatea getilor cu geții, cînd nu s-ar fi căutat să se cugete concluzia care, despărțită de altele, nu era dintre cele mai importante a pierdut sensul adevărului atunci cînd a dorit să confunde pe geții sau goții săi cu scitii lui Herodot, cu pelasgii, cu germanii și cu toate cele mai importante neamuri ale acestor antice popoare. Astfel, mai înainte de el, prin cuvîntul celți, de exemplu, se dorea să se subînțeleagă o nestîrșită mulțime de popoare de origine diferită; și după el, în cuvîntul slav, au fost incluse neamuri dintre cele mai diferite de acestea. De aceea, istoria getilor sau goților nu trebuie să consistă doar în povestirea faptelor acestora, ci în separarea lor de fapte pertinente altor neamuri.

Pentru a înăfăptui o altă de necesară diviziune am scris Istoria Italiei în Evul Mediu. Cu un alt prilej, voi publica poate Istoria Getică a vizigoților după Theodorici din neamul Amaliilor și a principalelor popoare despre care am vorbit în primul volum.

Aici se încheie indicele cronologic de personaje, fapte și evenimente alcătuit de istoricul italian Carlo Troya la capitolul *Faptele getilor sau goților*, adăugat de el celui de-al doilea volum al lucrării *Istoria Italiei*. De-a lungul mai multor episoade, cititorii au luat cunoștință cu opiniile istoricului italian din prima jumătate a veacului trecut, istoric care, consultînd un mare număr de lucrări vechi și izvoare antice, a încercat să reconstituie tabloul istoric al primelor veacuri ale erei noastre, formulînd o serie de concluzii și ipoteze de interes pentru cercetătorii epocii respective.

Savant de o deosebită erudiție, Carlo Troya a pus în lumină rolul istoric, cultural și politic jucat în lumea antichității de marele popor al geto-dacilor, despre care — așa cum mărturiseste — intenționa să scrie o istorie separată. Nu știm dacă și-a dus la bun sfîrșit intențiile, întrucît pînă în prezent nu s-a descoperit un manuscris cu această temă. Capitolul la care ne-am referit, precum și cel intitulat *Paralipomena la faptele getilor sau goților*, la care ne vom referi în continuarea serialului nostru, atestă însă cu prisosință

faptul că fără cunoașterea istoriei acestui mare popor nu pot fi cunoscute și înțelese multe aspecte ale istoriei Lumii Vechi. În acest context, se cuvine să subliniem unele idei privitoare la istoria geto-dacilor înfățișate de Troya. Astfel, continuitatea dacilor este pusă în evidență într-un mod convingător atît pe teritoriul provinciei Dacia cît și în spațiul de două ori mai întins al dacilor liberi; de asemenea, Troya subliniază refacerea unității lumii dacice după retragerea aureliană, determinată de lupta dacilor liberi și a celor din provincie, în alianță cu diferite alte seminții, precum și faptul că marea majoritate a populației locale a rămas pe loc, avînd un vast teritoriu de dezvoltare.

Istoricul italian reliefează totodată — utilizînd o bogată sursă de informații — originalitatea civilizației geto-dacice și a filosofiei zalmoxiene, reputația de care geto-dacii se bucurau în lumea antică (și apoi în lumea europeană), istorici, filosofi și scriitori lăudînd virtuțile morale, vitejia, dragostea de libertate și eroismul geto-dacilor — unul din marile popoare ale istoriei antichității. ■

O ZI LA CURTEA VOIEVODULUI

(Urmare din p. 22)

mai eficiente de informare a diferitelor cercuri politice din Europa Centrală și Apuseană asupra unor evenimente și aspecte, ale diplomației otomane. Acesta era și motivul pentru care reprezentanți și emisari din alte țări, unii deja amintiți (precum Marsigli), alții în misiuni sporadice la București, precum austriacul Quarrient, sau, în timpul războiului ruso-moldo-otoman din 1711, generalul rus Rönne, voiau să se consulte cu experimentatul și iscusitul domn de la București.

La rîndul său, domnul român întreținea o vastă corespondență cu împărații Austriei (în timpul domniei sale s-au succedat pe tronul de la Viena Leopold I, Iosif I, Carol VI), cu țarul Petru al Rusiei, cu regele August al Poloniei, cu papa Clement XI, cu ambasadori și comandanți militari, cu înalți prelați, cu cărturari și oameni de afaceri. Documentele de epocă, măturile contemporanilor, corespondența și rapoartele diplomaților — chiar dacă din unele s-au păstrat numai fragmente — ne îngăduie să conturăm imaginea febrei activității ce se desfășura la curtea domnului.

Această bogată activitate politică și diplomatică impunea și organizarea unei complexe cancelarii domnești, cu numeroși secretari, cunosători ai limbilor greacă și latină, franceză, rusă, germană, italiană, maghiară și, bineînțeles, turcă. Cunoaștem numele unora dintre aceștia, precum Constantin Strimbeanu, pentru limba română, Bartolomeo Ferrati și Nicola Fillos de Wolff, pentru latină, Teodor și David Corbea, pentru slavonă, greacă și latină, clucerul Afenduli, pentru turcă. Între secretari se putea întimpla să vină și învățați din alte părți, cum a fost Nicola de Porta, originar din insula Chio, care, după cum scrie Ion Neculce, era „un om învă-

țat și telpiz [cunoscător al mai multor limbi] de știie despectului cărțile". Dintre secretarii italieni, cel mai cunoscut a fost Anton Maria del Chiaro, de la care a rămas o interesantă *Istorie a revoluțiilor Valahiei*, cuprinzând valoroase știri cu caracter istoric, geografic și etnografic, precum și importante momente din viața și activitatea lui Brîncoveanu.

Diplomați, cărturari, artiști

Voievodul român a știut, de asemenea, să-și recruteze și un valoros corp de agenți diplomatici, iscușiți în a reprezenta interesele țării la curțile europene. Amintim printre ei pe Gheorghe Castriotul, trimis la negocieri cu rușii, pe Ianache Porfirița, reprezentantul la Poartă, pe David Corbea, reprezentant la Moscova și Teodor Corbea, curier diplomatic între Brîncoveanu și Petru I, pe învățatul Nicolae Comnen Papadopol, trimis pe lângă papa Clement XI, pe Vlasie Stegarul ș.a.

Preocupările politice și diplomatice se inscriau, firește, pe primul plan în activitatea domnului și a sfetnicilor săi. Dar viața la Curtea domnească includea și alte semnificative momente, multe din ele de ordin cultural: apariția unei noi tipărituri, hotărîri privind ridicarea de noi ctitorii, cu care domnul a îmbogățit țara, realizarea sau prezentarea unor scrieri bogat miniate, a unor podoabe meșteșugit cizelate, ori a diferitelor țesături și broderii destinate așezămintelor din țară sau din lăcașurile ortodoxiei orientale, atât de generos înzestrate de voievodul român. Chiar și ospetele domnești, prilejuite de diferite sărbători sau de primirea unor soli, căci altminteri Brîncoveanu era recunoscut pentru cumpătarea curții sale, erau ocazii pentru înalte discuții cu caracter filosofic, religios și istoric. Del Chiaro menționează, de pildă, că în cadrul unei asemenea discuții, s-a vorbit despre vechimea creș-

tinismului la români, arătându-se că el este mult mai vechi decît la popoarele învecinate. Deși del Chiaro nu precizează cine anume vorbea, credem că-l putem recunoaște ușor în aceste susțineri pe reputatul savant al vremii, stolnicul Cantacuzino, idei asemănătoare privind vechimea, autohtonitatea și originea comună a românilor regăsindu-se și în lucrarea sa *Istoria Țării Rumânești*.

Interesul pentru știință, pentru fenomenele naturii era mare la curtea brîncovenească. Despre un astfel de fenomen natural petrecut la 28 ianuarie 1709 „la zece ceasuri den zi” (cum consemna *Cronica* lui Radu Greceanu), în apropiere de Buzău, anume căderea unor pietre meteorice, s-a discutat, desigur, la Curte. Fragmente de rocă au fost aduse la Curtea domnească, unde le-au putut vedea, între alții, Samuel Köleséri junior, membru al Academiei imperiale de științe de la Viena: „Iarna pe zăpadă și pe gerul cel mai mare — consemna el într-o lucrare — puțin înainte de amiază, s-au văzut pe cerul senin venind de departe nori cu un vuiet surd ce s-a sfîrșit cu mare zgomot, cînd a căzut o masă împinsă parcă de forța tunului, aceasta s-a desfăcut în multe bucăți mai mari și mai mici, cîntărind două, trei și mai multe livre de Viena, care au topit zăpada și au rămas niște bulgări tari, solizi, de culoare întunecată, străbătuți de vîinioare sau crăpături, și cu miros de pucioasă. Trei din aceste [bucăți] le-am văzut eu însumi și le-am pipăit cu mîna și mai păstrez încă niște particule. Sînt încredințat de adevărul acestei întîmplări pe care mi-a comunicat-o prea înălțatul Constantin Basarab din Brîncoveni, răposatul principe al Țării Românești...”

Tumultuoasă și complexă, viața la curtea lui Brîncoveanu — doar schițată în aceste rînduri — vadește atenția și grija cu care domnia urmărea desfășurarea întregii activități interne și externe a țării, veghind, cu mijloacele timpului, la bunul mers al lucrurilor. ■

Itinerar istoric

PRIN CTITORII BRÎNCOVENEȘTI

GHEORGHE DAVID

Într-aceiași dar vară, care era al patrulea an [1692] de domnia Mării-Sale lui Constandin-vodă... purces-au de au mers spre Tîrgoviște și... toată vara acolo fiind, pus-au de au curățit casele domnești din Tîrgoviște, și s-au apucat a le drege, ispravnic făcînd pre Mihail Cantacuzino, vel spătar... Cîndu au fostu la septembrie, ridicatu-s-au domnul de acolo și, învîrtejindu-se spre Potlogi, au venit iar la scaon, în București”.

Astfel descrie Radu Greceanu călătoria întreprinsă de domnitorul Țării Românești, Constantin Brîncoveanu în anul 1692. Prin intermediul cronicii sale, ca și a altor scrieri și documente de epocă, îl putem urmări, pe voievod, an de an, „învîrtejindu-se” cînd spre Cerneții Mehedinților, cînd spre Tîrgoviște, spre Buzău sau Brăila, neuitînd de fiecare dată să treacă prin locurile dragi domniei sale: Mogoșoaia, Potlogi, Brîncoveni...

Gospodar și chivernisitor de țară, Constantin Brîncoveanu a fost un neobosit călător, străbătînd în lung și-n lat Țara Românească, pentru a supraveghea înălțarea unei ctitorii de seamă, a urmări strînsul roadelor toamnei sau pentru împlinirea diferitelor îndatoriri domnești. Să urmărim și noi — avînd drept ghid scrierile de epocă: cronică, documente, relatări de călătorie — citeva, din aceste itinerare, să posăm prin locurile pe unde s-a aflat domnul sau care amintesc de vremea domniei sale.

Primul popas îl facem, firește, la *București*, capitala țării. (În timpul lui Brîncoveanu, Tîrgoviște a redevenit, de asemenea, reședință domnească.)

Bucureștii în acei ani erau „un oraș întins și împrăștiat, de o factură foarte specială — cum îl descrie Edmund Chishull. Casele... prin jurul palatului domnesc sînt învelite cu șindrila frumoasă, cu zidurile clădite din piatră solidă și curțile și grădinile întotdeauna foarte întinse, împrejmuite cu trunchiuri întregi de stejari, așezate cit se poate de aproape unele de altele. Străzile parcă ar fi un pod neîntrerupt, fiind podite de la o margine la cealaltă cu dulapi masivi... Priveliștea de departe a orașului, ca un întreg, e plăcută ochiului”. Domnul s-a îngrijit cu multă atenție de înfrumusețarea capitalei sale, de asemenea, a palatului domnesc (situat pe locul Curții Vechi) și a inițiat mai multe construcții edificare, între care cea mai importantă era Hanul Sf. Gheorghe (așezat în actuala Piață 1848), cu „apartamente încăpătoare și prăvălii pentru negustori”, potrivit unei relatări din 1702.

De la Curtea domnească înconjurată de întinsele ei grădini, porneau cele mai importante străzi ale Bucureștiului de atunci: Ulița Mare și Podul Mogoșoaiei (Calea Victoriei de azi). Această importantă arteră a Capitalei a fost realizată în anul 1692, pentru a înlesni drumul spre *Mogoșoaia*, unul din cele mai îndrăgite

locuri de popas ale domnitorului. La începutul veacului XVIII, domnul a clădit aici „un mindru palat... așezat pe un loc frumos”, cum se menționează într-o relatare de epocă. Palatul, consacrat în 1715, călătorul francez Aubry de la Motraye, este „clădit cu multă simetrie, după moda europeană, împodobit pe dinăuntru cu plafoane bogat sculptate și cu picturi bune”. Aici, în ambianța odihnitoare a aleilor umbroasei păduri ce înconjură palatul, sau în „loggia” ce deschidea o priveliște desfătătoare spre lacul acoperit cu nuferi și trestii, ori în încăperile somptuoase, din rîndul cărora se distingea „Spătăria cu stele”, numită așa din pricina pereților săi azurii, punctați de aștrii de aur, găsea adeseori Brîncoveanu liniștea în diferite momente cînd avea de luat grele și importante decizii.

De la Mogoșoaia, următorul popas este *Potlogi*, unde domnitorul avea, de asemenea, un palat construit pe locul unei mai vechi clădiri și terminat, cum aflăm din cronică, de Radu Greceanu, în anul 1698. Brîncoveanu a inițiat ample lucrări de refacere și la curtea domnească din *Tîrgoviște*. După răscoala seimenilor, desfășurată în ultimul an de domnie al lui Matei Basarab și sub urmașul acestuia Constantin Șerban, această curte fusese abandonată, distrugîndu-se multe din falnicele construcții ce stîrniseră

admirația unor călători, precum Franco Sivori, Paul din Alep ș.a. Brincoveanu a hotărât să-i redea vechea strălucire, lucrările începând în anul 1692. Cum se înfățișa zece ani mai târziu? Ne-o descrie însoțitorul lordului Paget mai sus amintitul reverend Edmund Chishull: „Ca formă și ca fast [palatul] seamănă mult cu cel din București, dar îl întrece pe acesta printr-o grădină mult mai frumoasă și, înăuntrul grădinii, printr-un frumos chiocș de piatră. Amindouă sînt armonioase și pot sta alături de cele ale creștinătății mai luminate (adică ale Europei occidentale)”. Orașul însuși „este plăcut, așezat pe Ialomița, dincolo de care se întinde un ținut de dealuri... iar de cealaltă parte ochii se pierd într-un șes nesfârșit și egal înconjurat, la o mare depărtare, de păduri falnice”.

Mai sus de Tirgoviște, la *Doicești*, se afla o altă ctitorie brincovească. Drumul București-Tirgoviște era traseul cel mai des străbătut de domnitori și suita sa și el constituia și calea obișnuită spre Transilvania, prin pasul Rucăr-Brân. L-a parcurs deseori și vodă Brincoveanu, în călătoriile făcute la ctitoriile din Țara Făgărașului, în orașul *Făgăraș* și la *Sîmbăta de Sus*. Era, așa cum o putem constata și astăzi, un drum de un neasemuit pitoresc. „Sîntem continuu fermecați — scria Edmund Chishull de murmurul apelor ce se rostogolește la vale și de blîndețea urcușului lin, care ne duce, pe nesimțite, spre munte. În cele din urmă poposim pe o pajiște înconjurată ca un teatru de copaci și de dealuri, unde se află un mic sat numit Cotenesti. Ne urmăm [a doua zi] drumul patru ore pe o cale întru totul asemănătoare, adică de-a lungul unei văi umbroase pe care șerpuiesc apele Dimboviței, pe care le trecem de mai multe ori, ajungînd în sfîrșit la satul Dragoslava și, o jumătate de oră după aceea, la satul Rucăr... sat mare alcătuit din case făcute toate după felul românesc, adică din trunchiuri de copaci așe-

zați unii peste alții și cu un coperiș înalt și povîrnit din șindrilă... Am ajuns, pe nesimțite, aproape la înălțimea creștetelor înzăpezite ale munților, pe care îi vedem foarte aproape”.

Numeroase alte locuri din cuprinsul țării poartă amintirea lui Brincoveanu. Pe meleagurile Olteniei, un popas frecvent era comuna *Brîncoveni*, o moșie a tatălui și bunicului domnului, loc evocat de Paul din Alep. În această parte a țării se află și cea mai de seamă ctitorie a voievodului, *Hurezi* — a cărei construcție a început în 1690, fiind isprăvită cu toate acareturile în 1705; clădirile principale erau însă gata la 18 septembrie 1697, cînd domnul vizitînd-o a găsit-o „grijită de tot”. Ctitorii noi a înălțat voievodul și în alte locuri, la *Mamul* (jud. Vilcea), iar alte edificii au fost parțial sau total refăcute. Așa a fost *Cozia*, căreia i s-au executat reparații, i s-au adăugat noi construcții și a fost „zugrăvită”, adică pictată din nou și *Arnău*, la care domnitorul a fost „nou ctitor”.

Ctitorii de seamă se află și în partea de răsărit a țării, spre meleagurile Moldovei. La *Buzdău*, prin grija voievodului s-a întemeiat o tiparniță de sub teasurile căreia au ieșit valoroase scrieri destinate românilor de pretutindeni. (Nevoia de carte era asigurată și de tiparnița din București, precum și de cea de la *Snagov* unde, prin străduința cărturarului Antim Ivireanu, se tipăreau și lucrări cu caractere orientale — arabe, gruzine — destinate popoarelor creștine din Orientul musulman.) Constatînd, cu prilejul unei călătorii făcute la *Focșani* în 1696, că în tirg „era lipsă mare de apă de băut... că și apa care se afla acolo era sărată și rea... [Brincoveanu] au pus cu toată nevoia meșteri fîntinari de au adus o fîntină cu apă foarte bună și îndestulată, fiindu-aceea fîntină departe de tirgu cale de două ceasuri și au făcut măriia-sa fîntină minunată... carea... iaste tuturor oameni-

lor de ajunsu, nu numai acestor dincoace, ce și celor din Moldova [din Focșanii Moldovei] și călătorilor”. La *Rîmniceu Sărat*, împreună cu unchiul său, marele spătar Mihail Cantacuzino, Brincoveanu a înălțat o altă ctitorie, înzestrată cu ziduri mari și puternice, în spatele cărora puteau afla adăpost locuitorii orașului în vremuri de restriște.

Contemporane domniei lui Brincoveanu, ctitoriile cantacuzinești reprezintă și ele o semnificativă mărturie a dezvoltării artei și culturii românești. Dintre cele mai remarcabile, pe plan arhitectonic și artistic se cuvin amintite zidurile de la *Filipeștii de Pădure* și *Filipești Tirg* unde și-a exercitat din plin măiestria artistică Pirvu Mutu Zugravu, înfăptuind autentice capodopere ale picturii românești. Realizări arhitectonice de seamă au fost de asemenea, palatul Cantacuzinilor de la *Mărgineni*, unde se găsea și biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino — una din cele mai vestite ale acelei epoci — și mănăstirea *Sinaia*, construită de marele spătar Mihail Cantacuzino, în peisajul de o măreție și un pitoresc aparte al Bucegilor, asemănător celui pe care îl văzuse cu prilejul călătoriei sale în Sinai.

Întîlnite pe întreaga cuprindere a Țării Românești, iar unele dintre ele și în principatele române de la nord și răsărit de Carpați, numeroasele monumente înălțate în vremea lui Brincoveanu constituie prețioase mărturii ale gradului ridicat de cultură și civilizație al românilor, ale remarcabilului rafinament artistic manifestat pe plan arhitectonic, pictural, sculptural. Inspirat de arta tradițională românească ale cărei trăsături de mare originalitate le ridică pe deosebite culmi artistice, ctitoriile brincovești reprezintă și pentru călătorul de azi, atras de vestigiile trecutului, obiective de mare interes istoric. ■

MEMORII DE RĂZBOI (IV)

Mareșal ALPHONSE-PIERRE JUIN

Decembrie 1944. Forțele aliate, debarcate în Normandia din luna iunie, au înregistrat succese strălucite, împingând pe inamic mereu spre răsărit, spre granița cu Germania. Cot la cot cu trupele britanice și americane, luptă cu multă bravură și spirit de jertfă o armată franceză, sporită între timp, excelent dotată cu tehnică de luptă. Încadrați sub înalt comandament american, francezii au ajuns la Rin. Armata 1 franceză, comandată de generalul de Lattre de Tassigny, a eliberat o bună parte din Alsacia de jos, inclusiv orașul Mulhouse, în timp ce Divizia 2 blindată franceză, comandată de generalul Leclerc, a eliberat Strasbourgul.

Dar, în jurul orașului alsacian Colmar, inamicul își ținea încă obstinat pozițiile, ceea ce a creat acolo o pungă, care dădea multă bătaie de cap comandamentului suprem aliat și

lui Eisenhower personal, cu atât mai mult cu cât armata nazistă comandată de von Rundstedt pornise la nord, în Ardeni, o periculoasă contraofensivă¹. Șefii militari aliați se temeau ca inamicul să nu încerce și o presiune în Alsacia. Acolo frontul era ținut de Grupul 6 armate, comandat de generalul american Devers, grup în care era încadrată și Armata 1 franceză. Acest front pune grele probleme de apărare, fiind în zig-zag și foarte întins.

În acel moment a izbucnit ceea ce Juin numește „criza alsaciană”, iar istoria celui de-al doilea război mondial a consemnat-o ca „Incidentul de la Strasbourg”². Iată relatarea acestui incident de către Alphonse-Pierre Juin, reproducă, cu titlul și subtitlurile redacției Magazin istoric, din volumele de memorii din care am mai prezentat câteva fragmente (Magazin istoric, nr. 6-8/1988).

Un măr al discordiei

La 28 decembrie, cu prilejul uneia dintre vizitele de contact pe care aveam obiceiul să le fac la palatul Trianon la Versailles, unde se afla cartierul general al lui Eisenhower, am aflat de la șeful de stat major al acestuia, generalul Bedell Smith, că acolo se agita ideea de a se scoate două divizii americane din Grupul 6 armate, pentru a fi trimise pe frontul din Ardeni, unde se simțea absolută nevoie de ele. Pentru a compensa pierderea acestor două divizii, pe un front și așa prea întins, plin de intrinduri și ieșinduri, la cartierul general era în curs de efectuare un studiu prevăzând — în eventualitatea că inamicul și-ar accentua presiunea în Alsacia — o retragere a întregului front pe linia sudică a Vosgilor.



Nu era vorba de o hotărâre, ci doar de un proiect conceput pentru o anumită ipoteză, așa cum fac de obicei statele majore, mai ales în situații defensive. Totuși, în cazul în speță, ipoteza de bază merita să fie examinată mai în amănunțime, întrucât ea comporta, nici mai mult nici mai puțin, decât evacuarea a numeroase regiuni,

de curînd eliberate, din Alsacia, printre care și orașul Strasbourg. Acolo, consecințele unui șoc al revenirii naziștilor ar fi putut fi extrem de grave.

Foarte neliniștit, m-am dus imediat la generalul de Gaulle, pentru a-l pune la curent cu gândurile lui Eisenhower. I-am sugerat să-l trimită de îndată la fața locului, în Alsacia, pentru a se informa direct, pe generalul du Vigier, fost comandant al Diviziei 1 blindate, care se afla la Paris, pregătindu-se să plece la Strasbourg, unde fusese numit guvernator militar. Du Vigier trebuia să meargă, mai întîi, la punctul de comandă al generalului de Lattre, la Monthé-liard, apoi, la Vittel, la cel al generalului Devers, comandantul Grupului 6 armate. În drum, trebuia să-i transmită din partea mea generalului

^{1,2} Magazin istoric, nr. 5/1972; 11/1979.

Dody, comandantul Regiunii 6 militare, să oprească la Reims Divizia 10 nou formată și destinată inițial unei eventuale acțiuni de apărare pe Meusa, dar a cărei întrebuintare ar fi fost acum mai justificată în Vosgi.

Plecat la 30 decembrie cu instrucțiunile necesare și cu o scrisoare a mea, în care îl im-

generalul de Gaulle — în fața îngrijorării mele din ce în ce mai mari — îi scrisese lui Eisenhower, subliniind necesitatea de a nu se abandona Strاسبourgul și arătându-i ce mijloace militare mai putea să-i pună la dispoziție pentru a menține frontul în Alsacia. Tot atunci, de Gaulle îi scrisese

zenta ea în acea zi pe front, că era imposibil să se ia altă hotărâre decât aceea adoptată de Eisenhower.

Efectiv, primisem știri alarmante de la generalul Schwartz, guvernatorul militar interimar al Strاسبourgului și, de asemenea, de la generalul Leclerc, ale cărui forțe erau staționate în rezervă în stînga Armatei 1 franceze a lui de Lattre. Erau informațiile obținute de serviciile noastre, care lăsau să se prevadă o ofensivă a naziștilor pe acel front. La Strاسبourg, populația începea să dea semne de neliniște, aflînd zvonul despre o retragere generală pînă la crestele Vosgilor. Cînd Bedell Smith mi-a confirmat că, într-adevăr, aceasta era decizia adoptată, dar care ar fi intrat în vigoare abia la 5 ianuarie 1945, discuția noastră a luat tonuri furtunoase.

I-am precizat că o asemenea decizie, operantă într-un timp atît de scurt, era absolut inadmisibilă pentru guvernul francez, cu atît mai mult cu cît ea implica și evacuarea orașului Mulhouse. Am adăugat că a abandona Alsacia de jos și porțiunea pe care o cucerisem deja de-a lungul Rinului însemna să se lase locuitorii alsacieni, pe care Leclerc și de Lattre îi eliberaseră cu atîtea sacrificii și cu atîta eroism, la discreția naziștilor. Fără îndoială, aceștia se vor da la cele mai crunte represalii. Dar Bedell Smith o ținea una, insistînd asupra caracterului logic al deciziei, adoptate tocmai în lumina faptului că linia frontului unde lupta grupul de armate al lui Devers era prea întinsă și prea sinuoasă, în timp ce comandamentul suprem se vedea obligat să aducă întăriri în Ardeni, unde ofensiva hitleriștilor continua.

I-am replicat că, dacă aș opera în Arizona sau în Texas, nici eu nu m-aș sinchisi de o retragere de 300 kilometri, dar că, aici, în Europa, și cu atît mai mult în Alsacia, o repliere de numai 50 kilometri putea să aibă consecințe dintre cele mai grave din punct de vedere psihologic și politic. În plus, am adăugat, nu prea înțelegeam graba comandamentului suprem de a-și asigura rezerve pentru bălălia din Ardeni, întrucît examinarea situa-



Noiembrie 1944. Trupele franceze pe direcția Strاسبourg

ploram pe generalul Devers să apere Strاسبourgul, du Vigier a ajuns a doua zi la de Lattre. Acesta l-a informat că a primit, într-adevăr, de la Grupul 6 armate, din care făcea parte și Armata 1 franceză, comandată de el, o instrucțiune prevăzînd o eventuală repliere, în caz că inamicul ar ataca în forță, dar că, după părerea sa, nu era vorba decât de un simplu studiu, în funcție de o ipoteză în care nimeni nu putea crede.

O știre cu efect de bombă

Liniștit, du Vigier s-a dus în seara zilei următoare la Vittel, la generalul Devers. Acolo însă a aflat că inamicul atacase în Sarre și că — prin urmare — ordinul de repliere fusese dat. Această știre, adusă a doua zi la Paris, a avut efectul unei bombe. Încă din ajun,

și generalului de Lattre, precizîndu-i că nu admitea ca Alsacia să fie părăsită fără luptă și că Armata 1 franceză trebuia, dacă va fi cazul, să preia pe contul ei apărarea Strاسبourgului.

După ce a ascultat raportul generalului du Vigier, de Gaulle m-a trimis de îndată la cartierul general al lui Eisenhower, cu misiunea de a-l „scutura” zdrăvăn pe acesta. Am fost primit de Bedell Smith, șeful de stat major, care m-a introdus împreună cu Alexandre de Marenches, aghiotantul meu, în „war-room”¹. Aici se aflau agățate hărțile înfățișînd operațiile de pe front, ținute la zi, potrivit fiecărui raport primit. Amiralul american Kirk se afla de asemenea înăuntru. A asistat și el la întrevvedere. Fără îndoială, Bedell Smith voia să mă convingă, pe baza unui examen amănunțit al situației, așa cum se pre-

¹ „Camera de război”, în engleză în text.

ției de pe acel front indica faptul că ofensiva germană părea oprită încă de la Crăciun.

„Știi ce se va întâmpla — i-am spus lui Bedell Smith — dacă, de acum în trei zile, veți abandona Alsacia, lăsând pe nefericiții ei locuitori pradă răzbnării crude a Gestapoului lui Himmler? Ei bine, Hitler o să-și pună toate trompetele în funcțiune, pentru a umple lumea că, dacă Germania a pierdut la un moment dat o parte din «trupul ei», adică Alsacia, a fost suficient să declanșeze o contraofensivă în Ardeni, pentru a-și recupera teritoriile pierdute. Veți câștiga în Ardeni, unde, de altfel, câștigul este deja fapt împlinit, dar veți pierde Alsacia, ceea ce va face ca toată lumea să condamne sever comandamentul suprem”.

„Nici un cartuș și nici un litru de benzină”

În focul argumentării mele, am mers chiar mai departe, întrebându-l pe Bedell Smith ce aștepta Eisenhower ca să-i ordone lui Montgomery să-i pună la dispoziție rezervele pe care acesta le avea. Căci era suficient să privești harta bătăliilor în curs, pentru a constata că „Monty” avea încă serioase disponibilități. La toate acestea, Bedell Smith mi-a opus argumentul că generalul Eisenhower era ferm hotărât să dea problemei strategice rezolvarea cea mai logică posibil, fără a ține seama de alte considerente.

Epuizând toate argumentele, i-am mărturisit lui Bedell Smith că generalul de Gaulle dăduse ordin generalului de Lattre să preia asupra lui apărarea Strasbourgului. Era desigur o incitație la nesupunere la ordinele superioare, și Bedell Smith n-a întârziat să mi-o sublinieze. El mi-a declarat că, dacă Armata 1 franceză a lui de Lattre, pusă la dispoziția comandamentului suprem și obligată să asculte de ordinele directe ale generalului Devers, ar face aceasta, ea nu ar mai primi „nici un cartuș și nici un litru de benzină”.

I-am replicat că, în acest caz, generalul de Gaulle era

hotărât să răspundă, interzicând forțelor americane să folosească liniile noastre ferate. Fusesem autorizat de de Gaulle să folosesc această amenințare, atunci când, înainte de a merge la comandamentul suprem, îi spuseseam că, s-ar putea ca, aflând de ordinul de nesupunere dat lui de Lattre, ameri-

Pe de altă parte, generalul Juin mi-a raportat întrevederea pe care a avut-o cu generalul Bedell Smith. Sînt gata să discut în orice moment cu dv. rațiunile de ordin strategic care v-ar putea determina să evacuați a priori Alsacia și o parte din Lorena, după ce forțele americane și franceze,



De Gaulle și Winston Churchill, pe frontul din Vosgi, în iarna lui 1944

canii să amenințe și ei cu înțetarea aprovizionării Armatei 1.

Cu acest schimb de amenințări, întrevederea a ajuns la capăt. Înainte de a ne despărți, Bedell Smith, care părea totuși zdruncinat în convingerile lui, mi-a dat asigurarea că va încerca să-și convingă șeful să schimbe decizia. Totodată am aranjat, pentru a doua zi, o întâlnire Eisenhower-de Gaulle.

În aceeași noapte, generalul de Gaulle a adresat cite un S.O.S. președintelui Roosevelt și premierului Churchill. El a trimis totodată generalului Eisenhower o scrisoare, rămasă faimoasă, care constituia un adevărat ultimatum, întemeiat pe rațiuni dintre cele mai valabile. Iată textul acestei scrisori:

„Paris, 3 ianuarie 1945. Generalul de Gaulle către domnul general Eisenhower, comandant suprem al forțelor expediționare aliate. Foarte secret. Domnule general, am primit scrisoarea dv. din 2 ianuarie.

puse sub comanda dv., le-au smuls prin luptă din mîna inamicului. Generalul Juin l-a pus la curent pe șeful dv. de stat major cu punctul meu de vedere în această problemă. Pe de altă parte, prin scrisoarea mea din 1 ianuarie, v-am comunicat că, după părerea mea, era posibil să păstrăm, la nord de Strasbourg, cel puțin canalul dintre Marna și Rin. Cînd am redactat acea scrisoare, nu cunoșteam întreaga întindere a ordinului de repleire dat de dv. generalului Devers. Dar nimic din ceea ce vi s-a spus din partea mea și nimic din ce v-am scris nu este de natură să vă facă a crede că aprob, din punct de vedere militar, «vederile dv.». Dimpotrivă, trebuie să vă spun, cu toată sinceritatea, că tocmai contrariul este adevărat. În orice caz, sînt obligat să vă comunic că guvernul francez nu poate accepta ca Alsacia și o parte din Lorena să fie evacuate în mod deliberat

și — ca să zic așa — fără luptă, cu atât mai mult cu cât tocmai armata franceză este aceea care se află pe poziție în teritoriile vizate. A consimți la o asemenea evacuare ar fi o eroare din punct de vedere al conducerii generale a războiului, care — pe deasupra comandamentului militar — este de resortul guvernelor aliate, după cum ar fi o eroare din punctul de vedere național francez, care este de resortul guvernului francez. Iată de ce mă văd obligat să reînnoiesc ordinul dat generalului de Lattre de a apăra cu forțele franceze de care dispune pozițiile deținute în prezent și de a apăra, de asemenea, Strasbourgul, chiar dacă forțele americane s-ar retrage. În ce mă privește, regret mult această divergență, care survine într-un moment atât de grav și aș vrea să sper că ea va putea fi aplanată. Sincer al dv. Semnat: de Gaulle".

Răspuns la S.O.S.-ul lui de Gaulle

Cel mai jenat în această afacere era, desigur, de Lattre, căruia un asemenea act de neapănare în plin război îi punează o gravă problemă de conștiință. Tot ce putea el face era să expună această problemă generalului de Gaulle. Printr-o telegramă cifrată, el a anunțat, mai întâi, că primise din partea generalului Devers ordin să execute replierea la 5 ianuarie, în cursul dimineții. A adăugat că gât fiind că Armata 1 franceză constituia cu flancul ei drept pivotul armatelor aliate și trebuia, totodată, să acopere și toate legăturile spre Mediterana, apărea necesitatea ca hotărârea de a apăra Strasbourgul să fie luată cu extremă urgență și pe baza unui acord între guvernul francez și comandamentul suprem aliat.

Această sugestie n-a prea avut aerul să-i placă lui de Gaulle. Ea pica, într-adevăr, foarte prost după recentele ciocniri provocate de decizia de repliere. Dar, în telegrama sa, de Lattre preciza: „În orice

caz, puteți fi sigur că vreau să apăr Strasbourgul și că, în acest sens, voi pune la bătaie toate mijloacele de care dispun". Efectiv, el luase deja toate măsurile ce se impuneau și veghea, cu energia-i obișnuită, la aplicarea lor, fără ca nici un minut să fie irosit.

La S.O.S.-ul generalului de Gaulle, președintele Roosevelt a răspuns, în dimineața de 3 ianuarie, că înțelegea neliștita acestuia, dar că, aflându-se departe de teatrul de război, nu putea decât să se bazeze pe hotărârile comandantului suprem, în a cărui înțelepciune avea toată încrederea. În ce-l privește, Churchill a răspuns pur și simplu că va merge în persoană să stea de vorbă cu Eisenhower. Și, într-adevăr, când, în după-amiaza de 3 ianuarie, generalul de Gaulle, însoțit de mine, a sosit la cartierul general al lui Eisenhower de la Versailles, instalat în fostul adăpost construit pentru Hermann Göring, l-am găsit pe Churchill acolo. De cum ne-a văzut, ne-a spus că totul era aranjat, că Strasbourgul nu va fi abandonat, ceea ce, câteva clipe mai târziu, ne confirma și Eisenhower.

Nici n-a fost nevoie de vreo dezbateri. S-a decis doar că eu și generalul Bedell Smith vom pleca a doua zi la Vittel, la punctul de comandă al generalului Devers, comandantul Grupului 6 armate, cu scopul de a-l ajuta pe acesta, cu propunerile noastre, să găsească soluțiile impuse de situația concretă pentru a câștiga bătălia de apărare, fără a evacua Strasbourgul, și a se replia pe crestele Vosgilor.

Înainte de a pleca, Churchill l-a rugat pe de Gaulle să treacă împreună cu el într-o cămaruță situată alături de biroul lui Eisenhower. La un semn al lui de Gaulle, am intrat și eu acolo și am asistat la discuția care a avut loc. Ca introducere în subiect, Churchill a explicat că Eisenhower nu vedea întotdeauna consecințele politice ale deciziilor militare pe care le lua, dar că, în fond, era un excelent comandant suprem și — totodată — un om plin de inimă, așa cum se dovedise și în cazul

Strasbourgului. Dar de Gaulle, încă sub impresia celor două zile teribile pe care le trăise, rămânea cu gura lipită, astfel încât Churchill nu mai știa ce să spună. S-a decis până la urmă să rostească o frază amabilă:

— În sfârșit, domnule general, aveți pielea lui Spears!

Într-adevăr, Churchill tocmai hotărâse să-l schimbe pe generalul englez Spears din Siria, unde acela ne făcea atâtea mizerii, încât de Gaulle ceruse în repetate rânduri retragerea lui. Dar la de Gaulle — același mutism. Disperat, Churchill și-a reluat monologul:

— Ce mai vreți acum? Doriți să vă oferim și funeraliile lui Spears?

De Gaulle a hotărât să răspundă, dar tot pe... mutește. A făcut cu mâna un semn care indica faptul că nu dorea așa ceva, apoi și-a dezlegat, în fine, fălcile, întrebându-l pe Churchill cum a decurs călătoria pe care acesta tocmai o efectuase în Grecia. Fericit să audă, în sfârșit, glasul interlocutorului său, premierul britanic s-a înșeninat brusc, răs-punzînd cu un zîmbet:

— Oh, yes, very interesting, it was good sport, indeed!

— S-a tras, într-adevăr, în dv.?

— Da, și partea cea mai tare e că s-a tras chiar cu armele date de mine.

— Ei, se mai întîmplă și astfel de lucruri, a conchis de Gaulle, după care întrevederea a luat sfârșit.

Urcînd în mașină, alături de Charles de Gaulle, pentru drumul de întoarcere, nu m-am putut abține să nu-i spun că Churchill era în drept să aștepte din partea lui măcar un „multumesc". Mi-a răspuns cu o exclamație dezabuzată, vrînd să însemne „flecaciuri"! După aceea, s-a cufundat, din nou, cu un aer sombru, în meditațiile lui. Era vizibil agasat de tot ceea ce mai avea vreo legătură cu acel penibil incident. ■

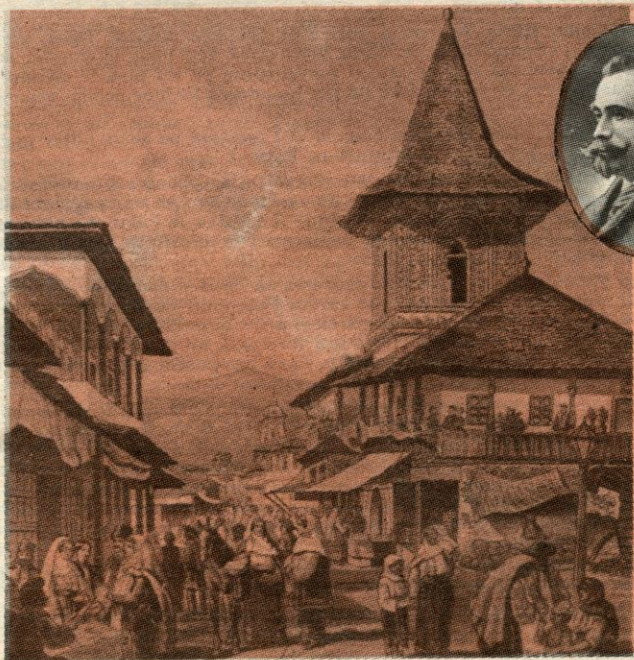
**Introducere, selecție
și traducere
Leon SĂRĂȚEANU**

¹ „O, da, foarte interesant; a fost cu adevărat o vizită plină de învățăminte". În engleză, în text.

1848.

AMINTIRI DIN VREMEA REVOLUȚIEI (II)

IANCU BĂLĂCEANU



Evenimentele revoluționare din 1848 au fost înfățișate de nenumărate ori în paginile revistei, fie prin mărturiile unor participanți, fie prin articole, reportaje sau grupaje de documente¹. Tinăr de numai 20 ani, Iancu Bălăceanu a luat parte la acțiunea revoluționară, mai întâi la București, iar mai apoi la Cimpulung, unde a fost numit prefect de guvernul provizoriu. La Cimpulung, înflăcăratul tinăr și-a îndeplinit rolul de prefect cu multă maturitate și destoinicie, rămânând la post pînă în ultima clipă,

declarînd cu mîndrie că cea din urmă prefectură din țară unde a fluturat tricolorul înainte de invazia trupelor intervenționiste a fost aceea de Muscel.

Rememorînd tîrziu și oarecum detașat evenimentele la care participase în tinerețe, Iancu Bălăceanu recompune un tablou interesant al revoluției din București, semnificativ nu atît prin comunicarea unor date și fapte necunoscute, cît mai ales prin talentul cu care reconstituie atmosfera generală din acele zile.

Precizăm că titlul acestui fragment aparține redacției, notele marcate cu sigla n.a. sînt datorate lui I. Bălăceanu; celelalte note, cuvintele cuprinse între paranteze drepte, ca și versiunea românească ne aparțin; întreruperile de text au fost marcate prin trei puncte.

Dr. Georgeta PENELEA

¹ Magazin istoric, nr. 4,6/1967, 4-6,9/1968, 6,8/1972, 3,6,11/1973, 6/1975, 6/1976, 1-6/1978, 6/1979, 9/1981, 6/1982.

În imagine: Cimpulung-Muscel, așa cum arăta la mijlocul secolului trecut.

Gata să apărăm pământul românesc



Cîteva
dintre
contem-
poranii
lui
Iancu
Bălăceanu

Christian
Tell

... **L**a Islaz¹, mică localitate pe Dunăre, trei patrioți, maiorul Tell, publicistul Eliade Rădulescu și fostul comandant de panduri Magheru, au răscolat batalionul de infanterie încartiruit acolo. Locuitorii războinici ai provinciei, amintindu-și că scoborau din cei care la 1821, sub stindardul lui Tudor Vladimirescu, izgoniseră fanarioții din țară, s-au alăturat mișcării și au pornit cu conjurații spre București. La această veste, Bibescu și-a dat seama că pământul i se clatină sub picioare și, prost inspirat, în loc să rămână stăpîn pe situație și să acționeze energic, s-a dus la cazarma regimentului de infanterie, a adunat ofițerii și soldații și le-a spus că un grup de nebuni voia să aducă asupra țării toate nenorocirile ocupației străine, pregătind față de revoluția și dorind să răstoarne tronul și instituțiile pe care se întemeia acesta. După ce le-a vorbit o vreme astfel, i-a întrebat dacă se poate crede în regimentul lor².

Din rîndurile lor s-a desprins atunci un om scund de statură, căpitanul Fărcășanu, care, salutînd, i-a răspuns:

— Doamne, Măria Voastră a vorbit de ocupație străină. Dacă această nenorocire se va întîmpla, armata speră că Măria Voastră vă veți pune în fruntea ei ca să apărați pământul românesc. Să știți că atunci puteți conta pe noi pînă la ultimul om. Dar dacă Măria Voastră vrea să se slujească de noi împotriva fraților noștri, atunci să nu conteze pe armată!

Nefericitul Bibescu n-a avut energia să-l aresteze pe acest ofițer în fața regimentului; s-a urcat în trăsură și s-a întors la Palat...

Cîteva elevi ai școlii militare iau Constituția³ pe care Comitetul [revoluționar] o tipărise în тайнă și se duc s-o citească în mahalalele cele mai populate ale Bucureștilor. Lumea năvălește din toate părțile, strigînd: „La Palat, la Palat, s-o semneze domnitorul!” O mulțime de 15-20 000 de oameni neînarmați se îndreaptă spre Palat în urma elevilor școlii militare.

Vodă Bibescu nu avea pentru apărarea sa decît o companie de infanterie, care era de gardă, și șase tunuri așezate spre curtea Palatului. Garda lasă poporul să pună mîna pe tunuri. O delegație, avînd în frunte elevi ai școlii militare, urcă la Bibescu și îi citește Constituția. Bibescu semnează și, pe loc, formează un guvern din care făceau parte Goleschi, Brătianu și Rosetti, toți cei care la Paris începuseră „ab ovo” opera ce se desăvîrșea acum!

Judecînd după sentimentele sale personale, se poate susține că, semnînd Constituția, Vodă Bibescu era de bună credință și ar fi dorit să-și continue domnia în condiții schimbate. Dar toți cei care îl înconjurau — rude, prieteni, conservatori, într-un cuvînt partida rusească — încercau să-i arate că actul din 11 iunie va avea urmările cele mai funeste pentru țară. La fel gîndea și principesa, încît Bibescu s-a temut de ce făcuse și pește cîteva zile [13/25 iunie], convocînd partida liberală la care apelase, i-a încredințat puterea și, însoțit de aghiotantul său, fratele meu [Constantin] colonelul, s-a îndreptat spre Brașov, în Transilvania.

Această plecare la lumina zilei a avut loc fără nici un incident și călătoria s-a desfășurat prin Cîmpulung în chipul cel mai liniștit.

După abdicarea și plecarea domnitorului, ministerul a luat numele de „guvern provizoriu”...

În această perioadă a fost constituită garda națională, unde se înțelege că am intrat și eu și al cărei șef a fost numit colonelul Șcarlat Crețulescu, care, cu toate că servise în armata rusă, rămăsese bun patriot. Guvernul a trimis comisari în toate județele... însărcinați cu răspîndirea ideilor cuprinse în Constituție. Țara era cu desăvîrșire liniștită, munca cîmpului nu fusese întreruptă și se putea spera că se va ajunge fără convulsii la rezultatele dorite...

Printre noii prefecți numiți de guvernul provizoriu, cel de Cîmpulung (județul Muscel), un fost profesor, fusese alungat de populația acestuia oraș; a fost îndatî înlocuit de d. Ianu, care, la rîndul său, a fost silit să fugă din cauza unei răscoale a „slujitorilor”⁴ [în românește în text]. La București, începuse deja să se vorbească de aceste două incidente, cînd am fost chemat la guvernul provizoriu și colonelul Nicolae Golescu, ministrul de interne, mi-a spus:

- Dragul meu Bălăceanu, te-am chemat pentru că avem nevoie de tine.
- Pentru ce?

¹ Magazin istoric, nr. 6/1968.

² Este același regiment care în momentul intrării turcilor în București, cîteva luni mai tîrziu, s-a sacrificat apărîndu-și cazarma — n.a.

³ Magazin istoric, nr. 3/1978, 6/1982.

⁴ Slujitorii erau un fel de jandarmierie recrutată din județ. Nu făceau serviciu decît o săptămînă pe lună. Veneau cu caii lor, iar guvernul le dădea armele: erau scutiți de orice dare — n.a.



I. Brătianu

— Ca să te duci să restabilești ordinea la Cimpulung, acest oraș... de unde sînt izgoniți toți prefectii noștri.
 — Atunci, trimiteți-le trupe acolo, n-aveți nevoie de mine!
 — Nu, un prefect trebuie să restabilească ordinea și te rugăm să primești acest post. Și mai ales trebuie să pleci chiar astăzi seară. Am trimis o ștafetă maiorului Pleșoiu, pe care ai să-l întâlnești pe drum. Te cunosc și sînt sigur de rezultatul misiunii tale. Uite-ți numirea.

Apoi mă îmbrățișă, fără să-mi dea timp să mai înșir vreuna din numeroasele obiecții pe care le aveam împotriva numirii unui prefect de 20 de ani într-un județ recunoscut ca greu de cîrmuit. Totuși cum era și puțin o chestiune de amor propriu, am primit. Două ore mai tîrziu, ajuns acasă, după ce rezolasem unele probleme la minister, am găsit caii de poștă și am plecat avînd un subofiter de jandarmi pe capra trăsorii.

Aveam timp îndestul să reflectez înainte de a ajunge la stația de poștă unde mă aștepta maiorul Pleșoiu cu batalionul său¹. Cînd s-a apropiat de mine i-am spus:

— Dragă maiorule, mă grăbesc grozav și cum eu sînt cu trăsura iar voi pe jos, rămîneți aici pentru că n-am nevoie de voi.
 — Nu se poate, e împotriva ordinelor pe care le-am primit.
 — Sînteți la ordinele mele acum?
 — Da!
 — Ei bine, vă ordon să nu mă însoțiți!
 — E o nebunie să vă expuneți astfel, singur, să fiți insultat și poate chiar maltratat de turbații aceia!
 — Dacă sînt singur nu mă tem de nimic, în vreme ce dacă veniți cu mine, voi fi îngrijorat mai mult pentru dumneata și oamenii dumitale decît pentru mine.

Maiorul a fost silit să se supună și mi-am continuat drumul spre Cimpulung în galopul celor opt cai.

La ultima poștă, surugii întrebîndu-mă unde să oprească în oraș, le-am spus că la postul de poliție, căci de acolo numai șeful singur știa de numirea mea. Trei ore mai tîrziu mă opream în fața postului de poliție din Cimpulung...

Șeful de post veni să se prezinte și mă trezii în fața unui om mărunt, negru ca o cîrțiță, dar ale cărui trăsături energice mi-au plăcut. După felul în care mi-a vorbit despre evenimentele care avuseseră loc la Cimpulung am înțeles că administrația nu-și mai putea permite să facă vreo greșală.

Sub pretext de holeră, o ceată de reacționari și agitatori bine cunoscuți la București, se refugiaseră la Cimpulung. Ei exercitau o influență extrem de puternică asupra boierilor și burghezilor din oraș și cum populația acestui județ este destul de iute din fire, nu le-a fost greu să-i îndemne la toate excesele...

I-am fost recunoscutor „*polițaiului*” [în românește în text] pentru prezentarea limpede a situației pe care mi-a făcut-o și i-am dat întîlnire pe seară la prefectură, unde m-am dus să cinez. Pînă seara n-am primit pe nimeni; cînd a venit șeful poliției i-am dat o listă de boieri veniți din București (între care erau chiar și rude de ale mele, Fălcoienii). I-am spus să se ducă separat la fiecare din acești domni și să le aducă la cunoștință, în forma cea mai curtenitoare, ordinul primit de căpitanul de poștă ca să le pună la dispoziție ori cîți cai ar avea nevoie, avînd 24 de ore răgaz ca să-și formuleze cererea; după acest răstimp, caii aveau să le fie trimiși acasă.

— Și după aceea?, a întrebant polițaiul.

— După aceea nimic, am răspuns.

S-a înclinat; înțelese.

Pe de altă parte, am adăugat, să convocî toate notabilitățile orașului Cimpulung la primărie. Țin să-i cunosc și să mă înfățișez înaintea lor. Vreau să le explic motivele numirii și sosirii mele aici...

Cînd am ajuns la primărie, unde erau adunate notabilitățile orașului și cîțiva boieri din împrejurimi, m-am mîrginit să le spun că fusesem numit prefect nu numai ca să restabilesc ordinea, dar și ca să aflu toate motivele de nemulțumire pe care le puteau avea față de administrația trecută.

— Sînt hotărit, am spus, să dau satisfacție tuturor doleanțelor îndreptățite, căci am depline puteri pentru aceasta. Aș fi putut intra în orașul dumneavoastră în fruntea a 500 de oameni...

— Știm! Știm!

— ...dar am venit singur ca să vă dovedesc încrederea mea și să arăt că nu vă consider oamenii dezordinii. Sînt prefect al revoluției și trebuie să aplic toate principiile pe care le-ați citit în Constituție...

Am toate motivele să cred încă și acum (1909) că administrației mei erau la fel de mulțumiți de mine pe cît eram eu de ei... ■

(Va urma)

¹ Am întîlnit batalionul la răscrucea drumului spre Tîrgoviște, de unde venise în marș forțat—n.a.



C.A.
Rosetti

Republica Populară Democrată Coreeană

1948-1988:

MESAJUL ISTORIEI



Poporul coreean, unul dintre cele mai vechi din Asia și din întreaga lume, locuiește același teritoriu de peste cinci milenii, făurindu-și, de-a lungul veacurilor, unitatea de limbă (din familia limbilor altaice), de tradiții și de cultură. El și-a păstrat ființa națională, în ciuda deselor înfruntări cu forțe străine, mult superioare material și numeric.

În ultimii ani, au fost scoase la lumină mărturiile străvechi ale existenței omului în Peninsula coreeană¹. Într-o grotă de calcar din apropierea Pyongyangului (Phenian), s-au descoperit vestigiile paleolitice atestând prezența omului în urmă cu 400 000-600 000 ani. Această parte de lume poate fi deci considerată unul dintre cele mai vechi leagăne ale omenirii. Alte urme, datînd din aceeași epocă și probînd folosirea de către om a focului și a uneltelor de piatră, s-au găsit în mai multe zone ale țării.

Între sec. I și IV e.n. triburile autohtone au format — cum rezultă din mărturiile arheologice — trei state: Koguryo (în nord), Paekche (în vest) și Silla (în est), state între care, la jumătatea veacului IV, a izbucnit o înverșunată luptă pentru hegemonie, încheiată cu victoria statului Koguryo. Între anii 413 și 491, în vremea domniei suveranului Chungsu, Koguryo va domina viața politică a Coreei, capitala stabilindu-se la Pyongyang.

În anul 668 — menționează cronicile — s-a realizat unirea celor trei regate, sub hegemonia statului Silla și, totodată, unitatea poporului coreean, pe baza comunității sale de origine, de limbă, de teritoriu, de viață economică și spirituală. A urmat o perioadă îndelungată de înfruntări cu forțe străine, mult superioare numeric, care căutau să subjuge Coreea. Opt ani a durat stăpînirea chineză (668-676), teritoriile cucerite formînd două guvernaminte cu capitalele la Pyongyang și Sabi. În anul 676, sub presiunea mișcărilor de eliberare, forțele chineze au fost constrînse să se retragă, aproape întreg teritoriul Coreei

¹ Mircea Moarcăș, *Simboluri coreene*, Editura militară, 1981.

Vestigiile ale fortăreței de pe Muntele Dieungbang, construită în epoca statului Koryo (928-1392)

rămânind unificat, pentru 250 ani, în cadrul statului Silla (cu capitala la Kyongju), care a dobândit controlul asupra întregii Peninsule coreene.

În statul feudal Silla s-au cristalizat elementele proprii monarhiei absolute: suveranul și-a construit palate și morminte fastuoase, un corp central administrativ, numit chip-sabu, a fost însărcinat cu executarea decretelor regale, feudali au primit recompense în bani și în loturi de pământ. Ulterior, controlul monarhiei asupra ținuturilor dominate de feudali s-a redus. Odată cu înflorirea budismului, adoptat ca religie de stat din sec. VI, au început să se înalțe temple și sumptuoase opere de artă.

Veacul VIII a fost marcat de numeroase conflicte și războaie pentru succesiune între feudali din statul Silla, care au constituit în provinciile puternice familii ce aveau să răstoarne despotismul monarhic. În anul 892, unul dintre conducătorii răsculaților a întemeiat un nou stat, Hubaekche, cu capitala la Wansan, iar 26 ani mai târziu s-a constituit un altul, denumit Koryo, în nord, cu capitala la Songdo (Kaesong).

Cronica anului 935 a înscris o nouă unificare a Peninsulei coreene, de data aceasta în cadrul statului Koryo. Clasa conducătoare era constituită din stăpînii castelelor din provincii și din foștii aristocrați ai statului Silla, destrămat. Un mijloc important de menținere a rangului social și politic în noul stat erau căsătoriile între familiile ce aparțineau dinastiilor regale. Pînă la al cincilea sau al noulea grad de rudenie, fiii unei familii nobile primeau posturi oficiale, exclusiv în virtutea originii lor sociale.

În veacul XIII, peninsula a căzut sub stăpînirea mongolilor. În 1259, în urma unor repetate invazii ale acestora, începute în 1231-1232, sub conducerea lui Ögöday, Coreea a recunoscut suzeranitatea hanului mongol, care a durat pînă în 1370, cînd regele Kongmin a eliberat-o de sub dominația mongolă. În epoca următoare, cultura a cunoscut un

impresionant avînt. În 1420, s-a înființat Academia regală, la care numeroși tineri s-au angajat la studii și cercetări. Au apărut coduri de legi, statul fiind împărțit în opt provincii administrative, conduse de guvernatori numiți de guvernul central.

Sfîrșitul sec. XVI avea să aducă țării invazii pustioaie ale feudailor japonezi (1592-1596 și 1597-1598), care au fost respinse cu prețul unor mari sacrificii. Stăpînirii mongole i-a urmat, în 1637, cea munciuriana. Regele s-a recunoscut vasal al Imperiului chinez, statut care s-a păstrat vreme de 250 ani. Această perioadă este străbătută de un șir de lupte ale poporului coreean împotriva agresiunii și ocupației, între care se distinge marea revoltă țărănească din 1893-1894, care a cuprins toate provinciile din sudul peninsulei. Sub pretextul înăbușirii ei, Japonia a debarcat trupe în Coreea, ceea ce avea să determine declanșarea războiului japono-chinez, din 1894-1895, încheiat cu victoria niponilor. Conform tratatului încheiat, Coreea devenea formal independentă. Dincolo însă de aspectul declarativ al documentului, Japonia pregătea condițiile subjugării depline a Coreei, ceea ce se va și întîmpla, în 1910, cînd a anexat-o.

Perioada care a urmat — pînă în anul 1945, anul eliberării Coreei — a fost perioada cea mai agitată și mai încărcată de evenimente. La lupta împotriva ocupației și asupririi imperialiste, pentru libertate, a participat întregul popor coreean. Marea mișcare grevistă cu caracter antiimperialist și antifeudal, a cărei flacără s-a aprins la Seul, la 1 martie 1919, și care apoi a cuprins întreaga țară, marile greve muncitorești organizate de Partidul Comunist Coreean, al cărui act de naștere a fost semnat în aprilie 1925, și, în sfîrșit, eroicele lupte de partizani din timpul celui de-al doilea război mondial, conduse de comuniști și avînd drept comandant suprem pe cel ce avea să devină eroul național al poporului coreean, președintele Kim Ir Sen, constituie pagini de neperitoare glorie, care fac

parte integrantă din istoria luptelor popoarelor pentru eliberare și independență națională. În acest cadru se înscrie și proclamarea, la 9 septembrie 1948, a Republicii Populare Democratice Coreene, eveniment istoric de la care poporul coreean sărbătorește patru decenii.

Relațiile de strînsă prietenie și colaborare pe multiple planuri statornicite între popoarele română și coreeană, în aceste patru decenii, se desășoară sub auspiciile istoricului dialog la nivel înalt al conducătorilor celor două state socialiste. Relevînd profunde semnificații ale acestor relații, în cuvîntarea rostită la 14 octombrie 1985, cu prilejul vizitei oficiale făcute cu tovarășa Elena Ceaușescu în R.P.D. Coreeană, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, aprecia: „În anii socialismului, relațiile româno-coreene au cunoscut o dezvoltare tot mai puternică, s-au întărit continuu în lupta pentru edificarea noii orînduiri, pentru dezvoltarea economico-socială liberă și independentă a țărilor noastre. Se poate spune deci că relațiile dintre țările și popoarele noastre au temelii trainice, de nezdruccinat, bazîndu-se pe Tratatul de prietenie și colaborare româno-coreean, pe principii socialiste, pe deplină egalitate în drepturi, respect al independenței și suveranității naționale, neamestec în treburile interne și avantaj reciproc, pe înțelegere și colaborare româno-coreeană, pe idealurile popoarelor noastre de a-și făuri o viață liberă, demnă, fericită.

Îmi face o mare plăcere să subliniez, și de la tribuna acestui mare miting, că un rol hotărîtor în întărirea prieteniei și colaborării româno-coreene l-au avut și îl au relațiile personale, de profundă stimă și prețuire, statornicite de multă vreme între mine și prietenul meu apropiat și al poporului român, tovarășul Kim Ir Sen. De fiecare dată, întîlnirile și convorbirile noastre s-au înscris ca momente de cea mai mare însemnătate în bogata cronică a tradiționaliei prietenii româno-coreene.”

ARTĂ KOKURYO, SILLA ȘI KORYO

RIM SANG DJONG



Frescele din mormintele Kokuryo¹, care și-au păstrat nealterate culorile, în ciuda secolelor care au trecut peste ele, reprezintă cele mai valoroase piese artistice între cele din antichitatea și evul mediu coreean, o operă reprezentativă pentru artele vremii, în general. Ele își au rădăcinile în zestrea culturală coreeană din antichitate, veacurile VI și VII marcând un salt în tehnica lor de execuție.

Pînă în prezent au fost descoperite peste 70 morminte decorate cu fresce Kokuryo, răspindite pe o arie întinsă, din zona Tongkeou, de pe malul drept al râului Amnok,

în bazinul râului Daidong, din apropierea capitalei, Pyongyang și pînă la regiunea Anak, din provincia Hwanghai de Sud.

Zidurile mormintelor sînt durate din piatră și, uneori, din granit sau marmură, bine lustruită, pe care au fost apoi pictate frescele. Galeria ce conduc la camera funerară, poarta și plafonul sînt toate decorate cu imagini pictate. Frescele de pe plafon reprezintă corpuri cerești, soarele, luna, stelele și constelații sau motive florale, între care predomină floarea de lotus. Pe grinzile susținătoare și pe pereții figurează desene diferite, care ilustrează scene de viață cotidiană, animale fantastice și *sasinul* (un animal-zeu, care păzește cele patru puncte cardinale).

Interioarele mormintelor sînt amenajate asemenea caselor de locuit, deoarece nobilii din Kokuryo credeau în nemurirea sufletului. Aici se găsesc atît portrete ale regilor și demnitarilor defuncți, cît și reprezentări ale oamenilor de rînd angajați în competiții sportive sau în acțiuni distractive. Sînt înfățișate, de asemenea, animale domestice și obiecte de uz cotidian, cu alte cuvinte, elemente legate de viața de zi cu zi a oamenilor din Kokuryo.

Frescele din mormîntul nr. 3 din Anak, mormîntul unui rege din Kokuryo, construit la mijlocul veacului IV, relativ bine conservate, sînt cele mai mari. Aceea din încăperea vestică a antecamei reprezintă scene din viața desfășurată în încăperile defunctului rege. În centrul peretelui este pictat regele, supradimensionat — în comparație cu vasalii și funcționarii care îl înconjură — așezat într-o poziție maiestuoasă, înveșmîntat cu un *durumaki* (un caftan național), purtînd pe cap o diademă, iar în mînă un evantai, confecționat din pene. Fundalul reprezintă o cameră luxoasă, decorată cu draperii. Costumul pe care îl purta monarhul era denumit *otchai* (cinci culori), iar podoaba capilară *baikrakwan*. La stînga regelui, un funcționar avînd într-o mînă un *hol* (obiect confecționat din fildeș sau lemn, care se purta cu ocazia audiențelor la suveran), iar în cealaltă o pensulă, este gata să primească indicațiile monarhului. Alături de el se află o femeie ținînd un *hol* cu ambele mîini. În dreapta regelui, se găsesc un bărbat, cu o coală de hîrtie liniată în mînă, pe care sînt scrise litere, și un altul, care poartă un *hol*.

Pe zidul sudic este pictată regina într-o *ichima* (fustă națională) lungă și plisată, și o *djeugori* (vestă națională), de asemenea lungă, de culoare violetă, cu motive de nori și frunze împletite. Minecile, de culoare verde, au un paspoal galben. În stînga și dreapta ei se află doamne de onoare. Pe zidul de vest al antecamei-

¹ Reproducem acest text, într-o formă prescurtată și cu titlul redacției noastre, din lucrarea *Aperçu sur la culture coréenne* (Editions en langues étrangères, Pyongyang, 1979).

rei este redată garda regală. Toate aceste scene stau mărturie luxului în care trăiau regele și regina.

Pe peretele de est al antecamerei sînt pictate scene de *sireum* (lupte coreene), iar în încăperea din estul antecamerei se pot vedea vase și alte obiecte de gospodărie și scene de muncă — femei care învîrtesc o moară de picior, vîntură cerealele și spală vasele. Costumele s-au transmis, fără nici o schimbare, pînă în zilele noastre.

Pe peretele galeriei din nord este pictat un mare cortegiu regal. Fresca redă grandoarea, strălucirea și amploarea unei asemenea deplasări regale: ea reprezintă peste 250 persoane aflate în mișcare.

În încăperea interioară sînt reprezentate persoane care cîntă la *weulkeum* și *toungso* (instrumente muzicale naționale); pe plafon au fost desenate ghirlande împletite din frunze și flori de lotus, precum și simboluri ale soarelui și lunii.

Siliți să facă față unor permanente agresiuni externe, oamenii statului Kokuryo au manifestat un interes special pentru arta militară. Încă din copilărie, erau învățați să alerge, să călărească, să tragă cu arcul, să mînuie sabia, lucru surprins și în imaginile descoperite.

Frescele *Vîndătoarea din Mormîntul dansului* și din mormîntul din comuna Yak-su, fresca *Sireum* din *Mormîntul sireum* și fresca *Lupta cavalerilor* din *Mormîntul cu trei sîli* constituie exemple ilustrative pentru atenția ce se acorda pregătirii militare de către populația din Kokuryo.

Frescele din Kokuryo se disting prin strălucirea și frumusețea coloritului. Dacă la început artiștii au folosit cu precădere ocru, ocru maroniu, ocru roșu, mai târziu le-au adăugat indigoul, albul

și verdele. Materia primă a culorilor fiind, după toate aparențele, de origine minerală, coloritul s-a menținut în perfectă stare, frescele păstrîndu-și frumusețea și prospețimea culorilor, în ciuda secolilor care au trecut peste ele.

Artizanii din statul Silla aveau o desăvîrșită tehnică de prelucrare a aurului. Între multele coroane din aur datînd din statul Silla se distinge cea găsită în *Mormîntul coroanei de aur*, în localitatea Kyeungdjou. Această splendidă podoabă confecționată din aur fin, datează din veacul IV sau V. Are înălțimea de 44,5 cm, diametrul de 19 cm și este executată din plăci miniaturale de aur, ornamentate cu peste 100 piese de jad curbate și nenumărate plăcuțe din aur, numite *boyo*. Artizanii din statul Silla au reușit să le monteze în așa fel, încît, la cea mai mică mișcare, aceste *boyo* se lovesc una de cealaltă, prin atingerea lor obținîndu-se un clinchet foarte plăcut.

Alături de coroană au mai fost găsite circa 70 perechi de cercei, mai multe inele cu incrustații și citeva pandantive, în diferite forme; de pește, plate, cubice etc. Cerceii sînt lucrați cu fire delicate din aur și cu granule de aur, avînd diametrul sub un milimetru, și sînt ornați cu giuvaeruri, pentru a produce efecte coloristice. Coroana de aur servea regelui din statul Silla drept simbol al puterii și demnității sale.

In epoca feudală, porțelanurile Koryo — devenite sinonime cu numele de Coreea — au ocupat un loc de frunte în arta prelucrării ceramicii. Artizanii din Koryo au continuat tradițiile tehnicii de prelucrare din statul Silla: lucrau cu smalț galben, verde și albastru azuriu, iar mai târziu au produs porțelanul albastru (de culoarea jadului albastru), imprimîndu-i forme grațioase, elegante, pline de prospețime și noblețe.



Ceainic din perioada Koryo

În p. 48: porțelanuri din aceeași epocă, de la Kaesong, capitala statului

Animați de dragoste pentru frumusețea patriei lor, artizanii din Koryo se inspirau din pitorescul peisajului coreean. Cele mai reprezentative porțelanuri sînt cele de culoarea jadului albastru, care au fondul de culoarea cerului senin al Coreei. Ele prezintă o foarte mare varietate de forme: ceainice și alte recipiente cu forme de mugure de bambus, de granate sau de pepene, flacoane pentru tuș în formă de porumbel, tămielnițe semănînd cu girafe așezate, suporturi de pensule în formă de cap de dragon și altele. Toate aceste obiecte sînt expresia originalității artizanilor din Koryo.

Din veacul XII datează un ceainic în formă de mlădiță de bambus, o capodoperă a meșterilor coreeni. Culoarea verde, translucidă și diafană transpare pe un fond de gri lăptos, ce are în compoziție pigmenți de fier. Motivele decorative incrustate cu eleganță în alb, roșu, negru și alte culori — reprezentînd rațe, giște sălbatice, cocori, flori sau fluturi, struguri — pe fondul culorii jadului, adaugă eleganță porțelanurilor din Koryo, bine cunoscute peste granițele Coreei. ■

Selectie și traducere:
Ana BUDURA

SEPTEMBRIE
1938

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Timpul din 26 septembrie reproduce un articol din ziarul parizian *Mariane* semnat de un corespondent ocazional și în care se afirmă că ultimul vlăstar al lui Voltaire trăiește în România: „Stancelova e un sătuc din Banat, se spune în articol, provincie bogată. Sătul e locuit de români, de sirbi și de unguri, care, spre deosebire de ce se petrece acum prin alte părți, trăiesc în cea mai bună înțelegere. În colțisorul acesta îndepărtat mi-a fost dat să-l descopăr pe ultimul descendent al lui Voltaire, care a fost una din cele mai luminate minți ale umanității din toate timpurile. Urmășul marelui filosof este de altfel mîndru de strămoșul lui și păstrează, pe cît cu putință în simpla viață de țărăn pe care o duce, tradițiile neamului din care se trage.

O simplă întîmplare a făcut să dau peste omul meu în cursul unor plimbări pe care le făceam prin regiune. Trebuind să mă opresc pentru cîteva ore în sătucul Stancelova m-au atras niște „aplicații de vînzare” aflate la intrarea primăriei, când am fost izbit de vederea unui nume cîndat: Jean Volter. Interesindu-mă în sat de insul care purta acest nume, aflai că este un țărăn care „nu se potrivea cu ceilalți”. În continuare, autorul articolului relatează înfîințirea cu Jean Volter: „De cum am intrat pe poartă, am zărit un bătrînel care, cu luleana în gură, lucra în grădină. Își spusel că sînt surprins de numele care, fonetic, suna la fel cu acela al unui mare francez; el îmi tăle vorba «Sti! Vrei să spui filosoful Voltaire. Apoi acela îmi e străbunic. Moșul meu, Aronet, văr primar cu filosoful și-a schimbat și el numele acela de Voltaire. Nu știu cum se făcu că tatăl meu a primit pămînt în Stancelova, iar eu m-am născut aici. Numele, tata îl scria Volter, căci altfel nu-l puteau pronunța bine oamenii de pe aici. Și

„Omenirea trece prin mari emoții. Vacanțele de vară nu au mai fost vacanțe liniștite, pentru cei ce sînt îngrijorați de soarta lumii¹”, scrie ziarul *Timpul*, referindu-se la gravele evenimente care au loc pe plan internațional. Toate cancelariile diplomatice din Europa — informează ziarul amintit — trăiesc clipe de încordare. Situația internațională, așa cum a evoluat în ultimele zile, pricinuieste cele mai mari îngrijorări. Germania amenință de data aceasta Cehoslovacia.

Relevînd îngrijorarea cu care opinia publică din țara noastră urmărește evenimentele ce se desfășoară pe plan internațional, presa relatează, totodată, despre acțiunile întreprinse de guvernul român în sprijinul Cehoslovaciei aflată în fața agresiunii iminente a Germaniei hitleriste. România se manifestă astfel — în acele grele împrejurări — drept cel mai fidel aliat al Cehoslovaciei din Mica Înțelegeră.

Solidarității maselor populare din România cu poporul cehoslovac îi dă o înaltă expresie poziția lucidă a comuniștilor români. „Considerăm de datoria noastră să încadrăm poporul nostru, în mod egal, pe muncitori, pe țărani, pe burghezi, în lupta Republicii Cehoslovace împotriva fascismului hitlerist, să facem tot posibilul pentru a ajuta la apărarea democrației, independenței și libertății popoarelor acestei republici pașnice și prietene — se arată în *Hotărîrea* din 19 septembrie a Comitetului regional Ardeal și Banat al P.C.R. Noi facem acest lucru pentru că știm că atunci cînd Cehoslovacia își apără independența și libertatea, ne apără și pe noi. Atunci cînd noi apărăm independența și libertatea Cehoslovaciei, ne apărăm pe noi înșine, apărăm pacea Europei împotriva dușmanului nostru comun, a fascismului hitlerist”. Sprijinul poporului nostru în apărarea Cehoslovaciei este exprimat și de acțiunea unui grup de intelectuali în frunte cu N.D. Cocea, care, în septembrie 1938, înființează „Societatea de apropiere culturală cehoslovacă-română”, cunoscută publicului sub denumirea „Amicii Cehoslovaciei”; aceasta inițiază numeroase întruniri, conferințe, campanii în presă etc.

Arătînd scopurile asociației, ziarul *Lumea românească* din 22 septembrie scrie: „Un grup de intelectuali români, în frunte cu dl. N.D. Cocea, în dorința de a strînge legăturile cu intelectualii și exponenții opiniei publice cehoslovace, tocmai în momentul cînd cultura și civilizația sînt mai grav amenințate, a luat inițiativa înființării unei societăți de apropiere cehoslovaco-română”. Presa publică și un apel al societății.

În ziarul *Timpul* din 26 septembrie, Grigore Gafencu publică articolul *Politica noastră de pace* în care se subliniază între altele: „Ro-

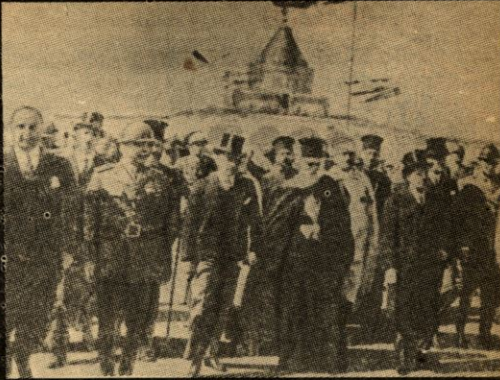
¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele din zărele sau din însemnările vremii. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții, cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

¹ Adevăratul nume al lui Voltaire



Imagini
de la manifestările
sărbătorești
prilejuate
de lucrările
congresului ASTREI,
care au loc
la Abrud
(din Realitatea
ilustrată)

Membrii guvernului
Miron Cristea
la inaugurarea
Măusoleului
Eroilor de la Mărăști



mânia vrea pacea — și a dat nenumărate mărturii a voinței ei de pace tuturor vecinilor din Balcani, din ținuturile dunărene, din miazăzi și din răsărit. Hotărâtă să-și apere ființa națională, ea s-a legat prin pacte, prietenii și alianțe cu acele state răsăritene, dunărene și balcanice, dornice ca și ea sub oblăduirea unor străduințe solidare, să poată dăinui în pace. Să ne stringem toți românii cu năzuințele și toate puterile noastre, atît de trebuincioase acum, în jurul idealului nostru de pace”.

Evenimentele se precipită. La Geneva are loc sesiunea Consiliului și Adunării Generale a Ligii Națiunilor. La propunerea delegației engleze, Adunarea Generală votează suspendarea prevederilor Pactului Ligii Națiunilor privind respingerea în comun a agresiunii, lăsînd țările membre să se apere prin forțe și căi proprii. Suspendarea pactului marchează eșecul politicii de securitate colectivă, cu toate gravele consecințe pentru statele amenințate de agresori. În aceste împrejurări, România trebuie să adopte o politică ținînd seama de toți factorii surveniți. Întors în țară de la Geneva, la 26 septembrie 1938, ministrul de externe N. Petrescu-Comnen expune într-un amplu raport regelui și unui consiliu restrîns întrunit la Palatul regal concluziile principale desprinse din desfășurarea sesiunii: Marea Britanie și Franța nu intenționează să intre în război cu Germania în scopul apărării Cehoslovaciei. Consiliul și regele hotărîsc, în acest caz, ca România să adopte, cel puțin în perioada imediat următoare, o atitudine neutră față de marile puteri, pentru a nu fi antrenată nepregătită și izolată în conflict.

In seara zilei de 28 septembrie, Benito Mussolini, însoțit de Ciano și alți colaboratori, pleacă spre München; a doua zi, primii miniștri ai Angliei și Franței, Neville Chamberlain și Edouard Daladier sosesec și ei în același loc. Sediul întîlnirii celor patru este Führer Haus (Casa Führerului). Convorbirile încep într-o atmosferă pe care martorii o descriu ca fiind aproape glacială, iar tonul agresiv, provocator, categoric al cancelarului celui de-al 3-lea Reich dă atmosferă întregii reuniuni¹. După discuții prelungite pînă noaptea tîrziu, se încheie, la 29 septembrie, Acordul de la München între Germania, Anglia, Franța și Italia, prin care i se smulge Cehoslovaciei un teritoriu de 28 600 km², cu o populație de 3 600 000 oameni, cele mai puternice fortificații din Europa (în afara liniei Maginot), 66% din minele sale de cărbune, 86% din industria chimică, 80% din filaturi și țesături, 70% din uzinele metalurgice, 70% din producția de energie electrică etc. etc. Puterile agresoare capătă astfel o semnătură occidentală pe un autentic cec în alb pentru a se îndrepta spre sudul și estul Europei.

Cronică măruntă

asa, Volter, am fost trecut și eu în actul de naștere. Urmasul lui Voltare — comentează corespondentul parizian — a mulțumit de soarta lui. Singura supărare care l-a fost hărăsită e că toți copiii lui, în număr de șapte, sînt ... fete. Și așa, gloriolosul nume se va stinge odată cu el”.

● La baza aeriană Pipera are loc comemorarea pilotilor din grupul de încercare, căzuți la datorie. Numele lor este gravat pe o placă de onoare. Este adus astfel un bine meritat omagiu pilotilor de încercare, aceora care, cu sacrificiul vieții lor, au contribuit la progresul aviației românești. Printre ei se numără lt. av. I. Sava, maior St. Sănătescu, ing. Iacob Mărza, pilot Ion Mărgărit, lt. av. Octav Oulesanu, lt. Mihail Pantazi, cpt. Romeo Popescu ș.a.

● La Istanbul au loc lucrările Săptămîinii Ununii medicale balcanice. „Unlunea medicală balcanică” — după cum informează Timpul din 4 septembrie — a luat ființă în România, în anul 1932, în urma propunerii și a raportului întocmit de dr. docent V. Popescu Buzău. Activitatea acestei ununii s-a dovedit rodnică, o contribuție importantă aducînd la aceasta comitetul român.

● Radu Flondor, prim secretar al Legației române din Tokio, a întocmit cu mare trudă, un dicționar româno-japonez, care — informează presa — a și intrat sub tipar.

● Primum mare film francez în actuala stagiune, simbată 10 septembrie la „Aro” (azi Patria): Azilul de noapte, o capodoperă de interpretare (Jean Gabin, Louis Jouvet, Suzy Prim ș.a.), o capodoperă de regie (Jean Renoir), o capodoperă prin subiect, Maxim Gorki a dat lumii în Azilul de noapte una din cele mai veridice pagini ale vieții, scrie presa acestui lund.

● Noutate de sezon pentru doamne: la Londra s-a lansat o nouă modă — toalete de seară din pînză de... aluminiu, numită „mă-tase de aluminiu”. Noua țesătură

¹ Magazin istoric, nr.9/1973.

SEPTEMBRIE
1938

Fillmon —
primul suflor
al Teatrului
National —
la locul său
de muncă
de fiecare
seară



Cronică mărunță

— Într-o mare varietate și nuanțe de culori — este menită să înlocuiască „lame”-urile care sînt prea grele și s-au demontat, anunță presa bucureșteană.

● Motonava „Basarabia”, care a fost recepționată la Copenhaga, sosește pe 22 septembrie în portul Constanța. Noul vas destinat uzului marinei noastre comerciale este de același tip și construcție cu motonava „Transilvania”.

● Revista engleză Saturday a făcut, de curind, un apel la cititorii ei pentru cea mai bună definiție a cuvîntului gentleman. Iată răspunsul considerat cel mai bun și premiat, așa cum ni-l reproduce presa din această lună: „Gentlemanul e un om curat (la propriu și la figurat), care nu este servil cu cei de sus și aspru cu cei de jos; care nu se vâlcește cînd pierde și nu e obraznic cînd câștigă; care e respectuos cu femeile și cuvîlnicos cu bătrînii; care găsește că folosind minciuna sau șiretenia s-ar înfosi”.

● Timpul din 2 septembrie anunță: ziarul nostru înregistrează un nou și mare succes de reportaj: singur în toată presa română a anunțat, a descris și a intervievat pe celebrul aviator american Charles Lindbergh (1902-1974), care a aterizat (venind de la Moscova) la Cluj, împreună cu soția, Anne Lindbergh, cărora nu le place să fie interviuați. Este primul pilot care a zburat fără escală New York-Paris (mai 1927), în 33 ore și 30 minute. Presa bucureșteană a mai scris despre celebrul aviator american în 1932, cînd fu lor, Charles, a fost răpit și asasinat de Richard Hauptmann în statul New Jersey. Ziarul citează un fragment dintr-o evocare a scriitoarei Martha Bibescu despre Charles și Anne Lindbergh: „Gloria și nenorocirea (asasinarea fiului lor) — una aducînd pe ceaaltă — l-au făcut mai salbatici și mai tințari decît păsările. E

Acordul de la München are consecințe deosebit de grave în evoluția ulterioară a relațiilor internaționale. Totodată dezmembrarea Cehoslovaciei marchează dispariția, de fapt, a Micii Înțelegeri, deși țările membre nu au dat nici o declarație oficială în acest sens.

Se împlinesc 25 de ani de cînd Aurel Vlaicu¹, „flăcăul cu frunte înaltă și ochi pătrunzători” — cum îl descrie *Timpul* — s-a prăbușit, încercînd să treacă, la 13 septembrie 1913, în zbor Carpații; un sfert de veac de cînd „unul dintre precursorii aviației moderne a plătit cu viața îndrăzneala de a înfrunta tăriile cerului. El cuteza să biruiască vîzduhul atunci cînd aviația abia își întocmea abecedarul”.

Iată cum rememorează, în ziarul amintit, generalul aviator inginer Gh. Negrescu acea nefastă zi: „În micul și modestul hangar al lui Vlaicu de la poarta de intrare a aerodromului Cotroceni, ușile erau închise, dar din forfoteala ce se auzea înăuntru se putea deduce că Vlaicu pregătește ceva. Secretul său nu l-au știut decît tovarășii credincioși care-l ajutasera totdeauna la lucru: fratele lui de cruce din Bîntîni, mecanicul Miron, maestrul Magnani și Silișteanu. L-am știut și eu în după-amiaza acelei zile și mai ales în noaptea aceea. Venisem singur la Cotroceni pe la ora 5 d.a. Cînd am sosit pe aerodrom, mecanicii îmi spun noutatea: Vlaicu venise devreme. Scosese avionul, se îmbrăcase ca de drum lung, își luase zborul spre miazănoapte, în timp ce trei tovarăși, Miron Magnani și Silișteanu, plecaseră să-l aștepte într-un loc stabil.

Vlaicu plecase de la Cotroceni după ora 14.30. La ora 16, ateriza pe un cîmp la N-V de Ploiești, unde tovarășii ce-l urmărară cu automobilul îi fac plinul de ulei și benzină, după care își luase zborul din nou și, înălțîndu-se încet, se îndreaptă spre munți pe Valea Prahovei. Ajunge deasupra Cîmpinei și din motive ce vor rămîne purea un mister se întoarce înapoi și căutînd să aterizeze se sfarmă lîngă șosea”.

Cînd vestea căderii lui Vlaicu a ajuns la București, a produs o adevărată consternare. Oamenii se priveau muți, îndurerăți. Murise un mare fiu al poporului nostru, un reprezentant de seamă al geniului constructor al neamului românesc și, în același timp, unul din luptătorii care dăduseră glas speranțelor de libertate și unitate națională. „Pămîntul rob de veacuri al îndureratului Ardeal — spunea unul din prietenii săi, profesorul Ioan Ursu, în cuvîntarea rostită la înmormîntarea eroului — a născut un om care s-a ridicat în mod brusc dintre cei de jos și asupriți la înălțimile în care numai puțini sînt destinați să ajungă. Așa l-au privit plugarii din Ardeal pe copilul care s-a ridicat din mijlocul lor, după ce l-au văzut zburlînd pe Cîmpul Libertății de la Blaj, unde răsunase la 1848 strigătele de libertate; așa l-am privit și noi, prietenii și camarazii lui de muncă.

¹ Magazin istoric, nr. 5/1988.

¹ Magazin istoric, nr. 9/1973, 10/1982.



În fața vitrinei
cotidianului
Timpul
numeroși
trecători
pareau
cu atenție
colocările ziarului
care conținea
gravele
evenimente
internationale.

Cu ocazia
trecerii
prin România
aviatorului
american
C. Lindbergh
și soția sa
sunt oaspeții
Clujului.



pentru înălțarea neamului nostru la situația care o merită, după munca, suferința, numărul și originea lui strălucită. Și, că poporul l-a înțeles o dovedesc lacrimile celor mulți și necunoscuți, care picurau discret la auzirea dureroasei catastrofe. Am avut durerea să-l vedem smuls tocmai în momentul când se pregătea să treacă munții, ca să ducă fraților oropși de acolo, adunați la sărbătoare, nu solia completă a libertății, ci tărie și nădejde în viitor, oțelire pentru luptă și credință în biruința apropiată. El s-a dus, dar visul lui rămâne neadormit printre noi și Liga culturală [secțiunea din Iași] în numele căreia vorbesc, nu va găsi prinos mai bun pentru memoria lui decât muncind în direcția visului acestuia, care-i al neamului, al mulțimii adunate aici”.

În Țara Moților, la Abrud, au loc lucrările congresului ASTREI, într-un cadru „de măreață sărbătoare”, după cum scrie *Tim-pul* din 13 septembrie. Din toate colțurile țării, o multime de oameni sosesc în orașul moților, unde își are sediul Asociația. Iau cuvântul, între alții, prof. C. Rădulescu-Motru, președintele Academiei Române, care își exprimă bucuria și mândria pentru faptul că în rîndurile Asociației, „care are cel mai mare merit în emanciparea poporului român din Ardeal”, se numără și mai mult de jumătate din membrii Academiei Române.

Vorbește, de asemenea, Nicolae Iorga, care spune, între altele: „Aici, acum aproape o sută de ani, s-a făcut prin luptă, stropită cu mult sînge al acestor admirabili țărani, afirmarea drepturilor poporului nostru asupra pămîntului în care au stătut și cei mai îndepărtați strămoși ai noștri. Suna în văile acestea încă șuerul balaurului dacic, care aici a fost steagul luptătorilor de odinioară. Astfel încă de atunci, din 1848 prin această jertfă mai scumpă decît toate, înaintașii d-voastră, oamenii roșului an 1848, au răscumplat mîșia crotopită și au arătat că nu mai pot îngădui ca ea să rămînă pe mîini străine”.

În continuare, istoricul se referă la situația îngrijorătoare în care se află Europa și, implicit, România: „Stăm la un ceas greu al lumii. Aa a fost niciodată mai multă ură, unită cu o mai urîtă grosolănie, în cererile nedreptății care caută să se întoarcă pentru a apăsa din nou. Omenirea pare a-și fi pierdut capul sau a se fi înșirat cu o supunere lașă pe urma tuturor rățăcirilor.

Sigur că nu am nedreptățit, nici jignit pe nimeni și străini de orice gînd al nedreptății și al jignirii față de oricine pe acest pămînt, avem tot ce ne trebuie pentru a nu fi cîntiți cu un singur pas de pe brazda în care sînge de luptă și sudoare de muncă au sfințit acest pămînt”. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

greu să te apropii de el. El e foarte înalt; ea e foarte mică. El au ceea ce admir mai mult pe lume: curajul fizic și celălalt: sufletul războinic, stăpîn al trupului cărui îi dau viață”. Anne și Charles — continuă ziarul menționat — au rămas peste noapte la Cluj, fiind găzduți de profesorul Iuliu Hațieganu. În interviul dat ziarului acestuia au spus: „Din zbor, România ni s-a părut cea mai frumoasă grădină din lume”.

● 9 000 cuvinte pe o carte poștală, consemnează Universul din 8 octombrie. Ea aparține lui Dimitrie Bernescu, fost funcționar la P.T.T., acum pensionar. Cartea poștală a fost scrisă cu ochii liberi, fără instrumente măritoare.

La scriere, autorul s-a servit de penițe mici de topografie și, ca cernelă, de tuș de China, lucrînd 2-3 ore pe zi; a terminat lucrarea în 24 de ore. Ea cuprinde 60 de pagini din celebrul roman al lui Chateaubriand, *Atala*. Lucrări de acest fel s-au mai încercat și de alții. Astfel, George Davignon, funcționar la ministerul de război din Belgia, a scris pe o carte poștală 2 787 cuvinte; ziarul *Petit Journal* din Paris define o carte poștală cu 3 000 cuvinte etc. etc.

● Are loc, la 24 septembrie, la Teatrul Alhambra premiera revistei lui N. Vlădoianu Constelația Alhambra; muzica de Ion Vasilescu. Debutază Maria Tănase care apare pentru prima oară pe o scenă bucureșteană. Comentările și elogiole nu mai conținesc: dirijorul George Georgescu o numește „prima cîntăreață de stil” și o adevărată „creatoare de școlă”; Tudor Arghezi consideră „că „Maria Tănase a creat folclorul românesc din nou”, iar Mihail Sadoveanu o numește „cel dintîi autentic rapsod al acestui pămînt”.

Constantin Dobrescu-Argeș:

SLUJIND PE CEI CE AU FORMAT NEAMUL ȘI LIMBA ROMÂNEASCĂ

Dr. ROMUS DIMA

Din cele mai vechi timpuri și pe parcursul unor întinse epoci istorice, țărănimea a reprezentat forța socială centrală a progresului, factorul determinant al dezvoltării societății românești. Procesul însuși de formare și dezvoltare a poporului nostru s-a desfășurat cu precădere în mediul rural. Acest fenomen era remarcat de Nicolae Iorga în cuvinte de mare încărcătură emoțională și de o mare putere sugestivă: „trecutul nostru de luptă e în mare parte țărănesc”. Cu alte cuvinte, pe parcursul unei etape destul de îndelungate, istoria țărănimii este însăși istoria poporului, ea fiind motorul progresului social, producătoarea de bunuri materiale și spirituale și apărătoarea patriei împotriva năvălirilor de tot felul.

La temelile României moderne

Dacă în viața și istoria altor popoare țărănimea a avut un rol mai puțin important sau chiar secundar, pentru noi, cum arăta marele scriitor Liviu Rebreanu, ea „e izvorul românismului pur și etern. La noi, singura realitate permanentă, inalterabilă, a fost și a rămas țăranul”. Țăranul român, ca element global sau preponderent al poporului, nu s-a despărțit niciodată de pământul strămoșesc, nu l-a înstrăinat, ci întotdeauna l-a cultivat cu grijă și atenție, l-a apărut cu toată dârzenia împotriva celor care au rivnit la el sau la bogățiile lui. Poate tocmai de aceea,

pină târziu în zorii epocii moderne viața țărănimii, lupta și frământările ei au fost însăși viața, lupta și frământările poporului. Odată cu începuturile epocii moderne, cu destrămarea relațiilor de producție feudale, țărănimea a ieșit tot mai mult la suprafața evenimentelor istorice, atît a celor globale, reprezentînd actele de voință generală a poporului, cît și a celor care începeau s-o definească mai clar ca o clasă socială distinctă, cu interese și aspirații proprii. Începînd cu revoluția din 1784-1785, de sub conducerea lui Horea și continuînd cu toate marile evenimente din secolul XIX, care au dus la realizarea statului național modern român și cucerirea independenței absolute de stat, țărănimea s-a impus tot mai

mult în viața istorică a poporului român. Pe umerii ei s-a construit edificiul României moderne, stat ce aspira spre o dezvoltare social-economică și politică în ritm accelerat și a cărei evoluție era strîns legată de însuși locul și poziția pe care le ocupa țărănimea în societatea românească.

Potențialul revoluționar al țărănimii, impulsionat de ideile înaintate ale cărturarilor patrioți din veacul XIX, ale celor care au făurit ideologia revoluției de la 1848 și a Unirii Principatelor, a fost factorul hotărîtor în înlăturarea relațiilor de producție feudale, în impunerea căilor moderne capitaliste de dezvoltare a societății. Atît programele revoluției din 1848, cît și reformele îndeplinite în timpul domniei lui Al. Ioan Cuza conțineau importante elemente prin care s-a încercat o racordare mai exactă a țărănimii la viața generală a națiunii. Începînd cu 1848, în viața politică românească s-a pus cu tot mai multă acuitate problema țărănească, rezolvarea marilor probleme social-economice și politice ale satului românesc. Pleiada de gînditori și revoluționari pa-

sopțiști în primul rînd Nicolae Bălcescu, a condiționat progresul general al patriei și rezolvarea problemei țărănești, de emanciparea ei socială, economică și politică, de ridicarea nivelului ei de civilizație.

În a doua jumătate a sec. XIX, odată cu accelerarea dezvoltării relațiilor de producție capitaliste, apar și încep să definească un rol tot mai important, în progresul ascendent al României, noile clase sociale — burghezia și proletariatul. Burghezia era direct interesată în zdrobirea orînduirii feudale și asigurarea unui cîmp larg de manifestare pentru relațiile de producție capitaliste, în promulgarea unor reforme democratice care să ducă la consolidarea pozițiilor sale economice și politice. Asemenea reforme exprimau însă interesele burgheze și aveau un caracter limitat, nu vizau rezolvarea radicală a problemei țărănești. Intrarea în arena vieții politice a proletariatului industrial a reprezentat unul din procesele sociale de cea mai mare însemnătate în dezvoltarea societății noastre. Treptat, noua și tinăra clasă socială — proletariatul —, înarmată cu cea mai înaintată concepție despre lume și viață — s-a impus ca exponent al aspirațiilor de dreptate și libertate ale întregului popor. Țelul final urmărit de clasa muncitoare era răsturnarea orînduirii bazată pe exploatare, desființarea proprietății private care genera diferențierile sociale, economice și politice între clase și indivizi și construirea unei noi societăți, lipsită de exploatare.

Mișcarea socialistă a acordat o atenție deosebită problemelor fundamentale ale țărănimii. Fiind prin excelență o mișcare de mase, ea nu putea lăsa în afara preocupărilor sale cea mai numeroasă clasă socială din România și care, prin natura și interesele ei, era cea mai apropiată de socialiști. Încă de la începuturile sale, mișcarea socialistă a văzut în țărănime un aliat de nădejde în lupta împotriva exploatării, pentru democratizarea vieții politice a țării.

Deși nu aveau încă clare ideile privind realizarea alianței muncitorești-țărănești, socialiștii și-au îndreptat atenția asupra lumii satelor, inițind acțiunea de organizare a țărănimii și atragerea ei pe făgașul luptei revoluționare. Nu este deloc întimplător faptul că primii deputați socialiști în Parlamentul României¹ și-au făcut un titlu de mîndrie din a expune clar și argumentat situația grea a truditorilor ogoarelor și de a apăra cu hotărîre de înaltă tribună drepturile țărănului român. Presa socialistă, organizațiile muncitorești au manifestat o atenție deosebită față de țărani. A existat o bogată literatură de propagandă și îndrumare a țărănimii, editată de socialiști la începutul deceniului nouă al secolului trecut; organizarea țărănimii a primit și un sprijin direct, prin așa-numitele „bresle țărănești”² — primele organizații cu caracter socialist din lumea satului românesc. De altfel, în statutele acestor „bresle” se preciza că ele sînt considerate parte integrantă a „Partidei Muncitorilor”. Pentru început, aceste organizații își propuneau să limiteze exploatarea țărănimii prin corecta aplicare a legislației în vigoare, pe care autoritățile și moșierii, profitînd de faptul că țărani — în marea lor majoritate neștiutori de carte, nu o cunoșteau —, o eludau sau o aplicau limitat. A fost o experiență pozitivă care a pus în lumină marea receptivitate a țărănimii față de ideile socialiste, dorința și capacitatea ei de a trece la organizarea luptei revoluționare în vederea eliberării sale economice și politice.

Pe acest temel, după crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (P.S.D.M.R.), în anul 1893, socialiștii români și-au dat seama că era absolută nevoie „de a atrage la ei [în partid] și de a se rezema pe un mare număr de muncitori, pe țărani... Singur Partidul Socialist a dat probe că inspiră destulă încredere țărănilor... Însă pentru

a inspira această încredere, trebuia, înainte de toate, a sprijini cererile lor de pămînt și a le proba, de asemenea, că noi sîntem cu ei contra boierilor”.

Socialiștii români au fost cei care, prin raportul ținut la congresul socialist internațional de la Zürich, din 1893, au impus problema țărănească atenției mișcării socialiste internaționale.

Prevederile programatice ale P.S.D.M.R. cu privire la țărănime, activitatea practică de organizare a țărănimii în cluburi socialiste reprezintă una din cele mai luminoase pagini ale mișcării revoluționare și democratice din România. Congresul V al P.S.D.M.R., desfășurat în aprilie 1898, a avut pe ordinea de zi, între alte probleme centrale, și pe aceea agrar-țărănească. În urma acestor dezbateri ample, s-a constituit o Comisiune agrară a partidului (I. Nădejde, Șt. Petică, C. Săndulescu, T.V. Ficșinescu și C. Dumitrescu-Ochea) și s-a trecut la organizarea cluburilor socialiste la sate. În toamna anului 1898 au fost publicate Statutele muncitorilor plugari, prin care se defineau caracterul, scopul și sistemul de organizare a acestor cluburi socialiste țărănești. Foarte importantă era precizarea că cluburile socialiste sînt erau considerate ca făcînd parte din P.S.D.M.R., secțiuni locale ale acestuia.

Entuziasmul cu care a fost întîmpinată de țărani această inițiativă este limpede exprimat de faptul că într-un termen foarte scurt s-au constituit peste 300 cluburi, în județele Vlașca, Teleorman, Olt, Romanși, Dolj, Argeș ș.a. Nu vom insista asupra activității desfășurate de ele, problema fiind bine cunoscută cititorilor revistei³. Vom reaminti doar faptul că furia cu care autoritățile burghezo-moșierești s-au năpustit asupra lor, desființîndu-le și întemnițîndu-i pe conducătorii lor, exprima teama pe care o trezea lupta organizată a țărănimii și muncitorimii, forțe politice care, reunite organizatoric și politic într-un singur suvoi, aveau să schimbe

¹ „Magazin istoric”, nr. 6/1969; 3/1986; 12/1975.

destinul României. Deși au avut o existență scurtă, cluburile socialiste sătești au marcat un pas decisiv în clarificarea poziției clasei muncitoare față de problema țărănească, în formularea conceptului cu privire la făurirea alianței revoluționare muncitorești-țărănești și stabilirea unor programe clare de acțiune în viitor.

Acesta a fost climatul de idei și acțiuni în care, în ultimele două decenii ale secolului trecut, s-a desfășurat și activitatea militantului democrat Constantin Dobrescu-Argeș. În cursul mai multor articole publicate în revista *Magazin istoric* (nr. 9, 10, 11/1987, 2,3,4,5,7 și 8/1988), am schițat multiplele aspecte ale activității militantului argeșean, concepțiile sale privitoare la problema țărănească, subliniind atât ideile avansate cât și limitele de înțelegere pe care le-a manifestat. Constantin Dobrescu-Argeș n-a fost un caz singular; a avut aderenți și colaboratori apropiați; a reușit, cu prețul unor eforturi deosebite, să se impună atenției publice de la cea mai înaltă tribună a țării — Parlamentul —, sau prin intermediul presei și al tipăriturilor pe care le-a editat și a făcut, în multe privințe, o muncă de pionierat în domeniul emancipării țărănimii. Om de cultură, atașat lumii satelor, Constantin Dobrescu-Argeș a dovedit talent și pasiune, devotament față de idealurile de dreptate și libertate ale celor mulți și și-a atras ura celor care s-au simțit primejduiți de acțiunea sa. Ca și alți intelectuali progresiști ai epocii, învățătorul din Mușetești a fost animat de dorința fierbinte de a-și servi patria, de a contribui la ridicarea ei pe treptele progresului și civilizației. Și acest progres l-a văzut, cum de altfel era și corect, indisolubil legat de soarta țărănimii, a acelei clase sociale care forma atunci majoritatea zdrobitoare a poporului însuși. A fost influențat de ideile socialiste și în multe privințe s-a aflat alături de mișcarea socialistă, fără însă a se ridica pînă la nivelul înțelegerii materialist-dialectice a structurilor și legităților dezvoltării sociale. Prin ideile sale înain-

tate, prin acțiunea sa practică, Constantin Dobrescu-Argeș a contribuit la acel climat favorabil receptării ideilor socialiste în lumea satelor și a fost unul din oamenii politici ai vremii care au activizat și au ținut trează atenția opiniei publice asupra lumii satelor. Prin toate acestea, el și-a câștigat locul în galeria celor care au îmbogățit tezaurul gândirii progresiste social-politice românești de la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru. Acesta a fost și scopul ciclului de articole pe care i l-am consacrat. ■

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **Gheorghe Brancovici** — **CRONICA ROMÂNEASCĂ** (ediție critică de Damaschin Mioc și Marieta Adam-Chiper; studiu introductiv de Damaschin Mioc).

Editura Academiei R.S. România, București, 1987, 92 pp., 10 lei; al XI-lea volum din seria „Cronicle medievale ale României” cuprinde opera celui mai însemnat cronicar transilvănean de limbă română.

● **Francisc Păcurariu** — **ROMÂNII ȘI MAGHIARII DE-A LUNGUL VEACURILOR**.

Editura Minerva, București, 1988, 612 pp., 38 lei; meditația unui scriitor despre relațiile dintre români și maghiari în cursul veacurilor în care au trăit, au muncit și au luptat împreună pe pământul românesc al Transilvaniei și despre învățămintele oferite de istorie pentru o strînsă conlucrare în prezent și viitor.

● **ANALELE ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA, SERIA IV, VOL. XXXV/2**.

Editura Academiei R.S. România, București, 1988, 475 pp., 35 lei; manifestări științifice organizate sub cupola instituției și ședințe aniversative dedicate ocaziilor Ștefan Pascu, Petre Jitariu, Alexandru Rosetti și prof. Ion Zugrăvescu, membru corespondent al Academiei.

● **Horia Ursu** — **MAREA CHEMARE**.

Editura Albatros, București, 1987, 252 pp., 13 lei; eroi reali sau legendari, chenezi maramureșeni din vremea lui Iancu de Hunedoara, evocați în ultimul roman al regretatului istoric, autor, între altele, al volumelor: Ștefăniță voievod, 1940; Avram Iancu, 1966; Moldova în contextul politic european (1517-1527), 1972.

● **BULLETIN DE L'UNION MÉDICALE BALKANIQUE**, tom XXIV, nr. 5-6 (iulie-decembrie), 1988, 50 pp.; număr apărut cu ocazia împlinirii a 50 ani de la lansarea de către Uniunea Medicală Balcanică, în anul 1938, la Istanbul, a primului Mesaj umanitar contra războiului chimic, pentru pace cit, și în perspectiva următorului Congres al Uniunii de la Atena din această lună.

Concursul MAGAZIN ISTORIC, ediția 1988

Răspunsurile la întrebări

PRIMA SERIE DE ÎNTREBĂRI

1. Peste 160
2. Mihai Viteazul
3. Canalul Dunăre-Marea Neagră
4. Palatul Dogilor din Veneția
5. 460-450 î.e.n.
6. Odiseea
7. Istoria Imperiului otoman
8. Incunabulul de la Nürnberg
9. Dimitrie I. Ghica
10. L'illustration

A DOUA SERIE DE ÎNTREBĂRI

1. Al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorice, București, 1980
2. 150-200
3. Tudor Vladimirescu
4. Loggia lui Rafael din Palatul Vaticanului
5. Columna lui Traian
6. Miron Costin
7. Transilvania
8. Alep
9. Theodor Mommsen
10. Stuttgart



AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ

1600-1750. CĂLĂTORIE PRIN ORAȘELE EUROPEI APUSENE

PIERRE CHAUNU

Pierre Chaunu este una dintre personalitățile istoriografiei franceze actuale. Profesor la Sorbona și director al Centrului de cercetări privind istoria cantitativă al Universității din Caen — prima instituție de acest gen din

În imagine: Parisul, la începutul veacului XVII, un oraș medieval, cu 200 000 locuitori.

Franța — s-a remarcat prin aplicarea metodelor cantitative studiului istoriei și prin sublinierea rolului important pe care îl joacă factorul demografic în evoluția societății umane.

Multe dintre scrierile sale tratează probleme teoretice ale istoriei, cu intenția declarată de a folosi studiul trecutului pentru înțelegerea

prezentului și pentru abordarea într-o manieră științifică a viitorului umanității. El și-a îndreptat atenția și asupra marilor civilizații și epoci din trecutul omenirii. Lucrarea care l-a impus în atenția specialiștilor a fost monumentală sinteză în 12 volume Sevilla și Atlanticul (1505-1650). Ea a fost urmată de America și Americile din epoca preistorică și pînă azi, Spania lui Carol Quintul, Civilizația Europei în secolul luminilor, aceasta din urmă, apărută și în traducere românească la Editura Meridiane. La aceeași editură se află în pregătire versiunea românească a unei alte cărți a istoricului francez: Civilizația Europei clasice.

Așa cum scria și Raymond Bloch, prefațatorul ediției franceze a acestei sinteze, „acceptînd să definească în linii mari civilizația Europei clasice într-un cadru pe care el îl situează, aproximativ, între 1620 și 1760 Pierre Chaunu a întreprins o muncă vastă și dificilă, datorită individualizării crescînde pe care o cunosc în acea vreme statele și datorită înseși amploarei subiectului... Și, desigur, imaginea care ne este prezentată aici despre Europa clasică nu este intru totul conformă cu schemele tradiționale, iar figurile familiare ale suveranilor, oamenilor politici și conducătorilor militari se estompează intrucîtiva în lumina orizontului unei epoci studiate cu precădere în realitățile structurilor sale launtrice și deschizîndu-se asupra perspectivelor inaugurate prin descoperirile tehnicii și științei. Nu cred că e cazul nici să ne mirăm, nici să ne plîngem de asta“. Dar ce înțelege Chaunu prin „Europa clasică“? De cînd și pînă cînd durează ea? Ne lămurește chiar istoricul francez, în Introducerea cărții sale. În jurul anului 1620, termenul „Europa“ intriga încă. La 1750, „Creștinătate“ era doar un arhaism, sensul său se modifikase, cuvîntul încetase să mai fie echivalent cu „Europa“. Acest interval de un secol și jumătate este privit de Chaunu nu doar ca o perioadă în care trebuie să căutăm originile Revoluției franceze, ci ca o entitate

de sine stătătoare, integrată evoluției multiseclare a civilizației europene.

Trăsăturile „Europei clasice“ sînt date în primul rînd de factorul economic: „1620-1640, această dată amplă, înseamnă mai întîi istorie economică. Între 1600 și 1650, climatul lumii se schimbă. Unul după altul, începînd cu epicentrul activităților Iberice și americane, indicii de prețuri și de producție se sfîrșimă... Unul timp îndelungat de relativă înlesnire, de înmulțire a reperelor, îl urmează contrafluxul, compresiuni, rate de dezvoltare inferioare... Un moment, schița economiei mondiale realizată în sec. XVI pare că se șterge. Podișul accidentat și contradictoriu al economiei mondiale între criza ciclică din 1620 și cea din 1640 marchează un punct de plecare ideal pentru Europa clasică...“

Această dată importantă în istoria economică este, în egală măsură, o dată capitală în cea a gîndirii umane. În 1637, Descartes a publicat Discursul asupra metodei, care prin „uluitoarea lui temeritate deschide calea unui proces de transformări intelectuale fără precedent ce culminează în Principiile filosofice ale lui Newton, din 1687... În istoria spiritului uman, nu există decît o singură perioadă comparabilă în densitate cu anii care separă Discursul de Principii, și anume cel 17 ani care se întind între 1688 și 1915, între Quanta lui Planck și formularea de către Einstein în 1915 a teoriei relativității generale“.

Sfîrșitul epocii „Europei clasice“ a fost marcat de revoluția industrială. „Revoluția părăsește domeniul spiritului pentru a se insera în ordinea lucrurilor“, spune Pierre Chaunu și adaugă: „La jumătatea secolului XVIII, într-adevăr, este depășit un promontoriu. Europa clasică nu mai există“.

Am ales pentru a prezenta — într-o formă prescurtată — cititorilor revistei Magazin istoric un capitol din versiunea românească a lucrării amintite, ce urmează să apară la Editura Meridiane, consacrat evoluției orașelor Europei occidentale, fenomen văzut în conexiune cu structurile economice.

Din lemn, pămînt și argilă

Populația urbană a Europei clasice oscilează între 6 000 000 suflete către 1600 și 10 000 000 către 1750¹. Ea ar încăpea în oricare dintre marile aglomerații urbane din vremea noastră: Tokio, New York, Londra, Paris, Moscova. Între 1600-1700, pe de o parte, și 1960, pe de alta, se produce o dezvoltare de 100 ori a realității urbane în lume și de 60 ori în Europa. Realitatea urbană stagnează, de altfel, în întregul sec. XVIII, cu excepția Angliei (semn de sănătate),

a Spaniei și, mai puțin, a Italiei (semn de strîmtoare, intrucît acolo există nu atît o urbanizare, cît o concentrare a celor săraci izgoniți din cîmpii în orașele din împrejurimi).

Mutația în privința orașelor are loc în veacul XVI: în 1500, există patru orașe cu peste 100 000 locuitori; la întretăierea sec. XVI cu XVII sînt în mod sigur 12. Dintre acestea, la sfîrșitul veacului XVI, 8 sînt mediteraneene (din Italia, Spania și Portugalia: Neapole, Milano, Veneția, Lisabona, Roma, Palermo, Messina, Sevilla) și patru din nord-vest (Paris, Londra, Amsterdam și, o clipă, Anvers; cînd Amsterdamul depășește 100 000 locuitori, Anversul nu-i mai are). În 1700

apare și un oraș din Europa orientală: Viena, tot cu peste 100 000 locuitori.

Acești giganti modeste riscă să ne falsifice impresiile. Populația urbană este, în majoritate, o populație care trăiește în tîrguri mărunte. Cincizeci de ani după sfîrșitul, în mare, al perioadei ce ne preocupă, Parisul reprezintă, în Franța recensămîntului din 1801, mai puțin de 10 la sută și, împreună cu ansamblul orașelor avînd peste 40 000 locuitori, sub 20 la sută din populația urbană franceză.

Europa clasică cuprinde, așadar, două tipuri de orașe, pe care este prudent să nu le confundăm: mai întîi, o rețea de orașe mărunte, concentrînd

¹ Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

peste jumătate din populația urbană. Un oraș medieval își îndeplinește funcțiile de piață, întreține, în contextul marilor monarhii ale Europei occidentale, cadrele unei administrații tot mai numeroase și pretențioase, asigură organizarea vieții spirituale, conducerea bisericilor, însușește industrii foarte vechi. Un exemplu îl constituie grupul orașelor textile din Flandra-Picardia. În sec. XVII, ceea ce se produce la oraș nu este neapărat nici cel mai important, nici cel mai rentabil. Dar în oraș se află acei negustori-antreprenori care dirijează munca lucrătorilor de serjuri din sate și care dețin și capitalul și inițiativa. Orașul este cel care animă, în cadrul pieței bisăptăminală, un comerț de distribuire lipsit de anvergură și de ambiție.

Acest oraș tradițional grupează, în veacul XVII, 60 pînă la 65% din populația urbană. El înseamnă continuitate, structură prin excelență, cel puțin în aceeași măsură ca și satul. Monografiile despre aceste orașe nu lipsesc; una dintre cele mai reprezentative este cea consacrată orașului Beauvais, aflat în nordul Parisului.

Beauvais este un oraș cu 10 000 suflete, condus de un print episcop. În 1636, anul bătăliei de la Corbie¹, zidurile sale solide au fost de ajutor... Într-o mare de viță de vie, în golul unei mlaștini o leghe de ziduri, care nu vor fi niciodată modernizate de Vauban², în jurul metrezelor — șanțuri

duble, unde curgea un Thérain canalizat, tăiat de mori și murdărit de lînurile nespălate, de „leșia” boiangilor... Acoperișuri de paie, colțuri de olane și douăzeci de fleșe de ardezie; cea mai înaltă navă (48 metri) din Europa a unei catedrale, mai neterminate decât oricare alta. În plin secol XVII, un fel de oraș medieval... din nord, cu mulțimea sa de biserici și de manufacturi, a căror faimă, prosperitate și frumusețe aparțineau deja trecutului. Dar cite orașe ca Beauvais nu se aflau încă în Europa clasică?

Cea mai mare parte a construcțiilor din orașe sînt din



Vinieta din pp. 59-62 reprezintă meșteșugari din sec. XVIII în Europa apuseană

lemn, pămînt și argilă. Cărmida arsă și țigla de pe acoperiș — material legat de creșterea, în sec. XVIII, a extracției de cărbune — vor reprezenta un progres enorm în direcția igienei. Cărmida asigură superioritatea Angliei și, într-o măsură mai mică, încă din veacul XVI, și pe cea a Olandei.

Toate casele sînt mici, cu un singur etaj; deasupra unui parter. Nu există pavele în afara piețelor și a cîtorva drumuri mari, înainte de a doua jumătate a sec. XVIII, nu există iluminat public înainte de 1765. Iată pentru ce, pînă în jurul anilor 1690-1690, securitatea este îndoielnică, iar oamenii își conduc oaspeții după căderea serii, înarmați cu ciomege și felinare.

În lumea mediteraneană

În orașul mare sau mic, problema apei este cardinală. În nord-vestul european umed,

spre deosebire de lumea mediteraneană, care aduce apa de la munte, de departe și cu multă cheltuială, alegerea poziției unei mari capitale cum este Madridul se explică, între altele, și prin abundența unor ape de bună calitate. Problema este, de fapt, mai puțin de aprovizionare, cît de evacuare. Beauvais, aidoma Amsterdamului, se aprovizionează din puturi și cisterne. Dar puturile sînt periculoase și febra tifoidă este endemică. Din această cauză, generalizarea, în Franța, a consumului de vinuri și rachiiuri din vin, în veacul XVII, în straturile populare din orașe, generalizarea consumului de ceai în Anglia, cu apă de fîntînă, și progresele consumului de bere antrenează o scădere a îmbolnăvirilor și a mortalității. Cea-iul și cărămida sînt două victorii ale Angliei dinaintea revoluției burghize (1640-1649). Totuși, în sec. XVII și XVIII, balanța urbană a nașterilor este de cele mai multe ori negativă. Orașele se mențin sau se extind prin contribuția în oameni veniți din satele înconjurătoare. Clasele înstărite micșorează natalitatea satelor înconjurătoare prin recurgerea sistematică la doiți țărânci.

Excremente, viscere și resturi din abatoare — totul ajunge în stradă, apoi în grîlă. Natura mlăștinoasă a solului urban sporește — la Beauvais — insalubritatea orașului. Piraiele care îl brăzdează, care slujesc la spălarea lînurilor... la degresare.... joacă rolul de canale de scurgere sub cerul liber. Toate izvoarele documentare semnaleză murdăria străzilor din Madrid și mirosul fetid care se degajă vara. Acoperit din nou de un noroi degustător în timpul iernii, orașul este apoi uscat de soarele verii și inundat de un praf fin. Dar soarele și aerul de munte, combinate cu o alimentație consistentă, fac din tînăra capitală a Spaniei³ unul dintre orașele cele mai sănătoase ale Europei. Sterilizarea prin razele ultraviolete va fi constituit un

¹ Vechi oraș fortificat, situat la est de Amiens, în Picardia, Corbie a fost cucerit o vreme de spanioli, în 1636, pentru că în 1673 s'a fi dărit de Ludovic XIV.

² Sébastien Le Prestre, marchiz de Vauban (1633-1707), inginer, militar și mareșal (din 1703) francez. Specialist în lucrări de fortificații și asediu. A înlocuit zidurile înalte de la suprafață cu tranșee prevăzute cu ziduri îngropate sau semîngropate. Deși primise bastionul de mareșal de la regele Franței, Vauban nu a ezitat să îl contrazică pe Ludovic XIV chiar și în domeniul politicii. Permanentele călătorii făcute în țară, pentru a-și inspecta numeroasele șantiere, i-au permis să cunoască starea grea a poporului. Într-o lucrare apărută în 1707, el propunea înlocuirea tuturor impozitelor printr-un unic impozit, de la care să nu fie exceptat nimeni, indiferent de clasa socială căreia îi aparținea.

³ În 1561, Filip II a decis să transfere Madridul în capitala Spaniei, dar orașul nu a obținut acest rang decît în vremea lui Filip III, la începutul sec. XVII.



dintre secretele posibilităților urbane ale lumii mediteraneene.

Nu este de mirare că această zonă păstrează — până la jumătatea sec. XVIII — avantajul unei urbanizări mai dezvoltate. Italia se află în frunte. Are cele mai mari orașe și cel mai mare număr de mari orașe. Încă de la sfârșitul veacului XV, între ele se detașează net Neapole. Rămîne, pînă în jurul anilor 1600-1640, primul oraș al creștinătății. Numai Constantinopolul îl depășește, dar este un oraș turcesc.

În 1600, 1650 și 1700 și chiar la jumătatea secolului XVIII nici o altă regiune din Europa mediteraneană sau extramediteraneană nu poate alinia un număr comparabil de orașe foarte mari ca Italia. În 1600, Italia enunță Neapole (280 000), Venetia (148 000), Palermo (105 000), Roma (101 000) și Milano (96 000). În același timp, insulele britanice nu numără decît Londra și Edinburghul. Nici un oraș englez nu depășește, în 1600, în afară de Londra, 15 000 locuitori. Poziția Italiei rămîne incomparabilă. Aflată la zenitul Secolului său de aur (XVI)¹, Peninsula Iberică nu posedă, către 1600, decît două orașe care se apropie de 100 000 locuitori: Lisabona și Sevilla, urmate de Toledo (55 000), Valladolid (33 000) și Barcelona (32 000). Acest avans al Italiei constituie pentru ea o șansă pe plan cultural.

Foste 17 provincii (Țările de Jos și Provinciile Unite) sînt — în afara spațiului mediteranean — singurele regiuni care ating un grad de urbanizare

tradițională, comparabilă cu cel al Italiei. Anversul, după ce va fi atins aproape 100 000 locuitori, se stabilizează între 40 000 și 60 000 locuitori. Bruxelles depășește 50 000 locuitori în cursul veacului XVII, Gand se află ceva mai jos, iar Bruges abia ajunge la 40 000 suflete.

Dar orașele stagnează sau cedează în sud și, după patruzeci de ani, „Belgia” abia va atinge către 1750 nivelul urban din prielnicii ani 1560. În 1622, Amsterdamul depășește 100 000 suflete, substituindu-se Anversului, ca metropolă demografică a Țărilor de Jos, după ce îi va fi răpit primul loc în domeniile marelui comerț colonial și bancar.

După un secol

Cataclismul Războiului de treizeci de ani (1618-1648) a afectat mai puternic — dacă este posibil așa ceva — rețeaua urbană a imperiului decît populația satelor. Pornind de la zero, ea va fi reconstituită prin anii '80 ai secolului XVII. Este cazul Berlinului. Primul mare Berlin, din 1688, beneficiază de o primă unificare administrativă, în detrimentul a cinci comune periferice. El concentrează 58 000 locuitori, dintre care 20 000 pe vatra veche a orașului. Avîntul esențial politic al Vienei este de același tip. Odată eliberată de amenințarea turcească, prin victoria la Kahlenberg², și în urma unui proces de unificare de mult așteptat, orașul se revarsă din interior asupra periferiilor sale. Viena atinge 100 000 locuitori în jurul lui 1700. O altă trăsătură nouă o reprezintă considerabila creștere a prețurilor. Hamburgul avea să atingă 60 000 locuitori în 1700, în clipa cînd procesul de anexare al Altinei era început; Lübeck rămîne îngheșuit în jurul a 30 000 locuitori, eclipsat de prea puternicul său supus, Hamburgul, emancipat și devenit rival.

Breslau și Praga trec de 40 000 locuitori către sfîrșitul

¹ Este vorba despre asediul Vienei de către turci (Iulie-septembrie 1683) încheiat prin înfrîngerea asediatorilor la Kahlenberg.

sec. XVII, în timp ce Leipzig și Dresda se înscriu deasupra nivelului de 20 000 locuitori. Populația Moscovei este greu de evaluat. Fără îndoială, către 1600 sînt 80 000 locuitori. În 1750, după enormul efort al lui Petru cel Mare pe Neva³, Moscova, avînd cu puțin sub 200 000 locuitori, depășește Petersburgul, care are puțin peste 100 000 oameni.

Mult timp imobil în structurile sale, orașul evoluează: suferă transformări în privința mărimii și a numărului de locuitori. După o stagnare de un secol, după rapida dezvoltare din sec. XVI, urmează o creștere cu două treimi, între 1690-1700, pe de o parte, și 1760 pe de alta. O astfel de schimbare de nivel nu se produce fără o alterare a structurilor. Foarte de timpuriu, în veacul XVIII, transformările revoluționare ale noii epoci își croiesc drum în oraș, în jurul orașului și prin intermediul orașului.

Asemenea transformări economice impun cu tărie anumite transformări sociale, ce se repercutează, mai întîi, asupra peisajului urban: străzi întortocheate, fără un plan precis, clădiri scunde, materiale de construcție ușoare, aglomerări enorme. Comparate



cu densitățile de la sfîrșitul veacului XIX, cînd vechilor cauze ale îmbulzelii li se asociază posibilitățile oferite de construcțiile pe verticală, grație instrumentelor de ridicat fără mare cheltuială, densitățile urbane din sec. XVII și XVIII sînt, relativ, scăzute. Raportate nu atît la suprafața construită cît la suprafața

² Este vorba despre întemeierea Petersburgului, în 1703 (*Magazin istoric*, nr. 6/1984).

¹ *Magazin istoric*, nr. 6/1987.

locuibilă, densitățile din veacul XVII sînt foarte ridicate.

Ca regulă generală, în orașele veacului XVIII, cartierele centrale, ale căror case datează în cea mai mare parte din sec. XVII și XVI, ba chiar și de la sfîrșitul sec. XV, au densități cele mai ridicate, depășind adesea 500 locuitori pe hectar. Astfel de cartiere vechi suprapopulate — în medie, o familie de fiecare cameră — sînt cartierele populare. Cartierele periferice din veacul XVIII, adesea rezidențiale, au densități de trei și de patru ori mai mici. Este un progres în privința securității, dar și o nouă concepție a raporturilor dintre om și spațiu.

În 1773, de exemplu, în contrast violent cu cartierele noi, cu mari bulevarde rectilinii și grădini interioare, centrul orașului Bordeaux numără 591 locuitori/ha, în cadrul incintei antice cetăți galo-romane.

Amsterdamul, orașul canalului, se triplează, între 1580 și 1620. Oraș încă din primii ani ai veacului XVII, mereu în picioare pe pilonii săi de stejar, el se întinde ca un evantai în jurul Bursei, centrul său simbolic. Este extraordinar de aglomerat, cu densități superioare celor medievale, compensate de o inovație tehnică: cărămida ieftină, material solid și relativ ușor, soliditatea asize¹, obținută cu ajutorul pilonilor, permite construirea pe verticală. Casele au forma unor lame de cuțit în înălțime, ca și la bază, și se deschid în canal, mijloc de transport ideal, prin serviciul gratuit și eficient asigurat de maree. Cîtă superioritate asupra Veneției fetide!

În sfîrșit, nucleul urban a fost înconjurat de marele canal în semicerc „Centura”, „Singel”. Un zid de cărămidă — întărit prin o mie de arcade de piatră, sub care trăiesc, într-o murdărie îngrozitoare, familii de nevoiași — ocolește de jur-împrejur orașul. 26 porți se deschid dincoace de șanț. Este o eficacitate obținută cu ajutorul cărămizii, al apei și al înălțimii caselor, dar plan geometric tot nu există.

Madridul, orașul de po-disurile secate, este cel mai agricol dintre capitalele mediteraneene: Totul aici ignoră economicul; prospețimea aerului, frumusețea peisajului, calitatea apei. Aici hotărîtoare a fost plăcerea omului, nu greoaia, dar fecunda servitute a afacerilor. Micul tirgușor din veacul XVI, încurajat de Filip II², suferă modificări între 1610 și 1640. Străzile devin mai largi, casele sînt deja foarte înalte, grație, de asemenea, cărămizii. În ansamblu, o densitate mai scăzută.



Patru zile și nouă minute

Cînd vin cataclismele, ele permit cel mult reluări care nu au prospețimea primelor începuturi. Două dintre cele mai mari orașe ale Europei clasice își schimbă, într-un interval de 49 ani, integral înfățișarea: Londra, care cunoaște un mare incendiu în septembrie 1666³, și Lisabona, incercată de un puternic cutremur de pămînt, la 1 noiembrie 1755, ora 9 și 40 minute⁴.

Sînt două evenimente comparabile și, totodată, radical diferite. În prima săptămînă din septembrie 1666, după o vară lungă și foarte secetoasă, un vînt violent și uscător, un incendiu întîmplător, într-un oraș construit în bună parte din lemn; în patru zile, peste 13 000 case sînt distruse; bisericile, clădirile publice, Parlamentul — nimic nu este cruțat. Cel mai mare oraș al Europei, Londra, egala Parisului, este distrusă total.

De la incendierea Romei, din timpul lui Nero⁵, nu s-a mai văzut ceva comparabil. Pierderile — asigurările de incendiu încă nu există — sînt evaluate între 7 și 10 milioane lire. Foarte puține victime sînt datorate flăcărilor, în schimb se înregistrează multe omoruri dezlănțuite de furie, nebulie, groază.

Londra este integral re-construită în cei zece ani care urmează, începînd cu anii '70 ai veacului XVII. Comparativ cu ecourile suscitade de cutremurul de pămînt din Lisabona, o discreție extraordinară marchează acest eveniment; secolul XVII are nervii mai tari, iar Europa protestantă este mai puternică. Îndosebi, dinamismul extraordinar, bogăția Angliei fac evenimentul uita. Semnul voinței dumnezeiești, recunoscut de toți, este acceptat mai bine. Scepticii, există și dintre aceștia, invocă neglijența oamenilor, Dumnezeu a stîrnit vîntul, dar focul a fost aprins de om. Incendiu din 1666 — un foc de artificii la sfîrșitul unei tradiții îndelungate de incendii — dezvăluie că Londra, în pofida celor 350 000 pînă la 400 000, suflă ale sale, este în acea vreme un oraș-chibrit, în care lemnul și aglomerația constituie un pericol constant.

Londra va fi reconstruită într-un timp record, în ansamblu, mai bine, mai solid ca înainte, cu mai puțin lemn, cu mai multă piatră și cu mai multă cărămidă, dar în grabă, cu orgoliu, cu un simț al eficienței, cu deferență față de trecut și încredere nezdruncinată în viitor, aproape pe aceleași linii și pe aceleași tipare ca și vechiul oraș. Iată de ce, la recensămintul din 1698, capitala de pe Tamisa apare drept orașul cel mai dens din întreaga Europă. Regele, statul se țin în expectativă față de activitatea de reconstrucție. Spiritul de inițiativă este lăsat liber, într-o manieră anticipatoare, fiecare construiește fără plan, cît mai bine și mai repede.

Cel mai mare cataclism din istoria urbană a veacului XVII nu permite Londrei să fie un oraș nou. Ea are înfățișarea

¹ Rînd de piatră, cărămidă etc. dispus orizontal într-o construcție.

² „Magazin istoric”, nr. 8/1983; 9/1986; 7/1977; 6/1976.

unui oraș vechi, în comparație cu Amsterdamul sau Madridul.

Cît de diferit este cazul Lisabonei! Ce se poate imputa aici oamenilor? Imprudența construcțiilor, nepăsare față de avertismentele trecutului? Lisabona suferise mai multe cutremure de pămînt. În 1531 sînt distruse 1 500 case, în 1551 pier 2 000 oameni, în 1597 sînt înghițite trei străzi. Trei scuturături puternice în sec. XVII, două în 1724 și în 1750. După dezastru, urmează un moment de nebulie. Cum să reprozezi omului această palmă aplicată trușii pe chipul optimismului stupid al unui secol idol al progresului, dezmițînt din nou, deci încă fragil?

La 1 noiembrie 1755, către ora 9 și 40 de minute, în dimineața liniștită și caldă a unei frumoase toamne mediteraneene atlantice, o primă scuturătură verticală și o a doua orizontală în direcția nord-sud, timp de un minut și jumătate. Urmează alte două scuturături. Totul durează nouă minute. Vin apoi valul seismic, mai multe zile de vuet, ca să nu mai vorbim despre efectul psihologic provocat de norul gros de praf al unui oraș în ruină și despre emanațiile de vapori sulfuroși, o răsufulare a infernului. În sfîrșit, 5-6 zile de incendii, o panică imensă.

Lisabona este distrusă în 1755 ceva mai puțin decît Londra în 1666. Mărirea pagubelor? Totul face dificilă o evaluare, dar în primul rînd orgoliul Portugaliei — Lisabona concentra 15% din populație, 25-30% din bogăția regatului. Europa, admiratoarea a lui Pombal¹, transpiră albă de groază în fața acestei arhaice pătrunderi a Apocalipsului. În 1756, se vorbește despre pierderi în valoare de 1 312 milioane de livre tournois, ceea ce, în monedă constantă, făcea de zece ori mai mult decît pierderile Londrei. Exagerarea este evidentă. Din 20 000 case, 3 000 sînt nevătămate, 7 000 pînă la 8 000

recuperabile. Lisabona în 1756 număra mai puține locuințe distruse decît Londra în 1666

Cele două catastrofe, sub raport economic, sînt, în mare, comparabile, cu avantaj la activul calmului britanic, la activul nordului. Ceea ce schimbă fundamental lucrurile, în contrast cu eficacitatea conservatoare a Londrei, este dorința de a închide repede paranteza și de a folosi fără a se despărți de un trecut acceptat ca o promisiune de viitor — prilejul ivit pentru o schimbare radicală. Pombal va construi un oraș nou. Lisabona constituie astăzi cea



mai bună mărturie despre urbanismul epocii luminilor.

Noua Lisabonă este un rezumat al tuturor experiențelor din prima jumătate a veacului XVIII cu, deja, nota practică a eficacității tehnice. O reconstrucție îndrăznească — ea a uluit toată Europa și, în cele din urmă, va inspira aproape pretutindeni urbanismul Europei revoluționare, cu posibilitățile multiplicat de primii pași ai revoluției industriale —, o operă mai curînd de inginer decît de artist, cu soluții originale date grație sfidării din partea instabilității solului: lărgimea străzilor, înălțimea limitată a caselor, care frînează tendința secolului de a urca mereu mai sus, mari imobile mansardate, palate cu fațade severe. Noua Lisabonă este întocmai capitala unei burghezii arhaice și totuși dinamice, a monopoliilor comerțului colonial, Lisabona marelui comerț. ■

**Introducere și traducere
Mircea GHEORGHE**

**CLIO
ZÎMBEȘTE**

Celebrul căpitan Louis Crillon (1543-1615), amic și camarad de arme cu regele Franței Henric IV (1589-1610) a trimis într-o zi monarhului această depeșă laconică: „Sire, trei cuvinte: bani sau concediu”. La care a primit un răspuns la fel de concis: „Crillon, patru cuvinte: nici una, nici alta!”

Împăratul roman Titus (79-81 e.n.) avea plăcerea și dexteritatea să-și imite scrisul altora. Dîndu-și în vileag această pasiune, într-o zi ar fi spus:

— De fapt, visul meu era să ajung un falsificator celebru, dar a trebuit să mă mulțumesc să fiu doar împărat!

Popularul poet George Topîrcăanu a fost o vreme revizor școlar la Vălenii de Munte. Schimbîndu-se guvernul, noul ministru de resort l-a chemat la București, muștrîndu-l pentru „inactivitate”.

— Sînt foarte nemulțumit de dumneata și ca atare va trebui să-ți dai demisia, i-a spus ministrul.

— Da, dar eu sînt foarte mulțumit de dumneavoastră, a replicat poetul, așa că, fiind vorba despre demisie, mi se pare firesc să și-o dea cel nemulțumit...

Un general francez l-a invitat pe celebrul scriitor Anatole France la cină și, profitînd de ocazie, i-a solicitat un autograf. Amabil, scriitorul și-a pus semnătura sub aceste rînduri: „Bucătăria franceză e cea mai bună din lume și gloria ei va crește și mai mult atunci cînd omenirea va pune frigarea mai presus de spadă”.

¹ Marchizul de Pombal, conducător de fapt al Portugaliei între 1756 și 1777, a guvernat în spiritul absolutismului luminat (a limitat activitatea inchiziției, a desființat unele privilegii ale marilor nobilii și a contribuit la dezvoltarea comerțului și industriei).

POSTA MAGAZIN ISTORIC

TUDOR TEODORESCU-BRANIȘTE ȘI FRONTUL STUDENȚESC DEMOCRAT

Colaboratorul nostru CONSTANTIN DARIE, din București, ne comunică textul unui articol apărut pe prima pagină a cotidianului Adevărul din 4 aprilie 1986. Autorul articolului este cunoscutul ziarist și scriitor democrat Tudor Teodorescu-Braniște. Articolul — pe care-l reproducem dintr-o culegere de texte aflată în curs de apariție la Editura Minerva — era consacrat activității antifasciste a Frontului Studențesc Democrat și în mod special acțiunilor sale împotriva Congresului studenților legionari ce urma să se țină la Tirgu Mureș, inclusiv răspunderea unui manifest. „Textul afișului era clar — scrie T. Teodorescu-Braniște. Studenții erau chemați să-și vadă de rosturile lor. Să nu facă scandaluri. Să nu meargă la Tg. Mureș...”

Studentul care afișa acest manifest a fost arestat. Îl cheamă Gogu Rădulescu și este președintele studenților cumsecade. Adică al studenților care vor să învețe carte.

Ieri dimineață, d. Gh. Rădulescu a fost pus în libertate.

O eroare a poliției? Poate. Dar face poliția greșeli numai într-un sens? De ce greșete numai spre stînga? De ce nu greșete și-a aresteze și pe cei din dreapta? Așa, din greșală... fără vină... cum îl arestează pe cei de la stînga...

De ce?

Este o întrebare pe care ne-o punem toți cei care observăm desfășurarea evenimentelor. Din acest mic incident, noi tragem concluzia firească: există două măsuri! Una — foarte severă, pentru oamenii de stînga, pentru oamenii cumsecade, pașnici. Alta — foarte blîndă, pentru derbedei care fac scandaluri, pentru cei ce minulesc revolverul, ghioaga și pumnulul.

Lucrul acesta nu se petrece numai cu studenții. Se întâmplă aiudoma cu... profesori. D. Constantinescu-Iași e osîndit la doi ani și jumătate. Alții — cei de dreapta, cei care au făcut ceva — sînt lăsați în pace. Nu numai că nu sînt osîndiți, dar nici nu sînt judecați!...

În încheierea articolului din Adevărul, T. Teodorescu-Braniște își exprimă încrederea în lupta forțelor antifasciste, ale democrației și progresului. „Adevărul e mult mai tare, mult mai puternic decît un creion de cenzor.”

Adevărul n-a fost ucis pe roată. N-a fost decapitat în ghilotină. Adevărul nu poate fi tăiat, amputat, înăbușit, de un biet creion de cenzor”.

MEDALIE

În completarea informațiilor publicate în articolul Itinerar istoric pe Mureș și pe Tirnave (nr. 7/1988), colaboratorul nostru IOAN BUTUM, din Timisoara, ne transmite următoarele: În 1980, cînd Sighișoara, cea mai frumoasă cetate medievală a Transilvaniei, împlinea șapte secole de la prima sa atestare documentară, a fost bătută o medalie



jubilare. Pe revers, medalia are în centru stema Republicii Socialiste România și două efigii simbol ale virstelor orașului: un turn de cetate (în partea de jos) și silueta unui combinat industrial (sus), înconjurată de inscripția: Sighișoara 700 de ani de la prima atestare documentară.

Pe avers (în imagine) este gravată o vedere de ansamblu a unei porțiuni a cetății, cu inscripția 1280-1980.

CĂRȚI

Cîteva reglementări privind tipărirea și vînzarea cărților în urmă cu peste 150 de ani, ne trimite VASILE STROESCU, din Craiova. Autorizația de vînzare a cărților se acorda „numai la obaze cu purtări bune, pătrunse de a lor datorie și bună cunoștință de meseria lor”. Fiecare carte „trebuie să aibă numele autorului său și al librăriei ce o va vînde; asemenea să vîndă la titlul cărții și numele editorului prin a cărui încriere și stăruire se tipărește, cum și numele tipografului. Editorul, autorul și tipograful — se menționează în continuare — sînt datorii a depune la secretariatul statului, [exemplare din fiecare tipăritură] cîinci la Biblioteca Națională de la [Ileacu] Sf. Sava din București și vor da și la biblioteca școlii din Craiova”.

POȘTA CONCURSULUI

Deși concursul organizat în vara anului trecut pentru elevi și tineret, Cîio în concurs, s-a încheiat demult (lista câștigătorilor a apărut în nr. 1 și 2/1988), înregistrăm altele ecuri ale interesului cu care a fost primit de cititorii noștri, expresii ale sentimentelor de dragoste față de istorie, de prețuire și atașament față de revistă. Iată noi fragmente din scrisorile sosite pe adresa celui de-al 25-lea concurs Magazin Istoric.

● RODIN NEGRUȚI, elev din Tirgu Mureș: Particip pentru prima dată la un concurs pe teme istorice. Părinții mei au întreaga colecție a revistei și, de acum înainte, voi participa și la alte concursuri Magazin Istoric ● NICULINA și IOV CĂRĂBAȘ, din Deva: Deși nu mai sîntem nici elevi, nici studenți, ci doar oameni vîrstnici, îndrăgostiți de isto-

rie, participăm cu plăcere și la actualul concurs, așa cum am luat parte și la alte ediții ● STERIAN ȘTEGARU, din Galați: Concursul a fost foarte interesant, chiar dacă mai dificil ● FLORIN AUREL MOTIU, elev, din com. Apateu, jud. Arad: Participarea la concursurile dv. îmi prilejuiește, de fiecare dată, reîmpărtășirea cunoștințelor de istorie ● ION MATESCU, din Brașov: Participînd la acest concurs, am consultat cu multă plăcere colecția Magazin Istoric a Bibliotecii Județene din Brașov. M-am hotărît, totodată, să-mi alcătuiesc și în propria colecție ● NICOLAE DORU GLĂVAN, din Adamclisi, jud. Constanța: Îmi exprim recunoștința pentru inițiativa de a organiza aceste interesante concursuri ● KOLEA KURELIUK, din sat. Mărița Mică, jud. Suceava: Formula de prezentare a actualului concurs a fost foarte atractivă ● Dr. MARCEL CRISTEA, medic specialist ORL, din Făgăraș: Sînt un vechi abonat al revistei și particip la toate concursurile.

Mulțumim tuturor celor care ne-au scris. În continuare, elve precizări:

● Câștigătorii ediției Cîio în concurs pot ridica premiile de la sediul redacției, pînă la 31 decembrie a.c. Câștigătorii din provincie care nu se pot deplasa la București sînt rugați să ne solicite formularul tip pe baza căruiua pot delega o altă persoană să ridice premiul câștigat.

● În momentul în care citiți aceste rânduri, se desfășoară operațiunea de triere a răspunsurilor sosite în cadrul concursului 20 din 20.

● Un nou concurs Magazin Istoric? Amănunte suplimentare în numărul viitor.

CERERI ȘI OFERTE

● COSTICĂ ȘELARU, str. Partizanilor, nr. 29, ap. 43, Galați, solicită: nr. 1, 3/1968; ofera: nr. 1-8, 8/9/1967; 8/1983.

ALEXANDRU NAȘCU, str. Vasile Nașcu, nr. 45, Năsăud, solicită: nr. 10-12/1968; 1-3, 5-7-9/1969; 7/1971; 7-9, 12/1972; 4-8/1974; 12/1975; 1-2/1982; 11/1985; ofera: nr. 5-8/1967; 1/1968; 10-12/1969; 1-3, 5, 7-8/1970; 2/1975; 1/1980; 11/1982; 5, 7/1987; 2/1988.

IULIAN ZAPAN, str. Hrisovului, nr. 18, ap. 61, București, oferă colecția completă.

GABRIEL FLORIN MATEI, str. Roma, nr. 25, et. IV, București, oferă colecția completă.

NOROCEL NICOLAE N. PÔPA, Alea Parcului, bl. 11 A, sc. B, ap. 35, Breaza, solicită: nr. 1, 7/1967; 5, 10/1968; 12/1969; 3/1970; 3, 9, 11/1972; 1, 3, 5, 7/1973; 7/1974; 2, 7/1975; 2, 6, 8/1976; 8/1977; 9/1980; 11/1986; 11/1987; ofera: nr. 11/1970; 6, 7/1972; 2, 5, 8/1974; 5, 7, 12/1980; 1, 2, 6, 9, 10, 12/1981; 7/1982; 9, 10/1983; 5/1987.

CONTENTS (Romanian History) I. Alexandrescu, The Living Lesson of History ● St. Pascu, Old Romanian Law ● A. Plămădeală, 1666. The Chronicler Johannes Tröster about the Romanians ● D. Berindei, 1866-1876. The Independence — the Nation's Unanimous Wish ● V. Căndeș, P.I. Panait, Gh. David Constantin Brincoveanu, Prince of Wallachia (1688-1714) ● E. Preda The Revolution of August 1944 in Foreign Documents ● G. Șbârcea 1940-1944. The Radio-Station of the Romanian Army General Staff ● A. Moisin A Great-grandson of Avram Iancu on the Anti-Hitlerite Front. ● I. Popescu-Puțuri Confluences of Ancient Civilizations (XXVIII) ● I. Bălăceanu 1848. Recollections from the Time of the Revolution (II) ● In Bucharest, 50 Years Ago ● R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Alexandrescu La leçon toujours vivante de l'histoire ● St. Pascu Anciens établissements juridiques chez les Roumains ● A. Plămădeală 1666. Le chroniqueur Johannes Tröster sur les Roumains ● D. Berindei 1866-1876. L'indépendance — l'aspiration unanime de la nation ● V. Căndeș, P.I. Panait, Gh. David Constantin Brincoveanu, prince régnant de la Valachie (1688-1714) ● E. Preda Le 23 Août 1944 en documents étrangers ● G. Șbârcea 1940-1944. Le poste radiophonique du Grand Etat-Major de l'Armée roumaine ● A. Moisin Un arrière-petit-fils de Avram Iancu sur le front anti-hitlérien ● I. Popescu-Puțuri Confluences de civilisations anciennes (XXVIII) ● I. Bălăceanu 1848. Souvenirs du temps de la révolution (II) ● A Bucarest, il y a 50 ans ● R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Александреску Постоянно живой урок истории ● Шт. Паску Старинные юридические учреждения румын ● А. Пламădeală 1666 г. Хроникер Иоганнес Тростер о румынах ● Д. Бериндей 1866-1876 гг. Независимость — единодушное желание нации ● В. Кăndeș, П.И. Панайт, Г. Давид Константин Бринковану, господин мунтиния (1688-1714) ● Е. Прѣда 23 Августа 1944 г. в иностранных документах ● Г. Шărcea 1940-1944 гг. Радиовещательная станция Генерального Штаба Румынской Армии ● А. Мойсин Правнук Аврама Янку на антигитлеровском фронте ● И. Попеску-Пуцурь Слияние древних цивилизаций (XXVIII) ● И. Балăчану 1848 г. Воспоминания о революции (II) ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● Р. Дима Константин Добреску-Арджеш

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Alexandrescu Die stets lebendige Lektion der Geschichte ● St. Pascu Alte juristische Institutionen bei den Rumänen ● A. Plămădeală 1666. Der Chronist Johannes Tröster über die Rumänen ● D. Berindei 1866-1876. Unabhängigkeit — der einhellige Wunsch der Nation ● V. Căndeș, P.I. Panait, Gh. David Constantin Brincoveanu, Herrscher der Walachei (1688-1714) ● E. Preda Der 23. August 1944 in ausländischen Dokumenten ● G. Șbârcea 1940-1944. Der Rundfunksender des Generalstabs der rumänischen Armee ● A. Moisin Ein Urenkel Avram Iancus an der antihitleristischen Front ● I. Popescu-Puțuri Zusammenreffen alter Zivilisationen (XXVIII) ● I. Bălăceanu 1848. Erinnerungen aus der Zeit der Revolution (II) ● Vor 50 Jahren in Bukarest ● R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș

SUMARIO (Historia română) I. Alexanerescu La lección siempre viva de la historia ● St. Pascu Antigua instituciones jurídicas rumanas ● A. Plămădeală 1666. El cronista Johannes Tröster sobre los rumanos ● D. Berindei 1866-1876. La independencia — el deseo unánime de la nación ● V. Căndeș, P.I. Panait, Gh. David Constantin Brincoveanu, príncipe de la Valaquia (1688-1714) ● E. Preda El 23 de Agosto en los documentos extranjeros ● G. Șbârcea 1940-1944. La emisora del Gran Estado Mayor del Ejército rumano ● A. Moisin Un bisnieto de Avram Iancu en el frente antihitleriano ● I. Popescu-Puțuri Confluencias de civilizaciones antiguas (XXVIII) ● I. Bălăceanu 1848. Recuerdos del tiempo de la revolución (II) ● En Bucarest, hace 50 años ● R. Dima Constantin Dobrescu-Argeș

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfil.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interier 406 ; 917.

REDACTIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstăsel, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștale și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427







magazin istoric